

**YEREL EKONOMİK KALKINMADA
KADIN KOOPERATİFLERİNİN ROLÜ:
ERZURUM ÖRNEĞİ**

Elif NUHOĞLU

İktisat Ana Bilim Dalı
Doç. Dr. Emine Demet EKİNCİ HAMAMCI
Erzurum - 2023
Her hakkı saklıdır

T.C.
ERZURUMTEKNİKÜNİVERSİTESİ
SOSYALBİLİMLERENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

**YEREL EKONOMİK KALKINMADA KADIN
KOOPERATİFLERİNİN ROLÜ: ERZURUM ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Elif NUHOĞLU

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Emine Demet EKİNCİ HAMAMCI

ERZURUM – 2023

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu ve tezimin erişim sürecine ilişkin aşağıdaki beyanımı kabul ediyorum.

07.08.2023

Elif NUHOĞLU

☐ Tezle ilgili patent başvurusu yapılması / patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle Enstitü Yönetim Kurulunun/.../.... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.

☐ Enstitü Yönetim Kurulunun/.../.... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	IV
ABSTRACT	V
TABLOLAR LİSTESİ	VI
ŞEKİLLER LİSTESİ	IX
KISALTMALAR LİSTESİ	X
ÖN SÖZ	XI
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KADIN GİRİŞİMCİLERİ VE KADIN KOOPERATİFLERİ GİRİŞİMCİLİK VE KADIN GİRİŞİMCİLİĞİ

1.1. GİRİŞİMCİLİK VE KADIN GİRİŞİMCİLİĞİ.....	3
1.1.1. Girişimcilik Kavramı ve Kadın Girişimciliği	3
1.1.2. Kadın Girişimciliğinin Özellikleri	6
1.1.3. Kadın Girişimciliğinin Türleri	8
1.1.3.1. Geleneksel Girişimci.....	9
1.1.3.2. Yenilikçi Girişimci	9
1.1.3.3. Evcimen Girişimci	10
1.1.3.4. Köktenci Girişimci.....	10
1.1.4. Tarihsel Süreçte Kadın Girişimciliği	11
1.1.4.1. Dünyada Kadın Girişimciliğinin Gelişim Süreci.....	11
1.1.4.2. Türkiye’de Kadın Girişimciliğinin Gelişim Süreci.....	14
1.2. KOOPERATİFÇİLİK VE KADIN KOOPERATİFLERİ.....	18
1.2.1. Kooperatifçiliğin Kavramsal Tanımı	18
1.2.2. Kooperatifçiliğin Tarihsel Gelişimi	20
1.2.3. Kooperatifçiliği Başarıya Götüren Özellikler	22
1.3. TÜRKİYE’DE KOOPERATİFLEŞME HAREKETLERİ VE KADIN KOOPERATİFLERİ	28
1.3.1. Türkiye’de Cumhuriyet Öncesi Kooperatifleşme Hareketleri	28
1.3.2. Türkiye’de Cumhuriyet Sonrası Kooperatifleşme Hareketleri	30
1.3.3. Türkiye’de Kadın Kooperatifleşme Hareketleri.....	32

İKİNCİ BÖLÜM

YEREL EKONOMİK KALKINMA VE KADIN KOOPERATİFLERİNİN YEREL EKONOMİK KALKINMADAKİ ROLÜ

2.1. YEREL EKONOMİK KALKINMANIN KAVRAMSAL TANIMI	37
2.2. YEREL EKONOMİK KALKINMA ANLAYIŞINI ŞEKİLENDİREN FAKTÖRLER.....	38
2.2.1. Küreselleşme	39
2.2.2. Geleneksel Bölgesel Kalkınma Politikalarının Olumsuz Sonuç Vermesi	39
2.2.3. Kalkınma Politikalarındaki Alan Sınırlarında Değişiklik	40
2.2.4. Yerel Yönetimlerin Talepleri	40
2.3. YEREL EKONOMİK KALKINMANIN AMAÇLARI	41
2.4. YEREL EKONOMİK KALKINMANIN TEMEL UNSURLARI.....	42
2.5. KADIN GİRİŞİMCİLERİN YEREL EKONOMİK KALKINMADAKİ YERİ VE ÖNEMİ.....	44

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YEREL EKONOMİK KALKINMADA KADIN KOOPERATİFLERİN ROLÜ: ERZURUM ÖRNEĞİ

3.1. LİTERATÜR ÖZETİ.....	47
3.1.1. Kadın Girişimciliğini Ele Alan Çalışmalar	47
3.1.2. Kadın Kooperatiflerini Ele Alan Çalışmalar	49
3.2. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI VE ÖNEMİ	50
3.3. ARAŞTIRMANIN VERİ TOPLAMA ARAÇ VE TEKNİKLERİ.....	53
3.4. ARAŞTIRMANIN EVRENİ, ÖRNEKLEME SEÇİMİ VE SINIRLILIKLARI	54
3.5. ARAŞTIRMANIN AMPİRİK BULGULARI.....	55
3.5.1. Erzurum'daki Kadın Kooperatiflerine Ait Ampirik Bulgular.....	55
3.5.2. Erzurum'daki Kadın Kooperatiflerine Üye Kadınlara ait Ampirik Bulgular	62
3.5.2.1. Erzurum'daki Kadın Kooperatiflerine Üye Kadınların Demografik ve Hane Durumlarına ait Bulgular	62
3.5.2.2. Erzurum'daki Kadın Kooperatiflerine Üye Kadınların Kadın Kooperatiflerine Üyelik Sürecine ait Bulgular.....	69
3.5.2.3. Erzurum'daki Kadın Kooperatiflerine Üye Kadınların Kadın Kooperatiflerinin Yerel Kalkınmadaki Rolüne İlişkin Tutumları.....	78

3.5.3. Yerel Ekonomik Kalkınma İfadelerine Ait Açıklayıcı Faktör Analizi	81
3.5.4. Yerel Ekonomik Kalkınma İfadelerine Ait Mann-Whitney-U Testi	86
SONUÇ	90
KAYNAKÇA.....	95
EKLER	109

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ
İLETİŞİM İKLİMİ VE NOMOFOBİNİN SANAL KAYTARMAYA ETKİSİ

Elif NUHOĞLU

Tez Danışman: Doç. Dr. Emine Demet EKİNCİ HAMAMCI

2023, 117 sayfa

Jüri: Doç. Dr. E.Demet EKİNCİ HAMAMCI (Danışman)

Doç. Dr. E. Sena TÜRKO

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Ş. ERSUNGUR

Yerel Ekonomik Kalkınma yerel kaynakların etkin, verimli ve bilinçli bir şekilde kullanılarak yerel ekonomide büyüme, rekabet edebilme ve istihdam yaratabilme potansiyelini harekete geçirmeyi amaçlayan, bu amaç doğrultusunda yerel aktörlerle iş birliğini destekleyen, bu aktörlerle ortak bir kalkınma politikası tasarlayıp uygulayan katılımcı bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Bu süreçte yerel kalkınmayı sağlayacak önemli aktörlerden biri kadın kooperatifleridir. Kadın kooperatifleri hem bulundukları yörenin kalkınmasında hem de toplumda cinsiyet ve fırsat eşitliğinin sağlanmasında önemli rol üstlenmektedir. Bu doğrultuda çalışmanın amacı kadın kooperatiflerinin yerel ekonomik kalkınma üzerindeki etkisini tespit etmektir.

Çalışmada Erzurum'da yer alan kadın kooperatifleri ile bir saha araştırılması yürütülmüştür. Erzurum Teknik Üniversitesi-Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu tarafından 29.12.2022 tarihinde verilen 13 karar sayılı onay ile saha araştırmasında Erzurum'da yer alan 16 kadın kooperatifi ve 173 kooperatif üyesi kadın ile bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada kadın kooperatiflerinin yerel ekonomik kalkınma üzerindeki rolüne yönelik ifadeler için açıklayıcı faktör analizi yapılmış ve sekiz faktör belirlenmiştir. Bu faktörler; Ekonomik ve Toplumsal Hayata Katkı, Kadının Sosyalleşmesine Katkı, Yöre Yatırımlarına Katkı, Kadın İstihdamına Katkı, Hane Gelirine Katkı, Kadının Kişisel Gelişimine Katkı, Yerel Üretime Katkı, Yerel Ürüne Katkı olarak isimlendirilmiştir. Ayrıca açıklayıcı faktör analizi sonucu elde edilen bu sekiz faktöre yönelik katılımcıların tutumlarının kadın kooperatiflerinin faaliyetini yürüttüğü yere, türüne ve deneyim yılına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini bulmak için Mann-Whitney-U Testi yapılmıştır. Analiz sonuçları, yerel ekonomik kalkınma faktörlerine yönelik katılımcıların tutumlarının kadın kooperatifinin lokasyonuna ve türüne göre istatistiki olarak anlamlı bir farklılık göstermediğini tespit etmiştir. Bununla birlikte kooperatifin deneyim yılına göre kadın kooperatiflerinin kadının sosyalleşmesine, yöre yatırımlarına, kadın istihdamına, hane gelirine, kadının kişisel gelişimine ve yerel üretime katkısı istatistiki olarak %5 önem düzeyinde anlamlı bir farklılık göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Yerel Ekonomik Kalkınma, Kadın Girişimciliği, Kadın Kooperatifleri, Erzurum.

ABSTRACT
MASTER’S THESES
THE ROLE OF WOMEN’S COOPERATIVES ON LOCAL ECONOMIC
DEVELOPMENT: THE CASE OF ERZURUM

Büşra DEMİR

Assoc. Prof. Dr. Emine Demet EKİNCİ HAMAMCI (Advisor)

2023, 117 Pages

Jury: Assoc. Prof. Dr. E.Demet EKİNCİ HAMAMCI

Assoc. Prof. Dr. Esra Sena TÜRKO

Assist. Prof. Dr. Mustafa Ş. ERSUNGUR

Local Economic Development is defined as a participatory process that aims to activate the potential for growth, competitiveness, and job creation in the local economy by effectively, efficiently, and consciously using local resources and supporting collaboration with local actors to design and implement a common development policy. In this process, one of the important actors contributing to local development is women's cooperatives. Women cooperatives play a significant role not only in the development of their regions but also in achieving gender and opportunity equality in society. Accordingly, the aim of this study is to determine the impact of women's cooperatives on local economic development.

A field survey has been conducted with women's cooperatives located in Erzurum. The questionnaire survey has been conducted with 16 women's cooperatives and 173 cooperative members in Erzurum, with the approval of the Erzurum Technical University-Scientific Research and Publication Ethics Board on December 29, 2022.

In the study, it has been used the exploratory factor analysis to define factor structure of the statements related to the role of women's cooperatives on local economic development, and eight factors have been identified. These factors have been entitled as follows: contribution on Economic and Social Life, contribution on Socialization of Women, contribution on Regional Investments, contribution on Women Employment, contribution on Household Income, contribution on Personal Development of Women, contribution on Local Production and contribution on Local Products. In addition, it has been used the Mann-Whitney-U Test to define whether the attitudes of the participants towards these eight factors, obtained as a result of the exploratory factor analysis, exhibited a statistically significant difference among groups according to the location, type and years’ professional experience of women's cooperatives. The analysis results have determined that the attitudes of the participants towards the local economic development factors have not showed a statistically significant difference according to the location and type of the women's cooperative. However, according to the years' professional experience of the cooperative, it has been found a statistically significant difference on the contributions of women's cooperative to socialization of women, local investments, women employment, household income, personal development of women and local production.

Keywords: Local Economic Development, Women Entrepreneurship, Women's Cooperatives, Erzurum.

TABLÖLAR LİSTESİ

<u>Tablo No</u>	<u>Sayfa No</u>
1	Geleneksel Kadın Girişimci ile Yenilikçi Kadın Girişimci Arasındaki Farklılıklar 10
2	2023 Ocak-Haziran Dönemi için Toplam ve Kurulan-Kapanan Kooperatif İşletme Sayıları 32
3	2022 yılına ait İl-İlçe Merkezine göre Erzurum'daki Kadın Kooperatiflerinin ve Üyelerinin Dağılımı 54
4	Kadın Kooperatiflerinin Faaliyet Türüne göre Dağılımları 55
5	Kadın Kooperatiflerinin Faaliyet Alanlarına göre Dağılımları..... 56
6	Kadın Kooperatiflerinin Ortak Sayılarına göre Dağılımları 56
7	Kadın Kooperatiflerinin Ortaklarının Eğitim Durumlarına göre Dağılımları .. 56
8	Kadın Kooperatiflerinin Toplam Faaliyet Sürelerine göre Dağılımları..... 57
9	Kadın Kooperatiflerinin Üretim ve Satış Yapısına göre Dağılımları..... 57
10	Kadın Kooperatiflerinin İstihdama göre Dağılımları 58
11	Kadın Kooperatiflerinin Finans Bilgilerine göre Dağılımları 58
12	Kadın Kooperatiflerinin Faaliyet Destek Durumuna ve Destek Alınan Kuruluşlara göre Dağılımları 59
13	Kadın Kooperatiflerinin Faaliyetlerinin Yürütölme Sıklığı ve Yönetim Binası Mevcudiyetine göre Dağılımları..... 60
14	Kadın Kooperatiflerinin Kâr ve Risturn Ödeme Durumuna göre Dağılımları . 60
15	Kadın Kooperatiflerinin Eğitim Faaliyeti Düzenleme Durumuna İlişkin Bilgiler 61
16	Kadın Kooperatiflerinin İş birliği Yaptığı Kamu Kurum/STK'lere göre Dağılımı 61
17	Kadın Kooperatiflerine Üye Katılımcıların Demografik Özelliklerine Göre Dağılımları 62
18	Katılımcıların Eşlerinin Eğitim Durumuna göre Dağılımları 63
19	Katılımcıların Eşlerinin Çalışma Durumu ve Mesleklerine Göre Dağılımları . 64
20	Katılımcıların Çocuk Sahibi Olma Durumuna göre Dağılımları..... 64
21	Katılımcıların Çocuklarının Yaşlarına Göre Dağılımları..... 65
22	Katılımcıların Hanesinde Sigortalı Çalışanın Varlığına Göre Dağılımları 65

23	Katılımcıların Toplam Hane Gelirine ve Katkı Sağlayanlara Göre Dağılımları	66
24	Katılımcıların Toplam Hane Gelirinin Temel İhtiyaçlarını Karşılama Durumuna Göre Dağılımları	67
25	Katılımcıların Kendilerini Yoksul Hissetme Durumları ve Nedenlerine İlişkin Dağılımları	69
26	Katılımcıların Kadın Kooperatifindeki Pozisyonlarına göre Dağılımları	69
27	Katılımcıların Kooperatif Öncesi Ücretli İşte Çalışma Durumu ve Çalıştıkları Sektöre Göre Dağılımları	70
28	Katılımcıların Kadın Kooperatiflerinden Haberdar Olma Kanallarına Göre Dağılımları	70
29	Katılımcıların Kadın Kooperatiflerine Üye Olma Nedenleri	71
30	Katılımcıların Kooperatif Üyeliğinde Manevi Destek Alma Durumuna ve Destek Veren Kişilere Göre Dağılımları	72
31	Katılımcıların Kooperatife Üyelik Sürecinde Problem Yaşama Durumlarına ve Yaşadıkları Problemlere Göre Dağılımları	72
32	Katılımcıların Kooperatif Üyelik Sürecinde Yaşadıkları Problemleri Aşma Yollarına Göre Dağılımları	73
33	Katılımcıların Kadın Kooperatif Üyeliğinden Sonra Elde Ettikleri Ortalama Kazanca Göre Dağılımları	74
34	Katılımcıların Kooperatif Üyeliği Sonrası Hayatlarında Meydana Gelen Değişikliklere Göre Dağılımları	74
35	Katılımcıların Kooperatifin Faaliyet Alanıyla İlgili Eğitim Alma Durumuna Göre Dağılımları	75
36	Katılımcıların Kooperatifin Düzenlediği Faaliyetlere göre Dağılımları	75
37	Katılımcıların Kooperatif Tarafından Düzenlenen Faaliyetlerin Etkisine Göre Dağılımları	76
38	Katılımcıların Erzurum'daki Kadın Kooperatifleşme Hareketliliğinin Yeterlilik Durumuna İlişkin Dağılımları	76
39	Katılımcıların Rekabet Seviyesine İlişkin Tutumlarına Göre Dağılımları	78
40	Katılımcıların Kendilerini Kadın Girişimci Olarak Görme Tutumlarına Göre Dağılımları	78

41	Katılımcıların Yerel Ekonomik Kalkınma İfadelerine Yönelik Tutumlarının Ortalaması.....	79
42	Yerel Ekonomik Kalkınma İfadelerine Ait KMO ve Bartlett Küresellik Test Sonuçları.....	81
43	Yerel Ekonomik Kalkınma İfadelerine Ait Açıklanan Toplam Varyans Sonuçları.....	82
44	Yerel Ekonomik Kalkınma İfadelerine Ait Döndürülmüş Temel Bileşenler Faktör Matrisi	83
45	Temel Bileşenlerin Adlandırılması ve Yük Değerleri.....	84
46	Yerel Ekonomik Kalkınma İfadelerine Ait Verilerin Normallik Test Sonuçları.....	87
47	Kadın Kooperatifinin Deneyim Yılına Göre Mann-Whitney-U Testi	87
48	Kadın Kooperatifinin Türüne Göre Mann-Whitney-U Testi	88
49	Kadın Kooperatifinin Bulunduğu Lokasyonuna Göre Mann-Whitney-U Testi.....	89

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil No

Sayfa No

1 Yerel Ekonomik Kalkınma İfadelerine Ait Yamaç Birikinti Grafiği 82

KISALTMALAR LİSTESİ

AR-GE	: Araştırma ve Geliştirme
AB	: Avrupa Birliği
BM	: Birleşmiş Milletler
CE	: Conformance Européenne
ÇUŞ	: Çok Uluslu Şirketler
DB	: Dünya Bankası
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
ICA	: Uluslararası Kooperatif Birliği
ISO	: Uluslararası Standart Kuruluşu
INSTRAW	: Uluslararası Araştırma ve Eğitim Enstitüsü
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
İGEME	: İhracatı Geliştirme Merkezi
KEİG	: Kadın Emegi ve İstihdamı Girişimciliği
KEDV	: Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KOSGEB	: T.C. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KUDAKA	: Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı
MEKSA	: Mesleki Eğitim ve Küçük Sanayii Destekleme Vakfı
M.S	: Milattan Sonra
OECD	: Organisation for Economic Co-Operation and Development
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
TEKMER	: Teknolojiyi Geliştirme Merkezi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNIFEM	: Birleşmiş Milletler Kadın Kalkınma Fonu
YEK	: Yerel Ekonomik Kalkınma

ÖN SÖZ

Günümüzde bölgesel kalkınma politikalarına yön veren yerel ekonomik kalkınma, yerel kaynakların etkin, verimli ve bilinçli bir şekilde kullanarak yerel ekonomide büyüme, rekabet edebilme ve istihdam yaratabilme potansiyelini harekete geçirmeyi amaçlayan, bu amaç doğrultusunda yerel aktörlerle iş birliğini destekleyen, bu aktörlerle ortak bir kalkınma politikası tasarlayıp uygulayan katılımcı bir süreç olarak tanımlanabilir. Yerel ekonomik kalkınmanın temel hedefleri; toplumların geçimini sağladığı kaynakları iyileştirmek, yoksulluğu ve sosyal kırılganlığı azaltabilmek, üretimde uzmanlaşmayı sağlamak ve uzmanlaşmaya engel olacak etmenleri ortadan kaldırmak, bölgenin uluslararası platformlarda rekabet edebilmesine katkı sağlamak şeklinde sıralanabilir. Yerel ekonomik kalkınma kısaca; insan faktörünü odağına alarak her yörenin kendi dinamikleriyle kalkınmasını amaçlamaktadır.

Bu çalışma yerel ekonomik kalkınmanın belirtilen hedeflere ulaşmasında ihtiyaç duyduğu aktörlerden biri olan Kadın kooperatiflerini merkezine alarak Erzurum ili özelinde kadın kooperatiflerinin yerel ekonomik kalkınmadaki rolünün tespit etmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda kadın kooperatifleri ücretsiz aile işçisi konumunda bulunan kırsal kadının karşılıksız olarak harcadığı emeği işgücü piyasasına kazandırmak ve kadını güçlendirmenin bir yoludur. Ayrıca kooperatifler kadınların ekonomik bağımsızlık ve özgürlüklerini de gözettiği için kadın yoksulluğu ile mücadelede önemli bir araçtır. Kadın, kooperatife dâhil olduğunda anne ve eş kimliklerinin dışında gelir getiren, iş sahibi olan ve kendi parasını kazanabilen bir kişi olarak toplumun bir parçası olmaktadır.

Çalışmanın yerel kalkınma literatürüne katkı sağlayacağına inanılmakla birlikte kadın emeğinin yerel ekonomik kalkınmadaki öneminin daha iyi anlaşılabilmesi için kadın kooperatifleri hakkında daha fazla çalışma yapılması gerektiğini düşünmekteyim. Kadın kooperatifleri ile kadın istihdamının artırılması, çeşitli sebeplerden dolayı ulaşılması güç kadınların sosyoekonomik hayata dâhil edilmesi ve kadının aktörlüğüne dayalı alternatif kalkınma modellerinin geliştirilmesi gerektiği kanaatindeyim.

Bu tezin hazırlanma sürecinde başından sonuna kadar gerek bilgisi gerek tecrübesi ve gerekse sabrıyla beni her zaman motive eden ve desteğini hiç esirgemeyen çok değerli ve kıymetli Danışman Hocam Sayın Doç. Dr. Emine Demet Ekinci HAMAMCI 'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Bu tez çalışması dâhil hayatımın her aşamasında hep yanımda olan Sevgili Babam Y. Selim Nuhoğlu'na, ablalarım Gülçin Kaplan Nuhoğlu ve Fatma Bektaş'a, kardeşim Yasin Nuhoğlu'na ve şu an yanımda olmasa bile varlığını her zaman hissedeceğim canım annem Zeynep Nuhoğlu'na sonsuz teşekkür ediyorum.

Elif NUHOĞLU

Erzurum-2023

GİRİŞ

Yerel ekonomik kalkınma yaklaşımı (YEK), yerel kaynakları daha etkin ve verimli kullanarak yerel ekonominin büyüme, rekabet edebilme ve istihdam yaratma gücünü teşvik etmeyi amaçlayan; bu amaç için yerel paydaşlar arasında ortaklık ve iş birliği faaliyetlerini destekleyen, ortak bir kalkınma stratejisi tasarlayan ve uygulayan katılımcı bir süreç olarak tanımlanmaktadır.

YEK; ekonomik, siyasi, sosyal, kültürel ve çevresel boyutlarda sürdürülebilir kalkınmayı hedeflemekte, bu hedef doğrultusunda yerel kaynakları harekete geçirmekte ve yerel aktörleri sürece dâhil ederek karar ve uygulama sürecini aşağıdan yukarıya doğru işletmektedir. Kalkınma sürecinin başarıya ulaşmasında hükümet, yerel topluluklar, özel sektör, sivil toplum kuruluşları, kalkınma ajansları vb. farklı yerel paydaşların kalkınma sürecine katılımı ve iş birliği büyük öneme sahiptir. Bu iş birliğinde yerel işletmelere destek sağlayan önemli yapılardan biri sivil toplumun ekonomik örgütlenmesi olarak kabul edilen kooperatiflerdir.

Kooperatifler, ekonomik açıdan atıl kaynakların harekete geçirilmesine, tarımın ve küçük çaplı üretimlerin sanayiye entegrasyonuna, mikro krediye erişim imkânlarının artırılmasına, girişimcilik ve örgütlenme kültürünün gelişmesine katkıda bulunurken sosyal açıdan kırsal kalkınmanın sağlanmasına, kırsal kesimden göçün önlenmesine, yoksulluğun azaltılmasına vb. imkân tanımaktadır. Kooperatifler, özellikle kadın yoksulluğunun azaltılmasında, kadın girişimci sayısının artırılmasında, kadının işgücüne katılımının pekiştirmesinde, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırılmasında, kısaca kadının ekonomik ve sosyal hayatta yerinin güçlendirilmesinde etkili araçlardan biri olarak kabul edilmektedir (Aksoy ve Günay, 2018).

Bu çalışmada, kadın kooperatiflerinin kadın girişimciliği ve dolaylı olarak yerel ekonomik kalkınma üzerinde yaratacağı etkilerin tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda çalışmada Erzurum'da faaliyet gösteren kadın kooperatifleri ile bir saha araştırması yürütülmekte ve söz konusu kadın kooperatiflerinin Erzurum'un yerel kalkınmasındaki rolünü tespit etmek hedeflenmektedir.

Yapılan literatür incelemesi sonucunda Erzurum ili özelinde kadın kooperatiflerine yönelik bilimsel bir çalışmanın olmadığı tespit edilmiştir. Bu nedenle çalışma sonucunda elde edilecek bulgular ile Erzurum'daki kadın kooperatiflerine yönelik bilgi birikimini

artırarak hem literatüre hem de Erzurum özelinde ileriye dönük yerel kalkınma stratejilerine katkı sağlanabileceği düşünülmektedir.

Araştırmanın başlıca hedefleri; Erzurum ilinde kadın kooperatiflerine üye kadınların genel demografik özelliklerini ve kadın girişimci olarak yaşadıkları problemleri tespit etmek, Erzurum ilinde kadın kooperatiflerinin kadın girişimciler üzerindeki etkilerini tespit etmek ve Erzurum ilinde kadın kooperatiflerinin yerel ekonomik kalkınma üzerindeki etkilerini tespit etmektir. Bu hedefler doğrultusunda araştırmada kooperatif yöneticilerine ve kooperatife üye/ortak kadınlara yönelik iki farklı anket formu yer almaktadır. Kadın kooperatifinin yöneticisine yönelik anket formu, kooperatifinin genel yapısını ortaya koymayı amaçlamakta; kooperatifin türü, faaliyet alanı, ortak/üye sayısı, istihdam edilen çalışan sayısı, kooperatif içerisinde düzenlenen faaliyetler vb. sorular içermektedir.

Kadın kooperatifine ortak/üye kadınlara yönelik anket formu ise üç kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda Erzurum özelinde kadın kooperatiflerine üye kadınların genel demografik özelliklerini tespit etmeye yönelik sorular yer alırken ikinci kısımda Erzurum özelinde kadın kooperatiflerinin kadın girişimciler üzerindeki etkilerini tespit etmeye yönelik sorular bulunmaktadır. Son kısımda ise Erzurum özelinde kadın kooperatiflerinin yerel ekonomik kalkınma üzerindeki etkilerini tespit etmeye yönelik ifadeler yer almaktadır. 5’li likert ölçeğine göre hazırlanmış bu ifadeler ile kadın kooperatiflerinin yerel kalkınmadaki rolüne odaklanılmakta; kadın kooperatiflerinin gelir, istihdam, toplumsal hayata katılım, toplumsal cinsiyet eşitliği, yoksullukla mücadele vb. sosyoekonomik faktörler üzerindeki etkisini tespit etmek hedeflenmektedir. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde kadın girişimciliğinin ve kooperatifçiliğinin kavramsal boyutu, tarihsel gelişimi, nitelikleri, türleri, dünyadaki ve Türkiye’deki gelişimi ele alınmaktadır. İkinci bölümde Yerel Ekonomik Kalkınma (YEK)’in kavramsal boyutu, tarihsel gelişimi, amaçları ve araçları incelenmektedir. Son bölümde Erzurum ili ve ilçelerindeki 16 kadın kooperatifine ve bu kooperatiflere ortak veya üye olan 173 kadına yapılan anket uygulamasına ilişkin analiz sonuçları aktarılmaktadır. Ulaşılan sonuçlar ve öneriler ise sonuç başlığı altında verilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KADIN GİRİŞİMCİLERİ VE KADIN KOOPERATİFLERİ GİRİŞİMCİLİK VE KADIN GİRİŞİMCİLİĞİ

1.1. GİRİŞİMCİLİK VE KADIN GİRİŞİMCİLİĞİ

1.1.1. Girişimcilik Kavramı ve Kadın Girişimciliği

Emek, sermaye ve doğal kaynak gibi farklı üretim faktörlerini bir araya getirerek üretim yapan kişi girişimci olarak adlandırılmaktadır. Girişimci, üretim sürecinde sadece üstlendiği risk ile değil, ayrıca risk sonucunda elde edeceği geliri oluşturmaya yönelik spesifik faaliyetleri ve refah seviyesini artırmadaki yeni arayışlar ile de tanımlanmaktadır (Wickham, 2001: 7).

Girişimciler, piyasada yapmış oldukları faaliyetlerinde öncelikli amaçları kârlarını maksimize etmektir. Bu nedenle kurdukları üretim tesisleri teşebbüs olarak nitelendirilmektedir. Teşebbüs, toplumdaki bireylerin ihtiyaçlarını gidermeyi amaçlayan, bu işlemi yaparken de aynı zamanda kâr amacı güdüleyen, tüm faaliyetleri organize eden firmalar olarak tanımlanabilmektedir (Fidan ve Yılmaz, 2005: 3).

Girişimcilik, başlangıçta faaliyet oluşturma olarak adlandırılmaktayken günümüzde yapılan faaliyetlerin yeniden yorumlanarak yenilenmesi ve böylece oluşan yeni fırsatların değerlendirilmesi şeklinde algılanmaktadır. Kısacası girişimci mevcut imkânları kullanarak firma kurabilirken aynı zamanda ileride gelişen olaylar karşısında kâr sağlanacak alanlarda öngörüsüyle cari dönemde yatırım yapan kişidir.

Girişimciliğin en temel özelliklerinden biri yapılan faaliyetlerin alışılmışın dışında üretilmesidir. Üretim mekanizmalarında teknolojik yeniliklerin kullanılmasıyla yeni yöntemler vasıtasıyla mal ve hizmet üretimi gerçekleştirmektedir. Bir başka ifadeyle girişimcilikte sadece üretim faktörlerini birleştirerek üretimi gerçekleştirmek yoktur. Aynı zamanda üretilen mal ve hizmetin farklı yöntemlerle yapılarak daha verimli biçimde üretilmesi de söz konusudur. Bu da firmaların üretimleriyle alakalı yenilikçi hareketleri yakından takip etmelerini gerekli kılmaktadır. Girişimcilik açısından yenilikçilik aşağıdaki gibidir (Şahin, 2006: 7);

- Farklı mal ve hizmetin üretilmesi,
- Üretim gerçekleştirilirken alışılmışın dışında farklı metotla yapılması,
- Yeni satış sahalarının oluşturulması,

- Üretimde kullanılan hammadde ve ara malın farklı olması,
- Firmanın yeniden şekillendirilmesidir.

Özellikle küreselleşmeyle birlikte yerel düzeyde faaliyet yapan firmalar, Çok Uluslu Şirketler (ÇUŞ) ile rekabet etmek zorunda kalmaktadır. Böyle bir ekonomik piyasada firmalar daha ucuza, daha kaliteli mal ve hizmeti üretme yarışına girmiştir. Bu da firmaların daha fazla teknolojik yenilikleri takip etmelerini zorunlu kılmaktadır.

Girişimciliğin cinsiyeti olmamakla birlikte, kadın girişimciler ile erkek girişimciler arasındaki farkı ortaya koyabilmek için ayrı olarak incelenmesi gerekmektedir (Konaklıoğlu ve Kaleözü, 2023: 276). Bu noktada kadın girişimci, kendi işini kuran, yanında işçi çalıştırabilen, mal ve hizmet üretilip satan, fon kaynağı araştırıp kullanan, firmasında yaşanan problemin çözümünde aktif rol alan, faaliyet alanında yaşanan yeniliklere hızlı biçimde entegre olan ve alanında uzman olmaya çalışan kadın olarak tanımlanmıştır (Dhillon, 1993). Kadın girişimciliğe ilişkin bir başka tanımlamada birey çalıştıran, firmanın idari ve adli sorumluluğunu üzerine alan, işyerinde bizzat yer alarak bilfiil çalışan kadın, kadın girişimci olarak tanımlanmaktadır (Şahin, 2006: 35).

Daha geniş kapsamlı bir tanımlamada ise piyasa ekonomisi koşullarında öngörülen riskleri göz önüne alan, doğrudan doğruya hitap ettiği kesime yönelik nakitte dönüştürülebilen mal veya hizmeti imal edip kendisine ait vergi kaydı olan, Esnaf ve Sanatkarlar Odaları'na veya Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'ne üye olan Sosyal Güvenlik Kurumu çatısında faaliyet yapan, bir ya da birden fazla kişiye firmasında istihdam olanağı sunan kadına kadın girişimci denilmektedir (Saray, 1993: 118).

Yukarıdaki tanımlamaların ışığında kadın girişimci tanımının ortak özellikleri aşağıdaki gibi ifade edilebilir (Ecevit, 1993: 42);

- Kendi adına kurduğu firmayı evinde veya ev dışında yürütülmesi,
- Kurduğu firmayı kendisi veya çalıştırdığı işçi vasıtasıyla yönetmesi,
- Herhangi bir mal ve hizmetin üretilmesi, piyasaya sunulması, dağıtılması, pazarlanması ve satışın yaptırılması,
- Üretim faaliyetlerini gerçekleştirmek için diğer firmalarla kendi adına iletişim kurabilmesi,

- Üretim faaliyetlerin yapılandırılması, mal ve hizmet üretiminin yönetilmesi, firmaların faaliyet yapması, kapatılması veya işin büyütülmesi konusunda karar vermesi,
- Firma olarak elde ettiği kazancı hangi alanlarda kullanacağına kadın girişimcinin karar vermesi.

Kadınların girişimci olarak ekonomik hayata katılmaları hem bireysel olarak kadına hem de ülke ekonomisine olumlu katkılar sağlamaktadır. Öncelikle kadınların girişimci olarak ekonomik hayata dâhil olması, kadının erkeğe olan bağımlılığının azalmasına, daha özgür ve bağımsız hareket edebilmesine, geleceğini kurgularken daha emin adımlar atmasına ve kariyerine ilişkin daha kapsamlı planlar kurmasına olanak sağlamaktadır. Ayrıca girişimci kadınların girişim faaliyetlerinde başarıyı yakalaması olumlu gelişmeleri pekiştirerek kendilerine olan güven duygusunun daha fazla artmasına, daha fazla çalışma hayatında risk almasına neden olmaktadır. Böylece başarıyı yakalayan kadın girişimciler, girişimci olmak isteyen diğer kadınlara da olumlu bir örnek teşkil etmektedirler (Doğan Günday, 2011: 2).

Girişimci kadın olmakla bir işte ücret karşılığı çalışan kadın olmak arasında önemli farklılıklar vardır. Örneğin; girişimci kadın, daha fazla özgür hareket edebilmekte, kendi kendine bağımsız biçimde karar verebilmekte, üretim yaptığı alanda kısa ve uzun dönemli programlar yapabilmektedir. Ayrıca üretim esnasında elde ettiği tecrübelerle daha verimli alanlara yönelerek elindeki kaynakları optimal biçimde kullanabilmektedir. (Ecevit, 1993: 47).

Ülke ekonomisine katkı noktasında kadın girişimcilerin sayısının artması, firma sayısını artırarak sektördeki istihdam imkânlarının genişlemesine, hükümetin elde ettiği vergi gelirinin artmasına olanak sağlamaktadır. Ayrıca girişimci ruha sahip diğer kadınları etkileyerek onların da iş hayatına girmeleri yönünde teşvik etmekte ve ülkenin toplam istihdam düzeyinde kadın girişimci oranlarının artmasına sebep olmaktadır. Buna ilaveten Kadınlar girişimci olarak öğrenim hayatında almış oldukları eğitimleri faaliyet gösterdikleri mesleklere tatbik edebilmekte, böylece eğitimin bireysel faydaları toplumsal faydaya dönüşebilmektedir (Ergin ve Sayın, 2018: 15).

Kadın girişimcilerin iş hayatına atılması piyasada farklı görüşlerin de yer almasını sağlayarak üretim metotlarında değişikliklerin olmasına neden olmaktadır. Piyasada başarılı kadın girişimcilerin artması, ülke ekonomisinin uluslararası piyasalarda rekabet seviyelerinin artmasını sağlamaktadır. Alanda yakalanan başarılar ülkenin yabancı

yatırımcılar açısından cazibe merkezi haline getirebilmekte; bu durum da o alandaki nitelikli elemanların ülkeye doğru göç etmelerine neden olabilmektedir. Nihai olarak nitelikli iş göçünün yaşanması faaliyet yapılan ilin/bölgenin gelişimini destekleyebilmektedir (İpek ve Öksüz, 2016: 133-134).

1.1.2. Kadın Girişimciliğinin Özellikleri

Literatürde girişimcinin sahip olması gerektiği nitelikler dört grup altında toplanmaktadır. Bu nitelikler; özgüven, motivasyon, risk üstlenme ve duygusal zekâdır (Kuru ve Cinel, 2022: 112-114).

Özgüven

Güven temelinde birbirlerine inanan ve duygusal olarak bazı davranışların yapılması beklenen veya bu yöndeki yönelimleri kastedilen tutuma denilmektedir. Özgüven ile ilgili yapılan birçok çalışma sonucunda özgüvenin kişinin sağlıklı ruh yapısına, daha başarılı adımlar atmasına ve mutlu olmasına etki eden başlıca faktörlerden biri olduğu görülmüştür (Soner, 2000: 249).

Bir piyasada üretimin gerçekleşmesi için bireylerin üretim tesisini kurma eğiliminde olması gerekmektedir. Ancak bu tesisin kurulması aşamasında bireyin sahip olduğu emek, sermaye ve hammadde tek başına yeterli gelmemekte, bu araçları bireyin bir araya getirebilmesi için itici güç olan özgüvenin de olması gerekmektedir. Özgüveni düşük bireylerin iş hayatına atılması çok güç gerçekleşmekte, iş hayatına atılsalar dahi kendilerini genellikle başarısız görmektedirler (Soner, 2000: 249). Özgüveni düşük olan bireyler başarısız olma stres veya kaygısıyla yaşamak zorunda kalabilmekte; karşı taraftan onay alamama kaygısı yaşayabilmektedir (Fromm, 1947: 12). Ayrıca güven yetersizliğinden kendine özgün inançlar oluşturamamakta; kendi görüşlerinin değişmesi çok kolay gerçekleşebilmektedir. Böylece hayatının her aşamasında diğer bireylere devamlı olarak bağımlı kalabilecektir (Çetinel, 2008: 14-15).

Yüksek özgüvenli bireylerin olması daha sağlıklı ve kültürlü toplumların oluşmasına olumlu katkı sağlamaktadır. Özgüveni yüksek bireyler yeni görüşlere ve teknolojik gelişmelere daha açık bireylerdir (Ceylan, 2019: 19). Özellikle günümüz piyasa sisteminde hâkim olan en düşük maliyetle en kaliteli mal ve hizmet sunulması” anlayışının gerçekleşmesinde firmaların üretim faaliyetiyle alakalı teknolojik gelişmeleri yakından takip etme söz konusudur. Özgüvene sahip bireylerin teknolojik gelişmeleri yakından takip etmesi

özelliği kurdukları firmaların günümüz ekonomik koşullarda rekabet seviyesinin yüksek olmasını sağlayacaktır (Andrew, 1998: 598). Ayrıca hayatında başarısız olacağı durumları kabul etmekle birlikte değiştirmeye muktedir olduğu fiillere yönelik cesarete de sahiptir. Bu da bireyin daha mutlu, huzurlu olmasını sağlamaktadır. Firmasındaki çalışanların da daha verimli çalışmasını sağlayacaktır.

Motivasyon

Türk Dil Kurumu (TDK)'ye göre "isteklendirme, güdüleme" anlamına gelen motivasyon, belirlenen amaç çerçevesinde kendi istekleri doğrultusunda yapılan fiil türü olarak adlandırılmaktadır (TDK; Koçel, 2001: 382). Başka bir tanıma göre bireyleri belirli amaç çerçevesinde harekete yönelten, oluşturulan motivenin devam etmesini sağlayan veya hareketi olumlu yönden değiştirmeye çalışan güce denilmektedir. Firma açısından motivasyon, nihai olarak firmanın başarılı sonuçlar elde etmesini veya çalışanların belli kazanımlara sahip olmasına yönelik işyeri atmosferinin sağlanmasını ifade edilmektedir (Tunçer, 2013: 95).

Bir firmada girişimcinin en temel özelliklerinden biri, yeni yöntemlerle üretim yapabilme veya özgün ürünler ortaya koyabilmektir (Tekin, 2019: 39). Firma bu özellikleri gerçekleştirdiği oranda teknolojik yeniliklere daha çok entegre olma ve diğer firmalarla rekabet edebilme özelliğine sahip olacaktır. Ancak bu dönemde başarılı firmaların ortaya çıkmasında motivasyonun katkısı yadsınamaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Sürdürülebilir yenilikçi bir ortamın firmada sağlanması, yeni teknolojik uygulamaların üretimde gerçekleştirilmesinin önündeki tüm engellerin kaldırılması ve buna ilişkin imkânların çalışanlara sunulması gerekmektedir. Ayrıca çalışanların bu yönde iş motivasyonuna sahip olmasına yönelik eğitimlerin verilmesi gerekmektedir.

Risk Üstlenme

Risk, yapılan fiilin amacı doğrultusunda gerçekleşmemesi, bireyin veya firmanın zarara uğraması ihtimalini ifade etmektedir (Onat vd., 2014: 23). İlerleyen süreçte bireyin veya firmanın önceden kestiremeyeceği tehlikelerin oluşma ihtimaline denir. Risk önceden tahmin edilemeyen bir durum olmasına rağmen kontrol edilebilir bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Risk, olumsuz bir durum olarak görülmemelidir. Zira riski üstlenen birey veya firma bunun sonucunda yüksek kârlar da elde edebilecektir. Riske kazanç yolunda geçilmesi

gereken bir aşama olarak bakılmalıdır. Ayrıca olumsuz riskin pozitif yöne çevrilmesi için çaba sarf edilmelidir (Şahin, 2006: 40).

Kadın girişimcilerinin piyasada yaşamış oldukları riskler; ekonomik piyasada yaşanan olağanüstü gelişmeler, mal ve hizmet karşılığında alacaklarını tahsil edememeleri, firma giderlerinin fazla olması, devlete olan ödemelerin (vergilerin) fazla meblağ oluşturması, üçüncü kişilere ve firmalara karşı olan borçları olarak sıralanabilir. Başarılı bir kadın girişimci, likit varlıklarını sıkı kontrolüyle ve iyi yönetilen mali bir planla karşılaşılabileceği olumsuzlukların riskini minimize edebilir (Emer, 2019:15-16).

Duygusal Zekâ

Duygusal zekâ, bireyin kendisinin ve karşısındakinin duygularını hissedip bunu kendi isteği doğrultusunda yönetebilmek, bireyin hissettiklerini düşüncesine ve fillerine yön verecek şekilde kullanabilmek olarak tanımlanmaktadır (Doğan, 2005: 112).

Bireylerin başarısı sadece sahip oldukları sayısal veya sözel zekâ düzeyleriyle gerçekleşmemekte; bireylerin toplumda gerçekleşen olaylara veya çalışma hayatındaki gelişmelere sadece kendi bakış açısıyla bakması olumlu sonuçlara neden olmamaktadır.

Herkesin kendi duygusal zekâsına hitap edebilecek perspektifle olaylara bakılması gerekmektedir. Böylelikle belirlenen hedeflerin toplumdaki tüm bireyler tarafından benimsenmesi sağlanacak ve başarılı sonuçlar elde edilecektir. Bu noktada duygusal zekâ girişimcinin ana hedeflerini belirlerken büyük bir ehemmiyet kazanmakta, girişimci duygusal zekâyı çalışanlarının da duygularını göz önünde bulundurarak hedefleri belirlemelidir. Zira bu davranışıyla çalışanların işyeriyle olan aidiyet duygusunun gelişmesini sağlayacaktır (Demir, 2009: 13).

Günümüz ekonomik koşullarında duygusal zekâyı sahip girişimciler, düşüncelerini kolaylıkla ifade edebilen, hedeflenen sonuca göre çalışanlarını ve müşterilerini rahat biçimde güdüleyebilen kişiler olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadınların fizyolojik yapılarının daha fazla duyguya dayanması, kadınların duygusal zekâlarını başarılı biçimde çalışma hayatına uygulayabilmeleri konusunda erkeklerden daha avantajlı kılabilmektedir (Yelkikalan, 2006: 46-48).

1.1.3. Kadın Girişimciliğinin Türleri

Kadınların fizyolojik özellikleri itibarıyla erkeklere göre daha fazla duygusal olması, girişimcilik açısından kadın girişimciliği kavramını ve ona ait farklı girişimci türlerini ortaya

çıkarmaktadır. Bu bağlamda kadın girişimci türleri şu şekildedir (Goffee ve Scase, 1992: 78):

- Geleneksel girişimci
- Yenilikçi girişimci
- Evcimen girişimci
- Köktenci girişimci

1.1.3.1. Geleneksel Girişimci

Geleneksel girişimci tipinde kadın girişimciler, aile değerlerini ve aile hayatındaki pozisyonlarını başlıca unsur olarak kabul etmekte ve bu nedenle çalışma hayatındaki tercihlerini aile hayatındaki konumlarına bağlı olarak yönlendirmektedir. Böylece aile hayatlarına uygun meslek gruplarını tercih etmektedirler. Bu meslek gruplarına butik otel, misafirhane, lokanta, kuaförlük, terzilik, vb. örnek olarak verilebilir. Aile hayatında yapmış olduğu fiilleri istekle gerçekleştiren geleneksel kadın girişimciler, bu meslek gruplarına deneyimlerini taşıyarak genellikle başarılı sonuçlar elde etmektedirler (Bayram ve Kaya, 2018: 1827-1828).

Geleneksel girişimcilerin yaş aralığı genel olarak çocuklu oldukları dönem olan 35-40 yaş aralığıdır. Bu tip girişimciler genellikle çalışma hayatına girerken o döneme kadar aile ekonomisinden arttırdıkları birikimlerini kullanmaktadırlar (Özyılmaz, 2016: 30).

1.1.3.2. Yenilikçi Girişimci

Geleneksel girişimci tipinin görüşlerinden tamamen farklılaşan girişimci tipidir. Yenilikçi kadın girişimci, geleneksel aile rolleri yerine bireysel hedefler ve firmanın makro amaçlarını hayatın başlıca unsuru olarak kabul etmektedir. Bu nedenle aile içinde ekonomik olarak erkeğe bağımlı olmaktan ziyade ekonomik bağımsızlığını elinde tutmayı amaçlamaktadır (İrmiş ve Özdemir, 2011: 139-141).

Teknolojik yenilikleri sıkı bir şekilde takip eden yenilikçi kadın girişimcilerin eğitim seviyesi, genellikle geleneksel kadın girişimciden daha ileri düzeydedir. Yenilikçi kadın girişimcilere örnek olarak reklam, halkla ilişkiler ve basın alanları örnek olarak verilebilir. Tablo 1’de geleneksel ve yenilikçi kadın girişimciler arasındaki bazı temel farklılıklar verilmektedir.

Tablo 1

Geleneksel Kadın Girişimci ile Yenilikçi Kadın Girişimci Arasındaki Farklılıklar

	Geleneksel Kadın Girişimci	Yenilikçi Kadın Girişimci
Yaş Aralığı	35-55	25-35
Öncelikler	Aile Bireyleri ve Evi	Yapmış Olduğu Mesleğinde Başarı Elde Edilmesi
Çalışmanın Hedefleri	Aile Bütçesine Ek Gelir Sağlama-Düşük Gelir	Mesleki Planlama, Mesleğiyle İlgili Hedeflerine Ulaşma-Yüksek Gelir
Uğraşılan Sektör	Hizmet, Perakende ve Ticaret	Erkeklerin Hükmettiği Alanlar, Yeni Meslekler
Finansal Kaynak	Bireysel Tasarruflar	Dış Finansman Desteği
Kredi Düşüncesi	Düşünmemekte	Düşünmekte
Firmanın Hukuki Durumu	Tek Kişilik	Ortaklıklara Açık
Rol Tipi	Engelleyici	Engellemeye Daha Az Meyilli

Kaynak: Arat, 1993: 27-30.

1.1.3.3. Evcimen Girişimci

Evcimen kadın girişimci, mesleğine ilişkin ilerlemeyi; yenilikçi ve gelenekselci kadın girişimci tiplerinden daha az düşünmektedir. Mesleki faaliyetleri ikinci plana yerleştiren evcimen kadın girişimciyle aile bireyleri arasından sıkı bir ilişki söz konusudur ve aile bireylerinin tasvip ettiği mesleki alanlarda faaliyet göstermektedir (Kuşay, 2017: 27). Evcimen girişimci pozisyonunda olan kadın; hizmet, perakende ve ticari sektörleri yeğlemektedir.

Yapmış olduğu mesleki faaliyetleri genellikle ek iş olarak kabul eden evcimen girişimci, mesleki faaliyeti ile ailesi arasında tercih etmek zorunda kaldığında genellikle ailesi yönünde karar vermektedir. Rol tipi olarak cinsiyet unsurunu ön planda tutmaktadır (Top, 2006: 23).

1.1.3.4. Köktenci Girişimci

Köktenci girişimci tipinde kadın cinsiyet ayrımını başlıca motivasyon unsuru olarak kabul etmekte ve bu nedenle kadın olarak mesleki faaliyetlerine daha sıkı bir bağlılık göstermektedir. Toplumsal hayatta kadın-erkek eşitliğini kabul eden köktenci kadın girişimci, mesleki faaliyetleriyle ailesi arasında bir tercih yapma zorunluluğu ile karşılaştığında her ikisine de eşit mesafede kalmayı tercih etmektedir. Bu tip kadın

girişimciler genellikle basın, yayın, eğitim veya satış alanlarında faaliyet göstermektedir (Marangoz, 2012: 103).

1.1.4. Tarihsel Süreçte Kadın Girişimciliği

1.1.4.1. Dünyada Kadın Girişimciliğinin Gelişim Süreci

Tarih boyunca kadınlar hem girişimci hem işçi olarak ekonomik hayatın içerisinde yer almışlardır. Bu yer alışı payı ise zamanın ekonomik ve siyasi koşullarına göre farklılık arz etmiştir. Bununla birlikte Sanayi Devrimi kadınların ücret karşılığı iş hayatına dahil olmalarında önemli bir dönüm noktasıdır. Bu dönemde sanayi tesislerinin sayısındaki hızlı artış ile artan emek talebini karşılamak için kadın ve çocuk işçi sayısında büyük artışlar görülmüştür. Kadınların iş hayatında adlarından daha fazla söz ettirmeleri ise I. ve II. Dünya Savaşı ve sonrası dönemde gerçekleşmiştir. Savaş sonrası dönemde kadınların işgücü piyasasındaki yeri ve katkıları sorgulanmaya başlanmıştır. Bu doğrultuda 1946 yılında BM bünyesinde Kadın Statüsü Komisyonu kurulmuştur (Aydemir ve Aydemir, 2011: 26). Komisyonun temel görevi üye ülkelerdeki toplumsal yapılarda kadının istenilen seviyede yer almasını sağlamaktır. 1947 yılında üye ülkelerin yaptığı ilk toplantıda ülkelerin kadınlara sunmuş oldukları haklar yönüyle hangi aşamada olduklarını belirlemek yönünde karar alınmıştır. Sonrasında her yıl toplantı yaparak yıllık olarak değerlendirmeler gerçekleştirilmiştir.

1970'lere gelindiğinde kadın girişimci kavramının gelişmiş ülkelerin ulusal kalkınma planlarına dâhil edilmesi kadınlar açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Böylece kadınlar, girişimci olarak emek piyasasında daha fazla hak elde etmeye başlamıştır. Ayrıca 1972'de BM Kadın Statüsü Komisyonu tarafından 1942-1972 yılları arasında yapılan olduğu faaliyetler değerlendirilmiş ve 1975 yılı "Kadın Yılı" olarak kabul edilerek kadınların toplumlarda daha fazla haklara sahip olması, her alanda kadın-erkek eşitliğinin tesis edilmesi, kalkınma çabaların tamamında kadınların etkin rol almasını ve dünya barışının sağlanmasında kadınların aktif olması yönünde kararlar alınmıştır (Aklar, 1993: 200).

1980'lere kadar kadınlar, genellikle küçük firmaların devamlılığını sağlayan üretim faktörü olarak düşünülürken 80'lerden sonra bu bakış açısı değişmiş, kadınlar iktisadi kalkınmanın sağlanmasında ana aktörlerden biri olarak görülmeye başlanmıştır. Bu dönemde ülkeler küçük firmaların güçlendirilmesine yönelik politikalar uygularken diğer taraftan da hizmet sektöründe hızlı bir büyüme treni yakalamıştır. Bunun sonucunda ise daha fazla kadın hizmet sektöründe girişimci olarak yer almaya başlamıştır (Yetim, 2002:79-92).

Kadın girişimcilerin iş hayatına girmesi toplumda kaldıraç etkisine neden olarak ekonomik, kültürel ve toplumsal açılarından önemli etkilerin oluşmasına yol açmıştır. Örneğin piyasada istihdam olanaklarının artmasına, böylece işsizliğin azalmasına, hane halkının alım gücünün genişlemesine ve refah seviyesinin artmasına imkân tanımıştır.

1975'ten itibaren Birleşmiş Milletler (BM) nezdinde kadın girişimcilerin korunmasına ilişkin birçok karar alınmıştır. Bu kararlardan bazıları aşağıda maddeler halinde verilmektedir (Dinçer, 2014: 17-26):

BM 1. Dünya Kadın Konferansı (1975-Mexico City): BM kapsamında yürütülen bu konferans, kadınların ortak sorunlarını ulusal, ekonomik ve kültürel sınırların ötesinde uluslararası boyutta ilk kez tartışmaya açan bir konferans olma özelliğine sahiptir. Toplantıda kadınların ekonomik, siyasal ve toplumsal statülerinin geliştirilmesi ve bunun için gerekli olan altyapının oluşturulması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca Konferans'ta 1976-1985 yıllarını kapsayan 9 ana faaliyet alanı belirlenmiştir. Bu faaliyetler; Uluslararası iş birliği ve barış, Siyasal katılım (yönetişim), Eğitim ve Öğretim, İstihdam ve buna bağlı ekonomik roller, Sağlık ve beslenme kalitesi, Modern toplumda aile, Nüfus, Konut ve ilgili tesisler ile diğer sosyal sorunlardır (UN, 1975). Konferans sonucunda küresel çapta cinsiyet eşitliğinin sağlanması açısından bir farkındalık oluşturulmuştur. Ayrıca Konferans'ta kadınlara ilişkin Kadınların İlerlemesi için Uluslararası Araştırma ve Eğitim Enstitüsü (INSTRAW) ve Birleşmiş Milletler Kadın Kalkınma Fonu'nun (UNIFEM) adlı iki kuruluş tesis edilmiştir (UN, 1975).

BM 2. Dünya Kadın Konferansı (Kopenhag 1980): 1975 yılında yapılan 1. Dünya Kadın Konferansı'nı değerlendirmek amacıyla 30 Temmuz 1980'de 2. Dünya Kadın Konferansı gerçekleştirilmiştir. Kadın sorunlarının çözümüne ilişkin ilerlemenin yavaş olduğuna vurgu yapılmıştır. Konferans'ta kadının sosyoekonomik statüsünü geliştirmek için önemli kararlar alınmıştır. Ayrıca bazı az gelişmiş ülkeler özelinde (Güney Afrika, Lübnan, Şili gibi) kadının karşılaştığı farklı problemler irdelenmiştir. Konferans kapsamında irdelenen problemlerden bazıları şu şekildedir (UN, 1980):

- Ailede şiddet gören kadınlar ve aile şiddeti yaşayanlar,
- Dünyadaki kadın mültecilerin ve yerinden edilmişlerin durumu,
- Genç kadınlar lehine özel tedbirler,
- Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi,
- Kadınlar ve ırka dayalı ayrımcılık,

- Kadınlar ve beslenmede kendi kendine yeterlilik,
- Tarımda ve kırsal kesimde kadınlardır.

BM 3. Dünya Kadın Konferansı (Nairobi 1985): BM çatısı altındaki devletler son on yılda kadınların elde ettiği kazanımları gözden geçirmek ve 2000 yılına kadar yapılacak çalışmaları değerlendirmek amacıyla Kenya'nın Nairobi kentinde 26 Temmuz 1985'te toplanmıştır. Konferans'ta gelir dağılımında artan adaletsizliğin ve yaşanan ekonomik krizlerin etkisiyle kadınların elde edecekleri hakların engellendiği belirtilmiştir (Dinçer, 2014: 20). Konferans sonucunda ilk kez kadınların yaşamın her alanında bulunması, kadına verilmiş bir hak olarak değil, toplumun temel koşulu olarak değerlendirilmiştir. Konferans'ta aşağıda belirtilen ana temalar üzerinden Nairobi stratejileri oluşturulmuştur. Bu konu başlıkları (UN, 1985):

- Eşitlik,
- Kalkınma,
- Barış,
- Özel ilgi alanları,
- Uluslararası ve bölgesel iş birliği.

BM Dünya İnsan Hakları Konferansı (Vienna 1993): 14-25 Haziran 1993 yılında Avustralya'nın Viyana kentinde Dünya İnsan Hakları Konferansı gerçekleştirilmiştir. Dünya genelinde insan haklarının güçlendirilmesine ilişkin plan niteliğinde olan “Viyana Deklarasyonu ve Eylem Programı” ilan edilmiştir. Ayrıca Konferans'ta BM'nin izleme denetiminin artırılması amacıyla “İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin kurulmasına karar verilmiştir. Kadınların sırf cinsiyetinden dolayı yaşadığı evinde ve çalıştığı iş hayatında haksızlıklara maruz kaldığına vurgu yapılmıştır (UN, 1993: 1-2).

BM 4. Dünya Kadın Konferansı (Pekin 1995): “Taahhütler Konferansı” olarak da adlandırılan Pekin Konferansı, 189 ülkeden 17.000 delegenin katılımıyla gerçekleştirilen en büyük konferanstır (Dinçer, 2014: 21). Konferans sonunda Pekin Bildirgesi yayımlanmıştır. Bildirgede şu kararlar alınmıştır (UN, 1995: 2-5):

Tüm insanlığın yararına, her yerde tüm kadınlar için eşitlik, kalkınma ve barış hedefleri olmalıdır. Hedefin amacı da kadınların ilerlemesi ve güçlenmesi olmalıdır.

Kadınların toplumdaki statüsü son on yılda bazı alanlarda ilerleme kaydetmesine rağmen yeteri düzeyde olmadığı görülmektedir. Bu durumun önemli sebepleri arasında

toplumsal cinsiyet eşitsizliği, ataerkil toplum yapısı gibi nedenler yer almaktadır. Ancak kadınlığın önündeki engellerin varlığı, ulusal ve uluslararası yoksulluğun artmasına sebebiyet verebilmektedir. Bu nedenle mücadeleci kadınlar için engeller kaldırılmalı ve fırsat eşitliği sağlanmalıdır.

Konferans'ta ayrıca bu hedeflerin ülkelerde yerine getirilmesinin kontrolünü sağlamak amacıyla bir "Eylem Platformu" oluşturulmasına karar verilmiştir. Eylem Platformunun görevini ifa etmesi, devletlere bırakılarak bölgesel ve uluslararası kuruluşlarla ortak hareket etme yetkisi verilmiştir. Platform, üye ülkelerin kadın haklarını insan hakkı kapsamında değerlendirmesi gerektiğine vurgu yapmış, kadın şiddetini önleme ve dünya nezdinde silmek için hükümetlerin gerekli düzenlemeleri yapması yönünde yükümlülük getirmiştir (Dinçer, 2014: 23).

Kadın girişimcilerin sayıları bu dönemden sonra artmaya başlamıştır. Bu artışa neden olan faktörler şunlardır: Ülkeler nezdinde kadınların iş hayatında olmasına ve iş hayatında yaşayabilecekleri ayrımcı hareketlere karşı yasal düzenlemelerin artması, ülkeleri demografik özelliklerinde yaşanan gelişmeler, kentleşmelerin artması, eğitim olanaklarından daha fazla yararlanılması, esnek çalışmayı da içeren standartta uygun olmayan çalışma koşulların gelişmesi, ekonomik nedenlerle ailede anne ve babanın zorunlu çalışması, toplumların kadın çalışmalarına karşı göstermiş olduğu tepkinin azalması ve çalışma hayatında bulunan kadınların çocuklarının olması durumunda özel haklara sahip olmasıdır. Bu özellikler girişimci özelliği ön planda olan kadınların iş hayatına girmelerine neden olacaktır. 21 ve 22. yy.de kadın girişimciler genel olarak kooperatifleşme hareketiyle iş hayatın yer almaya çalıştıkları görülmektedir (Özyılmaz, 2016: 38).

1.1.4.2. Türkiye’de Kadın Girişimciliğinin Gelişim Süreci

Türkiye’de kadın girişimciliğinin tarihsel gelişimi 13. yy'e kadar uzanmaktadır. Bu tarihte Bacıyan-ı Rum (Anadolu Kadınlar Birliği) adında bir birlik Anadolu’da kurulmuştur. Dünya tarihinde ilk olma özelliği taşıyan bu birlikte kadınlara yönelik el emekleri, misafirleri karşılama, siyasi ve askeri alanlardaki faaliyetler ve dini konulara ilişkin kurslar verilmiştir (Erdem ve Yiğit, 2010: 23). Bununla birlikte Osmanlı Devleti’nde ticaret ile uğraşanların genellikle Gayri Müslim olması nedeniyle Müslüman kadınların çamaşır yıkama ve köle ticareti işleri haricinde ticari hayata pek katılmadıkları, iş hayatında minimum düzeyde temsil edildikleri görülmektedir (Erdem ve Yiğit, 2010: 82). Bu dönemde kadınların ücretsiz işçi olarak kırsal alanda tarımla uğraştığı görülmektedir. Kadınların çalışma hayatına ücretli

biçimde girmesi kapitalizmin ekonomide hâkim olmasını içeren Tanzimat dönemiyle gerçekleşmiştir. İlk defa Osmanlı kadınları diğer ülkelerde olduğu gibi özel sektörde çalışmaya başlamıştır. Ancak gayrimüslim kadınlar eğitim seviyeleri daha yüksek olduğu için firmalarda yönetici pozisyonunda yer bulmuşken kırsalda yaşayan Osmanlı kadınları gerekli eğitimleri almadığı için günde 14-15 saat mesaiye sahip işçi pozisyonunda kalmıştır. 1908 yılında sanayi alanında bu tarz çalışan kadınların sayısının yaklaşık 75.000 olduğu tahmin edilmektedir (Önder, 2013: 38).

II. Meşrutiyet'in ilanı sonrası kadınlar emek piyasasında işçi ve memur olarak aktif rol almaya başlamıştır. Bu durum kadınların kendi işyerlerini kurmaları açısından cesaret verici bir teşvik olmuştur. II. Meşrutiyet sonrası kadınlar 1919 yılında "Darü's Sınai" adında dernek kurarak el becerilerine yönelik üretim gerçekleştirmiş ve burada ürettikleri malları ihraç etmeye başlamışlardır. Bu dernek çatısı altında kadınlara çeşitli meslek kollarına ilişkin kurslar verilerek belli alanlarda uzmanlaşmaları sağlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca kadınların gerek birey olarak gerekse toplu biçimde teşebbüs kurmaları sağlanmıştır (Eker, 2011: 95).

Birinci Dünya Savaşı'nda erkeklerin askere gitmesiyle kadınların işgücü piyasasındaki ağırlığı artmıştır (Kaymaz, 2010: 340). Savaş zamanında kadınların geri hizmetlerini karşılayabilmeleri amacıyla Kadın Amele Taburu kurulmuştur (Mutlu, 2007: 126). Bu dönemde (1913-15) Osmanlı Devleti'nde imalat sanayide ciddi daralmaya yaşanırken kadınların ağırlıklı olarak dokuma ve tütün imalatında yer aldığı görülmektedir (Önder, 2013: 38-39).

Cumhuriyet'in ilanı sonrası kadınların çalışma hayatına katılımlarını kolaylaştıracak önemli gelişmeler yaşanmıştır. Başlıca gelişmeler olarak eğitim alanında kadın ve erkeklerin bir arada eğitim almalarını sağlayacak Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun 1924'te yürürlüğe girmesi ve Medeni Kanunu'nun 4 Nisan 1926'da kabul edilmesi ifade edilebilir (Kaymaz, 2010: 349-351).

1927'de dört ve daha fazla işçi çalıştıran firmalarda istihdam edilen kadınların oranı belirlenmeye çalışılmış ve kadınlar toplam istihdam içindeki payının %25,58 olduğu hesaplanmıştır. Sayının bu şekilde çıkmasında etkili olan başlıca nedenler; faaliyet alanlarının genel olarak kadınlara atfedilen sektörlerde olması, savaşta eşi ölen kadınların çalışmak zorunda kalması ve savaşta erkeklerin nüfusundaki eksilmedir (Önder, 2013: 39).

Cumhuriyet ile birlikte çalışan kadınların haklarına yönelik önemli düzenlemeler yapılmıştır. Öncelikle Cumhuriyet'in ilanından önce yapılan İzmir İktisat Kongresi'nde ülke

genelinde maden ocaklarında kadınların çalıştırılması yasaklanırken kadınlara doğum öncesi ve sonrası dörder hafta toplamda sekiz hafta ücretli izin hakkı tanınmıştır. Ayrıca kadınlara her ay üç gün ilave izin hakkı tanınmıştır. 1930 yılında çıkarılan Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nda yetişkinlerin yanı sıra çocukların ve kadınların çalışma saatleri, işin nitelikleri, işin konusu gibi çalışma koşullarına asgari şartlar getirilmiştir. 1936 yılında ise 3008 Sayılı İş Kanunu'nda kadınların çalıştırılması yasak olan yerler, kadının anne olması durumunda sahip olduğu haklar ve çalışmaya karşılık verile ücretin miktarına ilişkin düzenlemeler yapılmıştır (3008 Sayılı İş Kanunu). Bir başka düzenleme 1945 yılında çıkarılan “İş Kazaları, Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortası Kanunu” ile getirilmiştir. Bu düzenlemede kadın işçilerin anne olmaları durumunda sahip olduğu analık hakları belirtilmiştir (4772 Sayılı Kanun).

1960'larda demokratikleşme hareketlerinin yoğunlaşmasıyla çalışma hayatındaki kadınların sorunları daha fazla meclis gündeminde yer tutmaya başlamıştır (Kaymaz, 2010: 349-351). Örneğin; 3008 sayılı İş Kanunu'nun çalışma ilişkilerini tam manasıyla karşılayamaması ve 1961 Anayasası'yla uyumlu olmaması sebebiyle 1971 yılında 1475 Sayılı İş Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu kanunla kadın erkek eşitliğine ilişkin birçok düzenleme yapılmış; kadınları çalışma hayatında ikinci plana atan ve iş ortamında çifte standarda yol açan farklı ücret uygulamasına karşı “eşit işe eşit ücret” anlayışı kabul edilmiştir (1475 Sayılı İş Kanunu).

1990-1994 yıllarını kapsayan Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (BYKP)'de ilk kez kadın sorunlarını dikkate alan ayrı bir başlık yer almıştır. Daha önceki planlarda toplumsal cinsiyet eşitliğine ve kadına yönelik ayrı bir başlık yokken Altıncı BYKP'de eğitim, sağlık ve yeni iş olanakların oluşturulmasında kadınların ön plana alınması gerektiği hüküm altına alınmıştır. Ayrıca kadınların evden çalışmasına imkân verilmesi, aile içi şiddetin önlenmesi, eğitim seviyelerinin yükseltilmesi, Türk aile yapısının korunması ve kadın girişimciliğinin artırılması gerekliliği belirtilmiştir (DPT, 1989).

1996-2000 arasını kapsayan Yedinci BYKP'de beşerî kaynaklarının geliştirilmesi ana başlığında genel olarak kadınların toplum nezdindeki olumsuz bakış açılarının düzeltilmesine yönelik düzenlemelerin yapılmasına ilişkin hedefler yer almıştır. Ancak çözüme dair somut adımlardan bahsedilmemiştir (DPT, 1995). Buna karşılık Sekizinci BYKP (2001-2005)'te sorunların çözümüne yönelik daha somut adımlardan bahsedilmiştir. Plan çerçevesinde kadınların eğitim seviyelerinin yükseltilmesi, kadınların sağlık

imkanlarından optimal seviyede yararlanması, çalışma hayatında kadınlara daha fazla yer verilmesi, kadınların çalışma hayatında daha fazla söz hakkına sahip olması için karar mekanizmalarında yer almalarına ilişkin önleyici tedbirlerin alınmasına yönelik kararlara yer verilmiştir (DPT, 2000).

Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) Avrupa Birliği ortalamasını dikkate alarak kadınların istihdam düzeyinin ve iş gücüne katılma oranlarının oldukça düşük kaldığı vurgulanmış, önceki kalkınma planlarının belirlediği tedbir ve kararların başarıya ulaşmadığı vurgusu yapılmıştır (DPT, 2006). Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)'de öncelikle kadın girişimcilerin sayısının artırılması, kadın ve genç işsizlik oranlarının azaltılması ve istihdam olanaklarının iyileştirilmesi gerektiğinden bahsedilmiştir. Bunun yanı sıra çalışma koşullarının iyileştirilmesi, işyerlerindeki kayıtdışı istihdamın önüne geçilmesi, çalışanların eğitim seviyelerinin artırılması, kırılgan olan istihdamın azaltılması ve kadınların karar mekanizmalarında daha fazla yer alması şeklindeki önerilerden bahsedilmiştir. Ayrıca kadınlara yönelik esnek çalışma seçeneklerinin sunulması, çocuklarına yönelik kreş ve çocuk bakım merkezlerinin kurulması gerektiği belirtilmiştir. (TC. Kalkınma Bakanlığı, 2013).

On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)'de kadınların ortalama eğitim seviyesinin istenilen düzeyi çıkarılamadığı, kadının aile içi işlerde ücretsiz olarak çalışmaya devam ettiğini ve kadınların işgücüne katılım oranlarının Avrupa ülkelerinin hala gerisinde kaldığı vurgusu yapılmış; toplumda kadınların daha güçlü hale gelmesi için kadın erkek eşitliğinin sağlanması gerektiği belirtilmiştir (TC. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019).

Türkiye'de özellikle AB, OECD ve BM gibi uluslararası kuruluşların kadın girişimcilere yönelik destek politikalarını açıklamasıyla birlikte 1980'li yıllardan itibaren işgücü piyasasında kadın girişimcilerin sayısında ciddi artışlar yaşanmaya başlamıştır (Soysal, 2013: 171-172). Ancak ülkemizde ekonominin kırılgan bir yapıya sahip olması, kadın girişimci sayısının artırılması ve devamlılığının sağlanması açısından problemlere yol açabilmektedir. Bu nedenle kırılgan yapıdan dolayı girişimde bulunmayan kadın yatırımcıların ekonomiye katılımının sağlanması için ilave tedbirler geliştirilmektedir. Bu kapsamda 2007 yılında ilk aşamada 74 ili kapsayan sonrasında 81 ile yayılan TOBB İl Kadın Girişimciler Kurul'u oluşturulmuştur. Kurul aşağıda maddeler halinde belirtilen görevleri icra etmekle görevlendirilmiştir (TOBB, 2023).

- Her ilde bulunan oda kendine bağılı firmaların eğitimlerini sağlamak amacıyla müdürlüklerini genişletmelidir.
- Belirlenen müdürlük kendi görev alanında bulunan firmanın eğitim konusunda ihtiyacı olan alanları tespit etmeli, bu alanlarda uzman kişilere bu eğitimlerin verilmesini sağlamalıdır.
- Müdürlükler eğitim alanında faaliyet yapan üniversiteler, eğitim faaliyeti yapan özel eğitim kurumları ve danışmanlık merkezleriyle sıkı ilişki içinde olmalı, bu kuruluşlarda gerçekleştirilen eğitimler hakkında üyelerine bilgi verilmelidir.
- Müdürlük eğitim almak için yeterli düzeyde bütçesi olmayan firmalara maddi yönden destek olmalıdır.

Türkiye’de günümüzde gerek erkek gerekse kadın girişimcilere destek sağlayan başlıca ulusal ve uluslararası kuruluşlar; KOSGEB, Teknolojiyi Geliştirme Merkezi (TEKMER), Mesleki Eğitim ve Küçük Sanayii Destekleme Vakfı (MEK-SA), Uluslararası Standart Kuruluşu (ISO), Conformance Europeenne (CE) ve İhracatı Geliştirme Merkezi (İGEME) olarak sıralanabilir. Özellikle KOSGEB ve Kalkınma Ajansları tarafından verilen hibe ve faizsiz kredi destekleri, kadınların girişimci olarak iş hayatına katılmalarında önemli bir rol üstlenmektedir.

1.2. KOOPERATİFÇİLİK VE KADIN KOOPERATİFLERİ

1.2.1. Kooperatifçiliğin Kavramsal Tanımı

İnsanlar tarih boyunca tek başına yapmakta zorlanacakları fiziksel ve ekonomik işlerini yerine getirmek amacıyla iş birliği içinde olmuşlardır. Günün ihtiyaçlarına göre farklılık gösteren bu iş birlikleri ekonomik alanda anonim şirketi, limited şirketi, kooperatifleşme gibi örgütlenme şeklinde ortaya çıkmıştır.

Kadın girişimcilerin günümüz koşullarında temel sorunlarından biri de özellikle küçük çapta faaliyet yapmalarına rağmen küresel çapta faaliyet yapan Çok Uluslu Şirketler (ÇUŞ)’le rekabet etmek zorunda kalmalarıdır. Küçük girişimciler; hammadde temini, mal ve hizmetlerin pazarlanması, teknolojik yeniliklerin takip edilmesi, uluslararası platformlarda ürün tanıtımı vb. konularda büyük ölçekli teşebbüsler karşısında dezavantajlı konumdadır. Bu durum ise küçük ölçekli işletmelerin piyasada rekabet edebilirliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Söz konusu sorunun giderilmesi amacıyla firmalar bir araya gelerek kooperatifleşmeye gidebilmektedir.

Ortaklı kurma, iş birliği yapma anlamına gelen kooperatif, “cooperation” kavramından türetilmiştir. TDK’ye göre kooperatif, uygun koşullar çerçevesinde ortakların gereksinimlerinin giderilmesi ve ürettiği mal ve hizmetlerin daha iyi koşullarda pazarlanması şeklinde tanımlanmaktadır (TDK). Bununla birlikte kooperatif kavramı üzerinde ortak karara varılmış genel bir tanımlama bulunmamakta ve literatürde farklı tanımlamalar yapılmaktadır. Bu durumun altındaki başlıca neden ise her ülkenin kendi hukuki ve ekonomik yapısına göre kooperatife farklı tanımlamalar getirmesinden kaynaklanmaktadır (Hazar, 1966: 45). Kooperatif kavramına ilişkin bazı tanımlamalar aşağıda verilmektedir:

Colli’ye (1998: 125) göre kooperatif, bir iktisadi teşebbüsü herhangi bir ayırım olmadan eşit haklara sahip olarak ortak yönetmek amacıyla bireylerin bir araya gelmesi ile oluşan yapıdır. Tokat (1985: 45), kooperatifi aynı alanda faaliyet yapan firmaların benzer konulardaki ihtiyaçlarını karşılıklı yardımlaşma ve dayanışma göstererek giderme isteği ve iradesinde olan, insanları zorlamadan isteğe bağlı katılımı öngören ve örgüt içinde bulunan üyeler arasında eşitliğin geçerli olduğu topluluk olarak tanımlamaktadır.

Mülayim (1992: 54), kooperatifi gelir dağılımında yaşanan adaletsizliği ortadan kaldırmak veya daha adaletli biçimde yeniden dağıtılmasını sağlamak amacıyla katılımcıların kendi istekleriyle bir araya gelerek oluşturdukları işletme olarak tanımlamaktadır. Kanyılmaz (2010) ise kooperatifleri girişimcilerin herhangi baskı altında olmadan birbirlerine yardım etmek ve ortak sorun karşısında dayanışma sergilemek amacıyla hukuki olarak gerçekleştirdikleri kuruluş olarak ifade etmektedir (Kanyılmaz, 2010: 19).

Reyes ve Harnecker (2013: 26), kooperatifi bireylerin tek başına çözemeyecekleri sorunlara çare bulmak amacıyla söz konusu bireyleri ekonomik kaygılarla bir araya getiren örgütlenme olarak tanımlamaktadır.

Türk Hukuk sistemine ilk defa 24 Nisan 1969 yılında kabul edilen 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu’nun 1. Maddesinde kooperatif “Tüzel kişiliği haiz olmak üzere ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek veya geçimlerine ait ihtiyaçlarını işgücü ve parasal katkılarıyla karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve tüzel kişiler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli ortaklıklar” şeklinde tanımlanmıştır (<https://124.im/AQYPwBM>).

Yukarıdaki tanımlamalar ışığında kooperatif, ekonomik, sosyal ve kültürel kaygılar ile tamamen isteğe bağlı olarak ortakların bir araya gelerek sorunların çözümünde birlikte hareket ettiği tüzel kişilik olarak tanımlanabilir.

1.2.2. Kooperatifçiliğin Tarihsel Gelişimi

Sanayi Devrimi kooperatifçiliğin gelişmesinde önemli bir dönüm noktası olmakla birlikte kooperatifçiliğin tarihsel kökenleri milattan öncesine kadar dayanmakta; iâşelerinin temin edilmesi ve ülke savunmasının gerçekleştirilmesi için kooperatifleşmeye gidildiği görülmektedir (Yurtoğlu, 2017: 167).

İlk kooperatifleşme hareketi, Milattan önce Babil İmparatorluğu'nda ortaya çıktığı düşünülmektedir. Tarımsal alandaki bu harekette çiftçiler bir araya gelerek arazi işletmesi ve ürün mahsulatını gerçekleştirmiştir. Benzer şekilde Antik Yunan'da da kooperatifleşme hareketleri görülmüştür (Rehber, 2011: 7).

Antik Yunan'da Truva Savaşlarında Minos'un Girit adası ve diğer yerleri almasıyla birlikte bölgede komünizm sisteminin yaygınlaştırılması için kooperatif anlayışının yörede uygulaması başlatılmıştır. Bu doğrultuda herkesin faydalanacağı ortak bir yemekhane kurularak iâşelerin buradan temin edilmesi sağlanmıştır. Benzer şekilde yörede bulunan çocukların eğitim masrafları devletçe karşılanarak ücretsiz biçimde bu hizmetten yararlanmaları sağlanmıştır (Rehber, 2011: 8).

M.S. 275'li yıllarda modern anlamda ilk tüketim kooperatifleri kurulmuştur. Özellikle İslamiyet'in M.S. 600'lerden sonra dünyaya yaygınlaşmasıyla bu tarz kooperatifleşme hareketlerinin artırılması tavsiye edilmiş ve İslam coğrafyasında geniş uygulama alanı bulmuştur (Roy, 1981: 611).

482-565 yılları arasında yaşayan Justinian, Fransa'da tarımsal faaliyetlere ilişkin kooperatifleşme hareketini yaygınlaştırmış, özellikle Fransa'nın geri kalmış bölgelerinde peynirciliğe yönelik kooperatifler kurmuştur. Bu kooperatiflere "monti frumentarii, hububa bankaları, positos örnek olarak verilebilir (Smith-Gordon, 1918: 247). Benzer şekilde İsviçre'de de peynircilik üretimi için tarımsal kooperatiflere öncelik verilmiştir. İlerleyen dönemlerde Avrupa'da tarım dışı alanlarda da kooperatifleşme hareketleri gerçekleşmiş ve 1530'lu yıllarda Paris, Londra gibi büyük Avrupa şehirlerinde itfaiye alanına ilişkin kooperatifler ortaya çıkmıştır (Rehber, 2011: 9).

Orta çağ döneminde ticari faaliyetle uğraşan esnafların çalışma prensiplerini kontrol eden loncalar da kooperatiflere örnek olarak gösterilmektedir. Loncalar, ülke içinde belirli alanda faaliyet yapan belli meslek mensuplarının özlük haklarını daha fazla kazanmalarını sağlamak amacıyla oluşturulmuştur. Modern anlamda lonca 15. ve 16. yy.de Germen Avrupası'nda kurulmuştur. Bu yapılanmalar kendi finansmanı olarak üyelerinden topladıkları aidatlardan oluşmaktadır. Loncalar sadece ticari hayatı düzenlemekte, aynı zamanda üyelerin hastalık ya da ölümü gibi olumsuz durumlarda üyelerine maddi yönden destek sağlamaktaydı. Ancak üyelerinin en az bir yıl boyunca loncaya üye olup aidat yatırmaları şartıyla bu hizmetleri sunmaktaydı (Bakken ve Schaars, 1937: 583).

Modern anlamda kooperatifçiliğin gelişimi 1530 yılında Londra ve Paris şehirlerindeki sigorta alanında gerçekleşmiştir. Bu kooperatifler, yangın sonucu zarar gören üyelerine maddi anlamda destek sağlamak amacıyla kurulmuştur. Ancak Sanayi Devrimi ile birlikte kooperatifçilik anlayışı değişmeye ve daha geniş kitlelere yayılmaya başlamıştır.

Sanayi Devrimi öncesi aileler kendi ihtiyaçlarını giderecek düzeyde gelir elde etmeyi hedeflerken Sanayi Devrimi'yle kitle üretime geçilmiş ve işçi-işveren adı altında toplumsal sınıflar oluşmuş, böylece insanların tüketim alışkanlıkları ve refah düzeyleri değişmeye başlamıştır. Ancak toplumdaki refah artışı beraberinde iş bulamama, sosyal açıdan ihtiyaçların artması, yasal düzenlemeler yapılma zorunluluğu, çalışma şartlarının ve ücretlerde güncelleme yapılması sorununu da beraberinde getirmiştir. Bu gelişmeler sadece sanayi alanında değil, tüm sektörlerde yaşanmaya başlamıştır. Özellikle artan sanayi tesisleri tarım alanlarının betonlaşmasına ve gıda üretiminin yetersiz kalmasına neden olurken tarım alanlarının betonlaşması çiftçinin kırdan kente göç etmesine ve kentte vasıflarına uygun iş bulamamasına neden olmuştur. Ancak bu durum kentte yardıma muhtaç yeni bir sınıfın ortaya çıkmasına yol açmıştır. Diğer taraftan piyasaya hâkim olan liberal politikalar firmaları şiddetli bir rekabete sürüklemiş, bu durum ise firmaları bir araya getirerek karşılıklı yardımlaşma ve dayanışma içerisine girmelerine yol açmıştır. Yaşanan tüm gelişmeler gerek üretici gerekse tüketici açısından kooperatifçiliğin çözüm yolu olarak ön plana çıkmasına neden olmuştur.

Sanayi Devrimi sonrası kooperatifçilik hareketleri, özellikle İngiltere'de büyük bir başarı yakalamış ve ülkede 1844'e kadar ortalama 500 adet kooperatif kurulmuştur. Söz konusu kooperatifler, zamanla Avrupa'nın diğer ülkelerinde yaygınlaşmaya başlamış; 1802-

1803 tarihler arasında Rusya’da ve 1825’te ise Polonya’da kredi alanında ortaya çıkmıştır (Emelianoff, 2003: 553-584).

Kooperatif ve benzeri iş birliği örgütlerinin popülerliği, modern kooperatifçiliğin temellerini atan Robert Owen’in 1825-1830 yılları arasında yaptığı çalışmalar ile artmıştır. Bu dönemde kooperatifleşmeyi konu edinen dergi ve çalışmalar yayınlamıştır. Ayrıca 1830’da Manchester’da, 1831’de Birmingham’da ve 1832’de Londra’da yapılan kongreler ile kooperatifleşme hareketi daha geniş toplumsal kitlelere ulaşmıştır (Rehber, 2011: 11-12). Sonuçta İngiltere’de yaygınlaşan kooperatifleşme hareketleri 19 yy. ile tüm dünya ülkelerinde genel kabul görmüş ve günümüze kadar ulaşmıştır.

1.2.3. Kooperatifçiliği Başarıya Götüren Özellikler

Kooperatifler sermayeye dayalı şirketler, dernekler ve vakıflardan bazı yönlerden ayrılmaktadır. Kooperatife ait özellikleri Nilsson (1999) aşağıdaki gibi sıralamaktadır (Nilsson, 1999: 451-452):

- Ekonomik kaygılar ile oluşturulan kooperatifte ortak sorunun çözümünde katlanılması gereken maliyetler taraflarca yüklenilmektedir.
- Ortakların sorunlarının giderilmesi amaçlanmaktadır.
- Ortakların beraber yönettiği tüzel kişilik söz konusudur.
- Kooperatife ait malvarlığı ortakların tasarrufundadır.
- Bir başka çalışmada İnan (2008: 43), kooperatifleri diğer birlikteliklerden ayıran özellikleri şu şekilde sıralamaktadır:
- Kooperatiflerin finansal açıdan güçlenmesi için elde edilen kârın bir kısmı risturn ödemesi olarak bütçede tutulmaktadır. Buna karşılık diğer şirket türleri olan kolektif, komandit, anonim ve limited şirketlerde elde edilen kârlar ortaklara payları oranda dağıtılmaktadır.
- Anonim ve limited şirketlerde ortakların maddi katkı payları önemliyken kooperatiflerde ortaklar ön plandadır.
- Anonim şirketlerde ortaklar birbirlerini tanımazken kooperatiflerde ortaklar birbirlerini tanımakta ve yoğun ilişkisi kurmaktadır.
- Şirket bünyesinde sermaye sahibi girişimciye kâr veya faiz verilirken kooperatiflerde konulan sermayeye faiz verilmemekte, elde edilen kârlar ise sınırlı biçimde dağıtılmaktadır.

- Kooperatiflerde ortaklar arasında eşitlik söz konusuyken diğer tüzel kişiliklerde ortakların paya göre söz hakkı vardır.
- Kooperatifin dağılması veya tasfiye sürecine girmesi durumunda yedek akçe ve ihtiyat için ayrılan paylar ortaklara verilmezken diğerlerinde (kolektif, komandit, anonim ve limited şirketleri) ödeme yapılmaktadır.

Avrupa Birliği topluluk hedeflerinin gerçekleştirilmesinde kooperatifleşmeye büyük bir ehemmiyet vermekte; “Avrupa Birliği Girişimi” (2020) adlı istişare belgesinde kooperatiflerin ekonomik ve sosyal fonksiyonlarına vurgu yapmaktadır. Buna göre kooperatife ait fonksiyonlar aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (AB, 2020):

- Piyasada yaşanan aksaklıkları gidererek iyi işleyen bir piyasanın oluşmasını sağlamaktadır.
- Küçük ölçekte faaliyet gösteren firmaların kendi kurumsal yapısına hanel gelmeden diğer firmalarla birleşerek büyük firmalarla rekabet seviyesini artırmaktadır.
- Mal ve hizmet arzının dengesini sağlayarak aşırı üretim sonucu firmaların zarar etmesini engellemektedir.
- Az kazancı olan firmaların ekonomik kararlarda söz sahibi olmasını sağlamaktadır.
- Kooperatife üye veya ortakların hangi alanda mal ve hizmet üretmesi gerektiği hususunda yardımcı olarak olumlu etki yaratmaktadır.
- Kooperatif, faaliyetlerinde payı en yüksek olan ortağın kazancının yüksek olmasını değil, tüm ortakların kârının maksimum olmasını hedeflemektedir.
- Mevcut durumuyla herhangi bir iş birliği örgütünün yönetim yapısına gelemeyecek firma yetkililerine kooperatif yönetim kuruluna katılabilme imkânı sunmaktadır.
- Yerel unsurlar arasında iletişimin gelişmesini sağlamakta, üretimin gerçekleşmesi için gerekli hammadde ve ara malı temin eden tedarikçilerle olan ilişkileri geliştirmektedir.
- Kooperatif üye veya ortaklarının kârını maksimize etmeyi amaçlamakta ve onlara hizmet ederek makro ölçekte ülke ekonomisinin istikrar kazanmasına olumlu katkı sağlamaktadır.

- Küçük firmalara ekonomik olarak söz söyleme hakkı sunarak demokrasinin gelişmesine katkı sağlamaktadır. Ayrıca uzun vadede merkezi yönetim anlayışı yerine “yönetişim” kavramının geçmesi yönünde pozitif etki oluşturmaktadır.

Kooperatifin bir araya getirilmesinden yürütülmesine kadar tüm aşamalarında koordinasyonun doğru bir şekilde yapılması gerekmektedir. King ve Mercer (1922) çalışmalarında kooperatifin başarılı bir şekilde yönetilebilmesi için bazı öneriler getirmektedir. Bu öneriler aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (King ve Mercer, 1922):

- İnsanlar elde ettiği gelirleri tasarruf etmelidir.
- Bireylerde bulunan tasarruflar, daha fazla kâr elde etmek amacıyla ticarete yönelik kooperatiflerde ortaklık yaparak değerlendirilmelidir.
- Alışveriş nakit olarak yapılmalı ve kooperatifte veresiye satış olmamalıdır.
- Kooperatifin yönetiminde demokrasi hâkim kılınmalı; kooperatif adına bir işlem yapılırken Genel Kurul toplanarak herkesin görüşü alınmalıdır.
- Kooperatifin faaliyete geçtiği farklı iletişim kanalları ile halka duyurulmalıdır.
- Kooperatifin faaliyet alanına giren mal ve hizmetlerin üretilmesi ve satılmasında üyeler arasından seçilen işçi sınıfı değerlendirilmelidir.
- Satış sonrasında elde edilen kazançlar üyelere dağıtılmadan önce kooperatifin gelişmesini ve büyümesini sağlayacak yatırımlar yapılmalıdır.

Kooperatiflerin başarıyı yakalamasında yürütme süreci oldukça ehemmiyetlidir ve bu noktada bazı prensiplerin takip edilmesi gerekmektedir. Bu prensiplerin nasıl olmasına dair ilk örnek 1937 yılında İngiltere’de ortaya çıkmış ve “Rochdale Prensipleri” adıyla benimsenmiştir. Prensiplerin kooperatiflerde uygulanması sonucunda kooperatiflerin ilkeleri saptanmış, zamanla tarihsel olarak gelişerek tüm kooperatiflerde uygulanmaya başlamıştır. Staatz (1987) bu prensipleri baz alarak kooperatifin tanımını gerçekleştirmiştir. Staatz (1987) kooperatifi, kendisine ait belli bir müşteri kitlesine sahip olmanın yanı sıra Rochdale prensiplerinden bazılarını benimseyen firma olarak tanımlamıştır. Bu prensipler aşağıda sıralanmaktadır (Rehber, 2011: 63-64):

- Faaliyet sonucu elde edilen net kazançlar müşteriler arasındaki sözleşmeye göre dağıtılmalıdır.
- Demokrasinin hâkim olmasını sağlamak amacıyla payı ne olursa olsun her bir ortağa bir oy hakkı verilmelidir.

- Kooperatife yatırılan sermayeye minimal seviyede faiz verilmelidir.
- Kooperatifte ortaklara kooperatifin tamamına hükmedemeyecek seviyede pay verilmelidir.
- Kooperatife üyeliği kolaylaştırılarak herkesin hızlı ve rahat biçimde üye olabilmesi sağlanmalıdır.
- Kooperatif adına satılan mal ve hizmetler peşin olarak satılmalıdır.
- Üyelerin faaliyet alanıyla alakalı yerinde eğitimler sunulmalıdır.
- Kooperatif dini ve politik görüşlerden arındırılarak tam tarafsız olmalıdır.
- Mal ve hizmetin sunumunda uluslararası piyasalarda riski üzerine almamalıdır.
- Sunmuş olduğu mal ve hizmetin piyasa fiyatıyla satışı sağlanmalıdır.

Dünya'daki dengelerin ve koşulların değişmesiyle birlikte kooperatiflerin özellikleri ve iyi bir kooperatifte aranan ilkelerde güncellenme ihtiyacı doğmaktadır. Bu nedenle farklı ülkeler bir araya gelerek 1966 yılında Uluslararası Kooperatif Birliği (ICA) nezdinde Viyana'da bir kongre düzenlenmiş ve bu kongrede "Kooperatif İlkeleri" kabul edilmiştir. Bu ilkeler şu şekildedir (<https://124.im/qPijLUu>):

İsteğe Bağlı ve Serbest Giriş İlkesi (Açık Kapı):

Bireylerin herhangi bir kooperatife girmesi veya çıkmasında özgür olduğunu ifade etmektedir. Bireyin belli bir kooperatife üye olması zorunlu tutulamaz. Ayrıca bir kooperatife girme şartlarında insanların cinsiyetine, diline, dinine, ırkına, siyasi ve ideolojisine göre ayırım yapılamaz. Bu ilke, üç farklı durumu birlikte değerlendirmektedir. İlk olarak kişi bir kooperatif üye olmada özgürdür. İkinci olarak kooperatif üyeliğinde gönüllülük esastır ve kişi zorlanamaz. Son durum ise kooperatiften ayrılmaya ilişkindir ve kişinin rızası olmadan kooperatif üyeliğine son verilmesi mümkün değildir.

Açık kapı ilkesinin gereği olarak giriş şartlarının objektif kriterler dışında ağırlaştıramaması ve kooperatif ortak sayısının sınırlandırılmaması gerekmektedir (Kanyılmaz, 2010: 23). Bu noktada kooperatifin objektif üye/ortaklık kriterlerine haiz tüm kişilerin ortak olarak kabul edilmesi ve kendi istekleri doğrultusunda kooperatiften ayrılma haklarının olması esastır. Ancak kooperatifin mevcudiyetine halel gelmesi söz konusu olması durumunda 1163 Sayılı Kooperatif Kanunu'nun 10. Maddesi kapsamında çıkmak isteyen ortağa muhik bir tazminat ödeme yükümlülüğü veya aynı kanunun 11. Maddesine

göre ortaklıktan çıkması 5 yıl ile sınırlandırılabilir. Ancak bu hükümler kooperatif ana sözleşmesinde muhakkak yer almalıdır (1163 Sayılı Kooperatif Kanunu, 10-11. Maddesi).

Demokratik Üye Denetimi:

Kooperatifin temel amacı ortakların çıkarlarının korunmasıdır. Ortakların optimal düzeyde çıkar sağlaması, kooperatifin diğer iştiyaklara göre daha cazip olmasına yol açmaktadır. Zira bir kişinin kooperatife katılmasının başlıca nedenleri tek başına sağlayamadığı mal ve hizmeti temin edebilmesi ve kooperatifin işleyiş ve denetimiyle alakalı karar alma sürecinde tüm ortakların eşit şartlarda temsil edildiği genel kurula dâhil olabilmesidir. Bu durum kooperatif yönetiminde demokrasinin varlığının bir delili olarak kabul edilmektedir.

Kooperatiflerde demokratik yönetimin anlayışı, koydukları sermaye miktarına bakılmaksızın tüm üyelerin eşit oy hakkına sahip olmasını gerektirmektedir. Ayrıca 1163 Sayılı Kooperatif Kanunu'nun 48. Maddesi gereği oy kullanma sürecinde gizli oy, açık tasnif ilkesi benimsenmektedir. Buna göre herhangi bir baskı olmadan her bir ortak özgürce ve gizli olarak oy kullanmakta, ancak sayım esnasında oyların herkesin görebileceği şekilde sayılması gerekmektedir (1163 Sayılı Kooperatif Kanunu, 48. Maddesi). Böylece demokratikleşme ilkesi güçlenmektedir.

Üyelerin Ekonomik Katılımı:

Kooperatifin sermayesi, ortaklardan toplanan ayni ve nakdi sermayelerden oluşmaktadır. Kooperatif bütçesini oluşturan nakitlerin denetimi ortakların daha güvende hissetmelerini sağlayacaktır. Bundan dolayı 1163 Sayılı Kooperatif Kanunu'nda buna ilişkin bazı düzenlemeler yapılmıştır. Örneğin toplanan sermayenin şeffaf biçimde denetiminin sağlanması amacıyla 1163 Sayılı Kooperatif Kanunu'nun 24. Maddesinde ortaklara bilgi edinme hakkı tanınmıştır (1163 Sayılı Kooperatif Kanunu, 24. Maddesi).

Kooperatif kazanç elde etmek için elinde tuttuğu sermayenin bir kısmını belli dönemlerde ortaklara dağıtmaktadır. Kooperatif faaliyetleri sonucu elde edilen kazançlar ortaklara dağıtılabileceği gibi tasarruf da edilebilmektedir. Farklı tasarruf yolları şu şekildedir (Kanyılmaz, 2010: 24):

- Kooperatifin olağanüstü harcamalarını finanse etmek amacıyla kazançlar yedek akçede tutulabilir (1163 Sayılı Kooperatif Kanunun 38. Madde).

- Kooperatifin faaliyetlerinin geliştirilmesini sağlamak amacıyla kazançlar ilave yatırımlara dönüştürülebilir (38. Maddenin IV. Fıkrası).

Özerklik ve Bağımsızlık:

Kooperatiflerin herhangi bir kurum-kuruluşa bağlı olmamasını ifade etmektedir. Bu bağlamda kooperatifler herhangi bir kuruluş veya kişiden talimat almadan faaliyetlerini gerçekleştirmekte, ayrıca üretimi gerçekleştirdiği alanda üst birliklerle, merkez birliklerle ve diğer kurumlarla ortak hareket etme veya birleşme yoluna gidebilmektedir. Ancak diğer örgütlerle yapılacak birlikteliğin kooperatifin bağımsızlığına ve özerkliğine zarar vermemesi gerekmektedir. Bu ilke, ayrıca kooperatifin büyük şirketlerin güdümünde olmaması, siyasi lobicilik yapmaması ve siyasi iktidara yakın olarak taviz elde etmemesi anlamına da gelmektedir.

Eğitim, Öğretim ve Bilgi Edinme:

Bu ilke kooperatifin üyelerine kooperatif faaliyetlerine ilişkin eğitim-öğretim olanakları sağlaması gerekliliğini vurgulamaktadır. İlgili eğitimlerin öncelikle kooperatif faaliyetlerinin başında bulunan ortaklara, daha sonra kooperatif içinde görev yapan yönetim kurulu başkanına, memurlara ve yöre halkına verilmesi önerilmektedir. Kooperatifte bilgi seviyesi arttıkça kooperatifin işleyişinin de daha sistemli olacağı düşünülmektedir. Ayrıca kooperatiflerin hak ve yükümlülüklerini öğrenmesi açısından belli periyotlarda eğitimlerin olması toplum nezdinde oluşacak farkındalığın artmasını sağlamaktadır.

Kooperatifler Arasında Ortak Hareket Etme:

Küreselleşmeyle birlikte artan rekabet gerek küçük ölçekli firmaları gerekse kooperatifleri zorlamakta, bu nedenle rekabet güçlerini artırmak amacıyla kooperatifler benzer faaliyetler sürdüren kooperatifler ile iş birliğine gitmektedir. Böylece kooperatifler arasında kurulan birliktelikler ile kooperatif rekabet gücünü artırabilmekte ve pazardan daha büyük pay alabilmektedir.

Kooperatifler arasında ortaklık kurma, dayanışma içerisinde olma ve yaşanan sorunların çözülmesinde birlikte hareket etmesinde yatay ve dikey ortaklık kurmayı içermektedir. Yatay birleşme, aynı alanda faaliyet yapan kooperatiflerde gerçekleşirken dikey birleşme ise hammadde sağlayıcılar, lojistik hizmeti veren kooperatiflerle birleşmeyi ifade etmektedir (Yılğör, 2002: 120).

Kooperatiflerin sahip olduğu teknolojiye ve üretime yönelik bilgilerini/deneyimlerini paylaşılmalıdır. Böylelikle kooperatiflerin sahip olduğu kaynaklarının bölgesel ve ulusal gelirin artmasında kullanılması söz konusudur. Ayrıca kooperatiflerin geliştirilmesinde uluslararası statüsünde olan kooperatiflerle iş birliğine gidilmelidir.

Kooperatifin Bulunduğu Topluma Karşı Sorumluluğu n Olması:

Bu ilke özellikle kooperatiflerin kendi ortaklarına ve üyelerine verdiği hizmetin yanı sıra bulunduğu topluma karşı da görevinin olduğu anlamına gelmektedir. Kooperatif, kendi üyelerine ve ortaklarına fayda sağlamak için yapmış olduğu politikalara ilave olarak bulunduğu yörenin de ekonomik ve sosyal yönden gelişmesi ve toplumla entegrasyonun sağlanması için çaba sarf etmesi gerekmektedir.

Kooperatifler kendi faaliyet alanlarının gelişmesi için çaba harcarken diğer ekonomik sektörlerin de gelişmesine katkı sağlayabilir. Zira  arpan mekanizması çerçevesinde kooperatife  ye olan firmalara üretimlerini gerçekleştirmesi için gerekli olan hammadde ve ara malı temin eden tedarikçilerin, üretilen mal ve hizmetin t keticisiyle buluşmasını sağlayacak lojistik firmaların, finansal kuruluşların ve yöre halkının olumlu olarak etkilenmesi de söz konusu olacaktır.

1.3. T RİYE’DE KOOPERATİFLEşME HAREKETLERİ VE KADIN KOOPERATİFLERİ

1.3.1. Türkiye’de Cumhuriyet  ncesi Kooperatifleşme Hareketleri

Ülkemizde kooperatifçilik hareketlerini ifade etmek için yardımlaşma anlamına gelen “tedav n” kelimesi uzun yıllar kullanılmış, ancak 1913’te Fransızca kökenli olan kooperatif kelimesi kullanılmaya başlanmıştır (TDK, <https://sozluk.gov.tr/>).

Türkiye’de ilk kooperatifçilik hareketine örnek olarak günümüzde de varlığını kırsal yaşamda devam ettiren “imece” verilebilir. İmecedeki bireyler tek başına yapmaları uzun sürecek olan eylemleri karşılıklı yardımlaşma ve dayanışma sağlayarak eylemlerin kısa sürede gerçekleştirmeleri ya da tek başına gelirleriyle karşılayamayacakları eylemleri güçlerini birleştirerek gerçekleştirmeleri hedeflenmektedir. İmece usulüne ortak süt toplama merkezlerin kurulması, soğuk hava depoların kiralanması, hayvanların bakımı için ortaklaşa çobanların tutulması vb.  rnek olarak verilebilir.

Türkiye’de 13. yy’dan 18. yy’e kadar faaliyetini sürdüren “Ahilik Teşkilatı” günümüz kooperatif hareketine en yakın uygulamadır. 17. yy’dan itibaren lonca anlayışına

dönüşen Ahilik Teşkilatı, ticaret ile uğraşan kişilere belirli prensipler ve kurallar getiren bir yapıya sahip olmuştur. Bu teşkilat, Avrupa’da bulunan kooperatiflerin sağladığı gibi üyelerine ve ailelerine belirli haklar vermiştir. Bu haklar şu şekildedir (Rehber, 2011: 48):

- Hastalık durumunda sağlık harcamalarına maddi desteğin sağlanması,
- Evlenme durumunda çeyiz yardımı vb. destekler,
- Üyenin çocuğu olması durumunda bebek ihtiyaçların giderilmesi amacıyla aynı veya nakdi desteklerin yapılması,
- Üyenin yeni iş alanında kendini geliştirmesi için finansal destek sağlanması,
- Üyenin işsiz kalması durumunda işsizlik maaşının bağlanması,
- Üyenin ölüm durumunda ailesine belirli oranda tazminatın ödenmesidir.

Ahilik teşkilatına ilave olarak başka iş birliği hareketleri de Osmanlı Devleti içerisinde görülmüştür. Örneğin; Osmanlı egemenliğinde bulunan Yunanistan’ın Ambeliaka köyünde yetişen pamuğun çevre ülkelere daha iyi pazarlanması amacıyla 1776 yılında “Common Company and Brotherhood of Ambelakia” adında iş birliği oluşturulmuştur. Bu iş birliği 1780’lere gelindiğinde 6000 ortağa ulaşmıştır. Faaliyet yaptığı dönemde İstanbul ve İzmir illerinde satış mağazası açılmıştır (Spilioti, 2014: 186-192). Başka bir kooperatifleşme hareketi ise Mithat Paşa’nın memleket sandıklarını kurmasıdır. Mithat Paşa 1863 yılında valisi olduğu Niş’in Pirot kasabasında ilk tarım kredi kooperatifini kurmuştur. Bu hareketin başarılı sonuçlar vermesi, yasal düzenlemeyi gündeme getirmiş ve 1867’de kabul edilen “Memleket Sandıkları Nizamnamesi” ile bu kooperatif anlayışı tüm ülkede uygulanmaya başlanmıştır. Söz konusu Nizamname, Türkiye’de hukuk sistemindeki ilk Kooperatif Hukuku’na ilişkin düzenleme olarak kabul edilmektedir (Saka, 1974: 185).

Memleket Sandıkları Nizamnamesi, 29 madde ve iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde sermaye, idare, ikraz ve kazanca ilişkin hükümler yer alırken ikinci bölümde sandıkta biriken aidatların muhasebeleştirilmesi hakkında düzenlemeler bulunmaktadır. Bu nizamnameyle Türkiye’de sonrasında oluşacak tarım kredi kooperatifçiliğin temeli atılmıştır.

Merkezi kazalarda faaliyetlerini sürdüren Memleket Sandıkları’nın geliri devlete ait olan hazine arazisi üzerinde yapılan tarımsal ürünlerden elde edilen gelirlerden ve üye olmak isteyen her bir ortaktan çift öküz başına alınan 15 kilo buğday aidattan oluşmuştur (Hazar, 1970: 294). Sandıkta sermayenin 200 lirayı geçmesi koşuluyla üye veya ortaklara finansal destek sağlanmıştır. Bu bağlamda finansal desteğe uygulanan faiz oranları %1-3 arası ve

vadesi ise 3 ay-1 yıl arasındır. Zamanla Memleket Sandıkları popülaritesini kaybetmemiştir. Bu sorunu gidermek için 1883'te aidat toplama şekli değiştirilmiş; sandığa aktarılacak üzere aşar vergisi %10'dan %11'e çıkarılmıştır. Aşar vergisinden sandık için alınan %1'lik kısma "menafi hissesi" adı verilmiştir. Ayrıca sandıkların ismi de "Menafi Sandıkları" olarak değiştirilmiştir (Mülayim, 2003: 641). Ayrıca sandıklar, devletin denetimine geçmiştir. Ancak devlet kontrolüne aktarılan bu sandıkların ülke geneline yayılmış olması denetimi zorlaştırmış ve sandıklara istenen işlerlik kazandırılmamıştır.

Menafi sandıklarının çiftçilerin finansal ihtiyaçlarını tam olarak karşılayamaması, yeni bir sisteme geçiş sürecini hızlandırmıştır. Böylece menafi sandıkları kredi kooperatiflerine dönüştürülmüş ve 1888'te Ziraat Bankası'na devredilmiştir (Hazar, 1986: 1068). Bu tarihten itibaren Cumhuriyet'in ilanına kadar kooperatifçilikle alakalı yapılan çalışmalar aşağıda maddeler halinde sıralanmıştır (Akyol, 1967: 69; Hazar, 1981: 68);

- 1909 yılında Trabzon'da tüketim kooperatif mağazası açılmıştır.
- 1913 yılında İl idaresi Kanunu'nda yapılan değişiklikle "Zirai Tedavün Sandıkları"nın kurulmasına ilişkin hüküm konulmuştur. Bunun üzerine 1911'de Aydın vilayetinde kurulan ve faaliyetini yapamayan "İncir Himayeyi Zürra Anonim Şirketi" 1913'te çıkarılan yeni düzenlemeyle faaliyetine başlayarak üreticiye kredi finansmanı sağlamak amacıyla Milli Aydın Bankası'nı oluşturulmuştur.
- 1913 yılına kadar bazı illerde tüketim kooperatifleri kurulmasına rağmen I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle faaliyetleri durmuş ve savaş sonrasında ise birçoğu kapanmıştır.
- Cumhuriyet öncesi tek kooperatif 1921'de kurulan "Memurin Erzak Kooperatifi" olmuştur.

1.3.2. Türkiye'de Cumhuriyet Sonrası Kooperatifleşme Hareketleri

Mustafa Kemal Atatürk, kooperatifçiliğe ilişkin yasal düzenleme çalışmalarını Cumhuriyet'in ilanından önce başlatmış ve 1920 yılında "Kooperatif Şirketler Kanun Tasarısı"nı Meclis'e sunmuştur. Cumhuriyeti'n ilanından sonra 1923'te ilgili tasarı "İstihsal, Alım ve Satım Ortaklık Kooperatifleri Nizamnamesi" adıyla kabul edilmiştir. (Mülayim, 2006: 328). Ayrıca kooperatif hareketinin tüm ülkeye yayılması amacıyla 1931'de İçişleri Bakanlığı nezdinde "Türk Kooperatifçilik Kurumu" kurulmuştur (Uzgören, 1983: 127).

Atatürk döneminde kooperatifleşmeye büyük ehemmiyet verilmiş ve gerekli yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bu bağlamda ülke içinde tarımsal faaliyetlere ve bu faaliyetleri yürüten çiftçiye koruyan mevzuat düzenlemeleri yapılarak sektör canlı tutulmaya çalışılmıştır. Atatürk döneminde kooperatifçilik alanına ilişkin yapılan çalışmalar maddeler halinde aşağıda verilmektedir (Rehber, 2011: 54):

- 1924 yılında Ziraat Bankası tarafından yasa tasarısı olarak hazırlanan 1925'te ise Meclis tarafından kanunlaşan kooperatife ilişkin 13 maddelik düzenleme yapılmıştır.
- 1925'te kooperatife ortak olanların karşılıklı kefalet etmeleriyle birbirlerine kredi temini sağlamanın önünü açan “İtibari Zirai Birlikleri Kanunu” çıkarılmıştır.
- 1926'da ülkemizde faaliyet yapacak İtibari Zirai Birlikleri'nin işleyişi ve idare edilmesini düzenleyen 58 yasal düzenleme içeren Kararname yürürlüğe girmiştir.
- 1926 tarihinde çıkarılan Türk Ticaret Kanunu'nda sermaye şirketlerine ayrılan bölümde, kooperatif şirketlere de yer verilmiştir.
- 1929'da Meclis tarafından kabul edilen “Zirai Kredi Kooperatifleri Kanunu” ile Raiffeisen prensiplerine dayalı olarak Tarım Kredi Kooperatifleri oluşturulmuştur.
- İlk İtibari Zirai Birlikleri Trabzon'a bağlı Seyran ve Yeşilköy'de kurulmuştur. Ancak sürdürülebilirlik gösterememiştir.
- Aralık 1932'ye kadar Ziraat Bankası'nın öncülüğünde 572 Tarım Kredi Kooperatifi kurulmuştur.
- 1935'te “Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu” ile 2836 Sayılı “Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu” Meclis tarafından yürürlüğe koyulması tarımsal faaliyetlerde kooperatifleşme hareketlerinin artması açısından önemli bir gelişme olmuştur.

Atatürk dönemi sonrasında da Türkiye'deki kooperatif alanındaki gelişmeler devam etmiştir. Örneğin; 1951'de ilk olarak “Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve Kefalet Kooperatifi” kurulmuştur. Daha sonra 10 Ocak 1959'da çıkarılan 27 no.lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'yle Ticaret Bakanlığı bünyesinde genel müdürlük oluşturularak görevleri düzenlenmiştir (TC. Ticaret Bakanlığı, Etnaf Sanatkarlar ve Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, 2020). Ayrıca 1969 yılında 1163 Sayılı “Kooperatif Kanunu” yürürlüğe girmiştir. İlgili kanun birkaç defa güncelleme olmasına rağmen günümüzde de yürürlüktedir.

1973'te kooperatifleşmenin önemini vurgulamak amacıyla bir bakanlığın isminin başına “kooperatif” sözcüğü kullanılmıştır. 1985 yılında ise ülke içinde tarım faaliyetlerine yönelik kurulan kooperatiflerin yasal zemini oluşturan 3186 Sayılı Kanun yürürlüğe girmiştir (Şahankaya Adar vd., 2023).

Günümüzde kooperatiflerin faaliyet alanına göre üç farklı bakanlığa bağlı olduğu görülmektedir. Tarımsal faaliyetlere ilişkin kooperatifler Tarım ve Orman Bakanlığı, inşaat faaliyetiyle alakalı kooperatifler Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, bu iki faaliyet alanı dışındaki kooperatifler ise Ticaret Bakanlığı'na bağlı olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. Tablo 2’de 2023 yılı Ocak-Haziran dönemine ait toplam kooperatif sayıları ve açılan-kapanan kooperatif sayıları verilmektedir.

Tablo 2
2023 Ocak-Haziran Dönemi için Toplam ve Kurulan-Kapanan Kooperatif İşletme Sayıları

Ay	Toplam	Açılan Sayısı	Kapanan Sayısı
Ocak	31.135	222	63
Şubat	31.302	209	48
Mart	31.503	260	52
Nisan	46.149	231	36
Mayıs	46.401	293	77
Haziran	46.548	225	77
Toplam		1440	353

Kaynak: Ticaret Bakanlığı, Toplam Mevcut Aktif Ticari İşletme Sayıları, 2023.

1.3.3. Türkiye’de Kadın Kooperatifleşme Hareketleri

Devletlerin temel görevleri arasında serbest piyasa koşullarından kaynaklanan gelir dağılımı adaletsizliğini düzeltecek politikalar izlemektedir. Politika yapıcılar, bunu yaparken çeşitli araçlar kullanmaktadır. İlgili araçlardan biri kooperatifleşme, özellikle kadın kooperatifleşme hareketidir.

Kadın kooperatifleri, emek piyasasında dezavantajlı konumda olan kadınların iş hayatına girmelerini sağlamak açısından önemli bir enstrüman olarak kabul edilmektedir. Özellikle eğitim seviyesi göreceli olarak daha düşük olan kadınların emek piyasasında kendine yer bulabilmesine ve kendi gelirini oluşturabilmesine olanak sağlamaktadır. Ayrıca kadınlar kooperatif örgüt yapısı içinde üye veya ortak olarak yönetim, denetim ve finansal işlemlere ilişkin bilgi düzeyini artırmakta, kalifiye niteliğini geliştirmektedir (Özdemir,

2008: 334). Kooperatifler, ekonomik kazançların yanı sıra kadınların sosyal hayata katılmasına da imkân sağlamaktadır.

Türkiye’de kooperatifçilik faaliyetlerinin uzun bir tarihsel süreci olmasına rağmen kadın kooperatif faaliyetlerinin daha yakın bir geçmişi olduğu ve ilk kadın kooperatifinin 1999’da faaliyete geçtiği görülmektedir. Bu gelişimde 1999’da Marmara Bölgesi’nde yaşanan deprem etkili olmuş ve İstanbul ve Kocaeli’nde yaşayan kadınlar depremin yaralarını sarmak amacıyla kadın kooperatifleri kurmuşlardır (Özdemir, 2008: 204). 2000’li yıllardan itibaren ise kadın kooperatifleri yoksullukla mücadelede önemli bir araç olarak kabul edilmiş ve kooperatiflere yönelik ilgi artmıştır (Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimciliği (KEİG), <https://124.im/PFSO>,2015:12). Kadın kooperatiflerine ilişkin 2000 yılından sonra yaşanan bazı gelişmeler maddeler halinde aşağıda verilmektedir. (Avşar, 2017; Kahrıman, 2021; Şahankaya Adar vd., 2023)

- 2002’de çalışan kadınlara çocuk bakım hizmeti ve kadınlara yönelik eğitimleri sunmayı hedefleyen Nilüfer Kadın Kooperatifi kurulmuştur.
- 2002’de Nevşehir’de yöresel ürünlerin pazarlanması amacına sahip Avanos Kadın Kooperatifi kurulmuştur.
- Emek piyasasında yeterince olmayan kadınların iş hayatına çekmek amacıyla kooperatifleşmeler, şartıyla teşvikler verilmeye başlanmıştır. Bu kapsamda 2005 yılında toplumsal eşitliğe vurgu yapılmasını içeren ILO tarafından “Kadın Kooperatifinde Lider olanlara Yönelik Liderlik Eğitim Kılavuzu” yayımlanmıştır.
- 2005’te dar gelirli kadınların ihtiyaçlarını gidermek amacıyla Biga Kadın Kooperatifi kurulmuştur.
- Toplumda üretim tesisi kurmak isteyen kadınlara yönelik danışmanlık hizmeti veren Kimya Hatun Kadın Kooperatifi 2008’de Konya’da kurulmuştur.
- 2009’da Nallıhan el işlemeciliği alanında kooperatif kurulmuştur.
- 2010’de sosyal çalışmaları ön planda olan kooperatiflere öncelik verilmeye başlanmıştır.
- 2010’da Eskişehir’de el becerilerine yönelik ürün satmayı amaçlayan Narçiçeği Kadın Kooperatifi kurulmuştur.
- 2013 yılında 1163 Sayılı yasada kadın kooperatiflerine ilişkin yasal düzenlemeler yapılmıştır.

- 2015’te köylerde üretilen ürünlerin katma değer kazanması amacıyla Amesia Çalışan Arılar Kooperatifi Amasya ve ilçelerinde kurulmuştur.

Yukarıda sıralanan gelişmelere ilave olarak 2011 yılında Gümrük ve Ticaret Bakanlığı tarafından “Kadın, Çevre, Kültür ve İşletme Kooperatifi” başlıklı ortak bir ana sözleşme oluşturulmuştur. Bu sözleşme ile kadın girişimcilerin talepleri doğrultusunda ekonomik, sosyal ve kültürel haklarının güvence altına alınması, küreselleşme sonrası Çok Uluslu Şirketler nezdinde korumasız olan küçük kadın girişimcilerin korunması ve maddi anlamda desteklenmesi hedeflenmiştir (TC. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2012: 11). Ayrıca kadın kooperatiflerinin kurulma prosedürlerinin Gümrük ve Ticaret Bakanlığı tarafından takibi kararı alınmıştır.

2012 yılında Yüksek Planlama Kurulu tarafından 31.07.2012 yılında kabul edilen “Türk Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı (2012-2016) 28444 Sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (Resmî Gazete, 2012). Ayrıca 2012 yılında Gümrük ve Ticaret Bakanlığı “Kadın Kooperatiflerinin Tanıtımı ve Kapasite Geliştirme Projesi”ni başlatmıştır. Bu düzenleme ile kadın girişimcilerin ekonomide daha fazla yer almasının sağlanması, kadınların yeteneklerinin geliştirilmesi, ekonomide büyük firmalara karşı kadın girişimcilerin rekabet seviyesinin artırılması için kadın kooperatiflerinin yaygınlaştırılması hedeflenmiştir. Bu bağlamda özellikle kırsal alanlarda daha yoğun gerçekleştirilen el işi, ev yemekleri ve yöresel ürün gibi ekonomik faaliyetlerde yetiştiricilerin ekonomiye kazandırılması ve bu kadınların ekonomik özgürlüklerini kazanarak maddi bağımlılıklarının azaltılması amaçlanmıştır (KEİG, 2015: 13).

Benzer şekilde Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı 2012 yılında kırsal alanda faaliyet yapan kadınların her anlamda güçlenmelerini sağlamak amacıyla tarımsal kalkınma kooperatiflerin güçlendirilmesi için sağlanan hibe, ortaklık, yönetim gibi alanlarda bilgilendirme çalıştayları düzenlemiş, teşvik ve desteklerle kadın kooperatiflerinin sayısını artırmaya çalışmıştır (Gökulu ve Furat, 2013: 1905).

2014 yılında Kadın Kooperatifleri Birliği kurulmuştur. Bu birlik, yerel düzeyde faaliyet yapan kadın kooperatiflerinin faaliyet alanlarına göre ne tür hizmete ihtiyacı varsa ona göre eğitimler, çalıştaylar, lobicilik vb. faaliyetler düzenlemekte; böylece kadın kooperatiflerinin daha iyi hizmet sağlamalarına katkı yapmaktadır (<https://simurg.org.tr/hakkimizda/>).

2018 yılında Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı ile Ticaret Bakanlığı arasında “Kadın Kooperatiflerin Güçlendirilmesi İş birliği Protokolü” imzalanmıştır. Protokoldeki hedefler; mevcutta bulunan kadın kooperatiflerinin güçlendirilmesi, sürdürülebilir kadın kooperatifleşmenin oluşturulması, kadın girişimcilerin kurumsal yapısının oluşturulması ve güçlendirilmesi, ülke mozağinde kadın kooperatiflerin daha fazla yer almasıdır. Bu kapsamda Bakanlıkların il müdürlükleri bünyesinde 81 ilde “Kadın Kooperatifçiliği Çalışma Grupları” oluşturulmuştur. Çalışma grupları bulundukları yerlerde bilgilendirme toplantıları ve eğitimler vermiştir (KEDV, 2023: 1).

Kadın kooperatiflerinin olumlu katkıları, sistemin yaygınlaştırılması ve başarıyı yakalaması adına yoğun çalışmaların yapılmasına yol açmaktadır. Örneğin; Ticaret Bakanlığı 2019-2023 Stratejik Plan kapsamında kooperatifler ve kadın kooperatiflerine yönelik bazı tespitler de bulunmuşlardır. “Ticari hayatın düzenlenmesi çerçevesinde stratejik planlamaların yapılması” prensibi çerçevesinde hazırlanan Stratejik Planı’nın konuya ilişkin tespitleri şu şekildedir (TC. Ticaret Bakanlığı, 2022: 44-60):

- 11. Kalkınma Planı çerçevesinde tarım satış kooperatifleri, kadın kooperatifleri ve sosyal nitelikli kooperatiflere ayrıcalık verilmek üzere faaliyetlerin devamını sağlamak amacıyla desteklerin yapılması sağlanacaktır.
- Toplum nezdinde kooperatifçiliğe ilişkin bir farkındalık oluşturularak ticari faaliyetlerin tüm alanlarında yaygınlaşmasına yönelik teşvikler artırılabacaktır.
- Kooperatifçilik faaliyetlerin yaygınlaşmasını engelleyecek yasal düzenlemeler ortadan kaldırılacaktır.
- Gelişen koşullara göre kooperatifçilik faaliyetinin ihtiyaç duyduğu yasal düzenlemeler yapılacaktır.
- Kadın girişimcilerin kurmuş olduğu kooperatiflere ilişkin eğitim, çalıştay, girişimcilik ve danışmanlık hizmetlerin yaygınlaştırılacaktır.
- Kadınlar kooperatifleşmeye giderken yaşayacakları yasal zorluklar ortadan kaldırılarak kooperatifleşme hareketlerin yaygınlaşması sağlanacaktır.
- Mevcutta bulunan kadın kooperatiflerinin güçlenmesini sağlayıcı tedbirler alınacaktır.
- Kadın; girişimcileri, kooperatifleri, KOBİ’leri, esnaf ve sanatkarları ihracat yapmaları yönünde teşvikler yapılarak ülke ekonomisinde ihracatçı firma sayısını artırılabacaktır.

Günümüzde özellikle her bölgenin fiziki ve beşerî özellikleri göz önünde bulundurularak kalkınma politikaları hazırlanırken bu gelişme kadın kooperatiflerini de etkilemektedir. Özellikle kırsal alanlarda el işi, ev yemekleri ve yöresel ürünlerin imalatının daha yoğun olduğu görülmekte ve politika yapıcılar bu alanda faaliyet yapan girişimcilerin güçlendirilmesi için politikalar oluşturulmaktadır. Gücsüz olan kadın girişimcilerin kooperatifleşmeleri sağlanarak rekabet seviyelerinin artırılması hedeflenmektedir Bundan dolayı kadın kooperatiflerinin sayısının her geçen gün arttığı ve farklı alanlarda dinamik bir yapı sergilediği görülmektedir. Günümüz itibariyle kadın kooperatiflerinin sayısı toplam 1040'a ulaşmıştır (KEDV, 2023: 1).

İKİNCİ BÖLÜM

YEREL EKONOMİK KALKINMA VE KADIN KOOPERATİFLERİNİN YEREL EKONOMİK KALKINMADAKİ ROLÜ

Geçmişten günümüze kadar devletler vatandaşları arasında gelir dağılımının eşit biçimde tüm kesime dağıtılmasını amaçlamış ve bu doğrultuda farklı politikalar izlemiştir. Politikalar genellikle merkezden belirlenip yerele uygulanması şeklinde olmuştur. Ancak merkezden yönlendirilen politikalar, her yörenin kendine özgü nitelikleri ve sorunları olmasından dolayı tam bir başarı yakalayamamıştır. Bu durum ise merkezden yönlendirilen politika anlayışını tartışmaya açarak alternatif politikaların gelişmesine yol açmıştır.

Diğer taraftan küreselleşme, üretim yöntemlerinde yapısal değişikliğe neden olmuş; firmalar talep koşullarını dikkate alan esnek üretim yapısına geçiş yapmışlardır. Firmalar arasında rekabetin şiddetini artırdığı bu yeni dönemde “daha ucuza daha kaliteli mal üretme” anlayışı hâkim olmaya başlamıştır.

Ayrıca iletişim ve ulaşım teknolojisindeki gelişim hızı ticaretin yapısını değiştirmiş ve mesafenin bozucu etkisini zayıflatmıştır. Artık firmalar dünyanın en ücra olarak nitelendirilen bölgelerine erişebilmekte, mal satışı gerçekleştirebilmektedir. Böylece ülke sınırları zayıflamakta, ancak yerel unsurlar ön plana çıkmaktadır.

Yeni dönemde yukarıda belirtilen tüm gelişmelerin ışığında bölgelerin sahip olduğu yer altı ve yerüstü zenginlikleri, fiziki, beşerî ve sosyal sermaye gücü ön plana çıkmakta, bu zenginlik unsurları dikkate alınarak bölgesel dinamikler ile yerelden bir kalkınma anlayışı hedeflenmektedir. Özellikle yerel aktörler ile beraber politikaların belirlenmesi ve uygulamaya konulması amaçlanmaktadır.

Çalışmanın bu bölümünde yerel ekonomik kalkınmanın (YEK) kavramsal boyutu ve tarihsel gelişimine değinilmekte; amaçları ve araçlarından bahsedilmektedir. Ayrıca YEK ’in gelişimini etkileyen faktörler incelenmektedir. Bu bölümde son olarak ise kadın kooperatiflerinin yerel ekonomik kalkınmadaki rolü teorik çerçevede tartışılmaktadır.

2.1. YEREL EKONOMİK KALKINMANIN KAVRAMSAL TANIMI

Yerel ekonomik kalkınma, üzerinde ortak karara varılmış bir tanımlamaya sahip değildir. Bu durumun başlıca nedeni kavramın bölgelerin deneyimlerine ve farklı düşünür/kurumların bakış açılarına göre değişik şekilde tanımlanmasından kaynaklanmaktadır (Çetin, 2007: 156). Bununla birlikte yerel ekonomik kalkınma, kısaca

yerel ekonominin vatandaşları için zenginlik yaratma kapasitesindeki artışlar olarak tanımlanabilmektedir (Çelebi, 2011: 6).

Dünya Bankası (DB) YEK'i "kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının yerel boyutta ekonomik büyümeyi ve istihdamı daha iyi koşullara taşımak için birlikte çalıştığı bir süreç" olarak ifade etmektedir (WB, 2003: 1). Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ise YEK'i, uygun iş ortamının yaratılması ve ekonomik faaliyetlerin canlandırılması nihai hedefiyle küresel bağlamda yerel kaynakları ve rekabet avantajını kullanarak belirli bir bölgede kamu ve özel sektör paydaşları arasında ortaklık ve iş birliği faaliyetlerini destekleyen, ortak bir kalkınma stratejisi tasarlayan ve uygulayan katılımcı süreç olarak tanımlamaktadır (ILO, 2002: 5).

ILO (2002: 5)'e göre YEK ekonomik büyümeden daha fazla anlam taşımakta, katılımcı bir kalkınma sürecini ifade etmektedir. Bu nedenle YEK'te kalkınma politikalarının başarısı için mekânın en küçük birime (bölge, il, ilçe vb.) kadar indirgenmesi, bir başka ifadeyle politikalar oluşturulurken en küçük yerleşim birimine kadar tüm birimlerin özelliklerinin dikkate alınması gerekmektedir. Zira il düzeyinde belirlenen kalkınma politikaların gerçekleşme ve başarılı sonuçlar vermesi daha büyük yerleşim birimlerine göre fazladır. Bundan dolayı hükümetler ülke genelinde belirlediği kalkınma politikalarını yerel düzeyde her bir ilin özelliklerini göz önünde bulundurarak belirlemektedir (Özdemir, 2009: 7). Buradaki temel amaç sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleşmesi için yerel düzeyde bulunan aktörlerin kalkınma politikasında aktif rol almasıdır (Darıcı, 2007: 215).

YEK anlayışında kalkınma politikaları merkezden belirlenmemektedir. Politikanın uygulanacağı en küçük yerleşim birimi baz alınarak belirlenmektedir. Bir başka ifadeyle tavandan tabana değil, tabandan tavana doğru gidilmektedir. Böylece yerel birimin kendi özelliklerini geliştirmesine fırsat tanınmaktadır. Ayrıca yerel imkânların genişlemesine, istihdam olanakların artmasına, yerel düzeydeki firmaların ÇUŞ'lerle rekabet edecek seviyeye gelmesine ve makro ölçekte ülke ekonomisinin genişlemesine olanak tanınmaktadır.

2.2. YEREL EKONOMİK KALKINMA ANLAYIŞINI ŞEKİLLENDİREN FAKTÖRLER

Günümüzde bölgesel kalkınma politikalarını yönlendiren yerel ekonomik kalkınma anlayışının gelişimini etkileyen bazı başlıca unsurlar vardır. Bu unsurlar (Ener ve Demircan, 2006: 203-207);

- Küreselleşme
- Geleneksel bölgesel kalkınma politikalarının olumsuz sonuç vermesi
- Kalkınma Politikalarındaki Alan Sınırlarında Değişiklik
- Yerel Yönetimlerin Talepleri

2.2.1. Küreselleşme

20. yy'nin son döneminden itibaren dünyayı etkisi altına alan küreselleşme, dünyanın nasıl olduğu ve nasıl gelişmesi gerektiği hakkında bir inanç setini, bir ideolojiyi temsil etmektedir (Wilding, 1997: 411). Dünyanın farklı coğrafi bölgelerindeki insanların, toplulukların ve ülkelerin iletişim kanallarının ve etkilenme seviyelerinin geçmişe göre daha yoğun olmasına yol açan küreselleşme, ülkelerin yerel kalkınma anlayışını derinden etkilemektedir (Bayar, 2008: 25).

Küreselleşme ile firmalar üretimin her aşamasında ulusal sınırların dışına çıkmakta; yerel düzeyde faaliyet gösterecekler dahi, üretimi gerçekleştirirken diğer ülkelerdeki tüketicilerin zevk ve tercihlerini dikkate almak zorunda kalmaktadırlar.

Küreselleşmenin etkisini giderek daha fazla gördüğümüz bugünlerde uluslararası ticareti engelleyen gümrük vergileri, tarifeler, kotalar ve sermayeye yönelik getirilen kısıtlamalar ülkeler arasında kaldırılmaya başlanmıştır. Bu da ekonomik olarak Dünya Devletlerin entegrasyonu anlamına gelecektir. Böyle bir ortamda firmalar, sadece iç piyasayı ilgilendiren üretimler yerine Dünya Piyasası'nı etkileme amacına yönelik üretimler yapmaktadır (Adıgüzel, 2013: 3). Bu da ülke içinde belirlenecek olan yerel kalkınma politikalarını etkilemektedir.

2.2.2. Geleneksel Bölgesel Kalkınma Politikalarının Olumsuz Sonuç Vermesi

Geleneksel bölgesel kalkınma politikaları II. Dünya Savaşı'ndan yaklaşık 1980'lere kadar bölgesel politikaları yönlendiren başlıca unsur olmuştur. Bu politikalarla özellikle geri kalmış bölgelere odaklanılarak farklı gelişim gösteren bölgelerin farklılıklarının giderilmesi amaçlanmıştır (Sevinç, 2011:40-43). Ancak geleneksel politikalar arzu edilen başarıyı yakalayamamış ve bölgeler arasındaki uçurum büyümüştür. Böylece yeni bir anlayış, Yerel Ekonomik Kalkınma anlayışı, 1990'larla dünyaya yayılmaya başlamıştır.

Küreselleşmeyle birlikte ülke ekonomilerinde uluslararası ticaret yapan Çok Uluslu Şirketler (ÇUŞ)'ler etkili olmaya başlamıştır. Böyle bir ekonomide yerel firmalar da ÇUŞ'lerle rekabet etmek zorunda kalmıştır. Piyasada aktif ticari faaliyet içinde bulunan

firmalar geri çekilerek bu faaliyetleri alanında uzman olan firmalara bırakmıştır. Bu dönemde her bir bölgenin sahip olduğu fiziki ve beşerî kaynakların gün yüzüne çıkarılarak ticari faaliyette uzmanlaşma gerçekleşmesini amaçlayan kurumsal anlayış hâkim olmaya başlamıştır (Varol ve Özelçi Ecerel, 2008:2).

Yerel Kalkınma politikaları belirlenirken yerel düzeydeki kaynaklar dikkate alınarak ulusal ve uluslararası düzeyde ortaklaşma girişimlerine daha fazla önem verilmiştir. Bölgelerde bulunan kaynaklarda uzmanlaşma ve markalaşmaya dayanan kümelenme anlayışı 1990'lı yıllarda etkin olmaya başlamıştır (Bryden, 2002: 9).

2.2.3. Kalkınma Politikalarındaki Alan Sınırlarında Değişiklik

Kalkınma politikaları oluşturulurken merkezden geneli baz alınmada uygulanacak yerleşim birimine indirgeyerek en küçük alan esas alınmaya başlanmıştır. Böylece politikaların başarılı olma olasılığı artırılmak istenmektedir.

1990'lı yıllarda hâkim olmaya başlayan yerel birime indirgeme anlayışında politikanın uygulanacak il, ilçe ve mahalleye kadar özelleştirilerek belirlenme anlayışına dayanmaktadır. Özellikle belirlenen alanda politikaya uygun firmaların bir araya gelmesiyle kümelenmeler gerçekleşmeye başlanmıştır. Küme içinde bulunan küçük ölçekteki firmalar, büyük firmaların güçlerinde yararlanma imkânını yakalamaktadır. Böylece küçük ölçekteki firmalar, ÇUŞ'lerle rekabet edebilecek güce sahip olmaktadır (Bacak ve Altaş, 2011:1-2).

Bu anlayış makro ölçekte ülke geneline yayılarak kalkınma politika anlayışının alan sınırlarında genişlemesine neden olmuştur. Artık kalkınma politikalar tabandan merkeze doğru belirlenmektedir. Politikanın uygulanacağı yerleşim biriminde faaliyet yapan firmalar, yerel yönetimler, ilgili ve destekleyici kuruluş vb. aktörlerin tamamı politikanın belirlenmesinde, uygulanmasında ve denetlenmesinde aktif rol almaktadır (Çetin, 2007: 155).

2.2.4. Yerel Yönetimlerin Talepleri

Küreselleşme sonrasında uluslararası düzeyde yaşanan anlayış değişikliği, rekabet koşullarının genişlemesi, beşerî kaynakların önem kazanması ve uluslararası piyasada yaşanan gelişmelerin yakından izlenmesi gibi nedenler geleneksel kalkınma politikalarında değişikliklerin yaşanmasına ve yerel yönetimlerinde içinde bulunduğu yerel aktörlerin öneminin artmasına yol açmıştır (Bilgin, 2002: 316-317).

Bölgesel Kalkınmada merkezi yönetim yetki ve sorumluluklarını yerel yönetimlere vermektedir. Zira yerel yönetimlerde kalkınma politikalarının oluşturulma sürecinde yapılma sürecinden başlayarak tüm aşamalarda yer alma talepleri bulunmaktadır. Ayrıca yerel yönetimlerin bu talepleri dikkate alınarak merkezi idare yerel düzeyi ilgilendiren konularda yerel yönetimlere yetki vermenin yanı sıra finansal destek olmak amacıyla Bölgesel Kalkınma Ajanslarını yapılandırılmıştır (Tutar ve Demiral, 2007: 77).

2.3. YEREL EKONOMİK KALKINMANIN AMAÇLARI

Yerel ekonomik kalkınma, ekonomik, siyasi, sosyal, kültürel ve çevresel boyutlarda sürdürülebilir kalkınmayı hedefleyen, bu hedef doğrultusunda yerel kaynakları harekete geçiren ve yerel aktörleri sürece dâhil ederek karar ve uygulama sürecini aşağıdan yukarıya doğru işleten bir süreçtir (Yılmaz ve Çelik Efşan, 2019: 354). YEK, insan odaklı kalkınmayı sağlamak, toplumsal huzuru temin etmek, ulusların karşılaştırmalı üstünlük teorisinin yerini, bölgelerin, şehirlerin ve kırsal alanların karşılaştırmalı üstünlüğüne bırakmasını öngörmektedir (Alüftekin, 2007: 26). Bu doğrultuda YEK'in temel amacı ulusal kalkınma politikalarını yerel düzeyde bölgenin fiziki ve beşerî özelliklerini dikkate alarak yerelin aktörleri ile o bölgeye özel plan ve programa dönüştürmek, böylece yerelden kalkınmayı sağlamaktır. YEK 'in temel amaçları şu şekilde sıralanabilir (Aktakas, 2006: 15-16):

Büyüme Amacı: Ülkenin topyekûn büyüebilmesi, büyük ölçüde bölgelerin gelişmesine bağlıdır. Özellikle gelişmişlik bakımından diğerlerine göre geri kalmış yörenin gelişmesine yönelik teşvikler yapılmalıdır. Bu işlem koordineli yapılmazsa gelişmişlik farklılıkları iyice artmasına neden olacaktır. Bundan dolayı bu politikaların izlenmesinde iyi enstrümanlar kullanılmalıdır.

İstikrar Amacı: Ülke içinde istikrarlı bir büyüme ve gelir elde edilebilmesi için kalkınma politikalarının ve firmaların elde edeceği gelirlerin konjonktürel dalgalanmalardan minimal seviyede etkilenmesi gerekmektedir. Bölgeler arasında istikrarı sağlanabilmesi ise politikanın gerçekleşmesinde kullanılan araçları bölgeler arasında dengeli biçimde dağılmasına bağlıdır.

Dengeleme ve Denkleştirme Amacı: Ülkenin sahip olduğu üretim faktörlerinin dengeli biçimde ülke geneline yayılmasının sağlanması gerekmektedir. Her yörenin kendi özelliği ön plana getirilerek politika izlenmelidir. Her bölgenin gelir ve refah seviyeleri birbirine denkleştirilerek nüfusun belirli bölgelerde yoğunlaşılması engellenmelidir. Bunun

istikrarlı yapılması durumunda bölgeler arası eşitlik sağlanarak sosyal adalet gerçekleşmiş olacaktır.

Bir başka çalışmada YEK'in amaçları ise şu şekildedir (Gül, 2004: 205):

- Yerel özellikler göz önünde bulundurularak keşfedilmemiş fiziki ve beşerî kaynaklarını kullanmak ve böylece bölgenin rekabet gücünü artırmak,
- Bölgenin sahip olduğu fiziki ve beşerî kaynakları ile üretilen mal ve hizmetlerin dış piyasada pazarlanması sağlamak, böylece bölgenin cazibesini artırarak diğer yörelerden bölgeye gelir transferini sağlamak,
- İstihdam olanaklarını çeşitlendirerek yerel halkın emek piyasasına katılım olanaklarını artırmak,
- Emek piyasasında ötekileştirilmiş grupların işgücüne katılımını sağlamak ve yerel kaynakların daha adil biçimde dağılımını gerçekleştirmek,
- Yöreyle daha fazla firma ve nitelikli elemanın gelmesini sağlamak amacıyla yaşam koşullarını iyileştirmek.

2.4. YEREL EKONOMİK KALKINMANIN TEMEL UNSURLARI

YEK'in amaçları; yapılacak altyapı yatırımlarının minimum seviyede olmasının sağlanması, yatırımlarda kamu ve özel sektörün bir arada yapmasına ilişkin teşviklerin artırılması, kamunun yapacağı işlerin özel sektör tarafından gerçekleştirilmesi, yörelerin öz kaynaklarına bakarak yörenin diğer bölgeler nezdinde rekabet üstünlüğüne sahip alanların belirlenmesi şeklinde özetlenebilir.

YEK amaçların gerçekleştirilebilmesi için çeşitli araçlar kullanılmaktadır. Öncelikle yerel kaynakların kullanımını sağlayan yerel araçların kullanılmasına yönelik planlar oluşturmakta, yöredeki üretim tesislerini güçlendirmekte ve sayılarını artırmayı hedeflemektedir. Yerel düzeyde katma değeri yüksek alanlara firmaların yönelimini sağlamak, aynı alanda faaliyet yapan firmaların kümelenmesini teşvik etmek ve firmaların sürekli olarak daha kaliteli mal ve hizmet üretim için rekabet içinde tutmak YEK'te kullanılan araçlar arasında yer almaktadır. Ayrıca yöredeki nitelikli elemanların çoğalması, çalışan kişilerin ücretlerinin ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi, sanayi ve tarımın yanında hizmet sektörünün de gelişmesini sağlamak ehemmiyetlidir (Quan & Nelson, 2005: 19).

YEK anlayışı, her yörenin kendine özgü yapısının göz önünde bulundurulmasını, böylece bölgesel kalkınma politikalarının oluşturulmasını temel almaktadır. Ancak bu anlayış kalkınma stratejilerinin tüm bölgelerde ortak belirli araçlarla yapılmasını engellemektedir. Ayrıca YEK anlayışının toplumsal hayatın ekonomik, sosyal kültürel vb. birçok alanını dikkate alması farklı bakış açılarıyla birçok aracın gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda YEK'in araçları ekonomik, sosyal ve çevresel unsurlar şeklinde gruplandırılarak ele alınmaktadır (Öztopçu, 2017: 28).

Ekonomik Unsurlar: Yörenin kendine ait ekonomik kaynaklarını tespit ederek katma değer oluşturacak alanlarda bu kaynakların değerlendirilmesi YEK'in ekonomik unsurları olarak ifade edilebilir. Ayrıca bölgedeki yoksulluğun azaltılması, iş olanaklarının genişletilmesi, yöre halkının taleplerinin artırılmasına yönelik tedbirler ve uygun iş olanakların sunulması da YEK anlayışının ekonomik unsurları arasındadır. YEK anlayışında bölgeler arasında oluşan gelişmişlik farklılıkların giderilmesi ve yöre halkının gelir seviyesinin artırılması ve daha müreffeh bir yaşamın yöre halkına sunulması amaçlanmaktadır. Başarılması durumunda bölgeler arası gelişmişlik farklılıkları giderilmesi, işsizlik nedeniyle yaşanan göçlerin engellenmesi sağlanacaktır.

Sosyal Unsurlar: Sosyal unsurlar, YEK'in ekonomik unsurlarından daha karmaşık bir yapıya sahiptir. Zira ekonomik unsurları merkezi yönetim belirlerken sosyal unsurları yerel düzeyin bizzat kendisi değiştirmektedir. Örneğin yörenin nüfus yapısı, kültürel özellikleri, okuma oranının yöreden yöreye farklı olması, göç durumu, tarihi mekânlar, kültürel etkinlikler, gelenek-göreneklerde yaşanan farklılıklar, sosyal birliktelik, toplum bilinci farklılığı, refah seviyesi ve ölüm oranları vb. değişkenler sosyal unsur olarak ele alınabilir.

Çevresel Unsurlar: Yörenin jeopolitik konumu, doğal kaynakları (termal kaynaklar, bitki örtüsü ve biyo-çeşitlilik, vb.) ve denize olan yakınlığı YEK'in çevresel unsurları olarak sayılabilir. Ancak son dönemlerde sürdürülebilir çevre konusunda sera gazlarının azaltılması, enerji ihtiyacının yenilenebilir enerji kaynaklarıyla tedarik edilmesi gibi hususlar tartışılmakta ve bu konulara öncelik veren YEK anlayışı çevresel unsurlarda ön plana çıkmaktadır.

2.5. KADIN GİRİŞİMCİLERİN YEREL EKONOMİK KALKINMADAKİ YERİ VE ÖNEMİ

Tarih boyunca kadınların emek piyasasına katılımlarının sağlanması ve artırılabilmesi, ekonomik hayatın başlıca problemlerinden biri olmuştur. Bu nedenle farklı politikalar ülke gündemine alınmış, ancak tam bir başarı yakalanamamıştır. Başarılı olunamamasının altında yatan başlıca nedenlerden biri ataerkil toplum yapısının genellikle tüm ülkelerde hâkim olması ve buna bağlı olarak toplumsal cinsiyet rollerinin biçimlenmesidir. Bu toplum yapısı içinde kadının iş hayatında yer almasına genellikle sıcak bakılmamakta ve aile içi sorumluluklar kadına yüklenmektedir (Çakır, 2022: 6-7).

Kadınların iş hayatında yer alamamasını engelleyen faktörlerden birkaçı şu şekildedir (Alıcı, 2008: 27-28):

- Piyasanın istediği vasıfları karşılamaması,
- Kadınların iş hayatına girmelerini sağlayacak yasal düzenlemelerin olmaması,
- Piyasada kadınların çalışmasına uygun koşulların olmaması,
- Aile hayatında yapması beklenen görevlerin yerine getirebilmesi için kadınlara yönelik esnek çalışma imkânı verecek piyasa aktörlerinin bulunmaması,
- Kadınların eğitim seviyesinin yeterli düzeyde olmaması ve eğitimi tamamlamaması,
- Küçük çocuklarının bakımında ve bakmakla yükümlü olduğu yaşlıların bakımına ilişkin gerekli eğitim kurum hizmetlerinin bulunmamasıdır.

Günümüzde küreselleşmeyle birlikte firmalar arasındaki rekabet “daha ucuza daha kaliteli malın üretilmesi” anlayışını hâkim kılmaya başlamıştır. Ülkeler böyle bir ekonomik yapıda ulusal firmaların gelirlerinin artırılması için girdi maliyetlerinin azaltılması yarışına girmiştir. Zira ulusal düzeyde faaliyet yapan küçük firmalar uluslararası düzeydeki Çok Uluslu Şirketler ile rekabet etmek zorunda kalmıştır. Ayrıca e-ticaretin gelişmesiyle bu rekabet iyice artmıştır (Türkün-Erendil, 2000: 106-107).

Artan rekabet, firmaları hammadde ve ara malları üretim merkezlerine yakın yerleşkelerde yer seçimine yönlendirmekte, bu durum ise ülkelerin kendi coğrafik alanlarının fiziki ve beşerî özelliklerini göz önünde bulundurarak uzmanlaşmaya gitmesine neden olmaktadır. Bu nedenle hükümetler aynı alanda faaliyet yapan firmaların, üretimlerini gerçekleştirmeleri için gerekli olan hammadde ve ara mal temin eden tedarikçilerin, malların

müşteriye ulaşmasını sağlamak amacıyla lojistik firmaların, finans kuruluşların bir arada konuşlanmaları için teşviklere başvurmaktadır. Böylelikle firmalar daha ucuza daha kaliteli mal ve hizmetlerin üretilmesini gerçekleştirebilmektedir. Bu anlayışın hâkim olduğu ortamda üretim dışında bulunan kadınların özellikle girişimci olarak piyasaya kazandırılması üretimi, istihdamı ve makro ölçekte ülke gelirini artırabilmektedir (Kök vd, 2010: 6). Ayrıca yerel düzeyde ekonomik katkı sağlamaktadır.

Kadın girişimcilerin ekonomiye girmesiyle yerel düzeyde hem istihdam olanaklarının genişlemesi hem de oluşan gelir ile harcamaların artması gerçekleşmektedir. Ancak bu olumlu gelişme yöre ile sınırlı kalmamakta, çarpan mekanizmasıyla diğer üretim merkezlerinin de gelirlerinin artmasını sağlamaktadır. Geliri yükselen emeğin yaşam kalitesi gelişmektedir. Böylece atıl durumda kalan kadının girişimci olarak işgücü piyasasına girmesi ulusal ekonominin topyekûn kalkınmasını sağlamaktadır. Ancak bölgesel gelişmişlik düzeyi ile kadın girişimci sayısı arasında olumsuz bir döngü oluşmakta; göreceli olarak geri kalmış bölgelerde ve kırsalda girişimci kadın oranı düşük kalmaktadır. Bu nedenle gelişmiş kentsel alanlarda kadın, işgücü piyasasında kendine daha fazla yer bulabilirken geri kalmış bölgelerde kadının emeği genellikle hak ettiği değeri bulamamaktadır.

Bölgelerarası kalkınma farklılıklarının ciddi bir sorun olarak görüldüğü ülkemizde de benzer bir durum söz konusudur. Örneğin; Türkiye’de 2021 yılı verilerine göre aktif nüfus içerisinde kadınların işgücüne katılımlarının en yüksek olduğu bölge 2.212.000 kişi ile sosyoekonomik gelişmişlik seviyesi açısından birinci olan İstanbul alt bölgesidir. Buna karşılık Kuzeydoğu Anadolu Bölgesinde bu rakam 231.000 kişidir (TÜİK, 2021). Diğer bölgelerdeki toplam kadın işgücü sayısı sırasıyla; Ege bölgesinde 1.531.000 kişi, Akdeniz bölgesinde 1.351.000 kişi, Doğu Marmara bölgesinde 1.079.000 kişi, Batı Anadolu bölgesinde 1.041.000 kişi, Batı Karadeniz bölgesinde 686.000 kişi, Güneydoğu Anadolu bölgesinde 643.000 kişi, Batı Marmara bölgesinde 522.000 kişi, Doğu Karadeniz bölgesinde 443.000 kişi, Orta Anadolu bölgesinde 438.000 kişi ve Orta Doğu Anadolu bölgesinde 382.000 kişidir. Araştırma konusu olan Erzurum’un dâhil olduğu Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi (Erzurum, Erzincan, Bayburt) diğer bölgelere göre en son sırada yer almaktadır.

Kırsaldaki kadınların iş hayatına katılımları genellikle gelişmiş bölgelere ve kentsel alanlara göre daha genç yaşta gerçekleşmekte (Tekin, 2019: 45), ücretsiz aile işçisi olarak tarımda faaliyet göstermektedir. Ekonomiye yaptıkları katkıya rağmen kendilerine ait bir

ücrete sahip olmayan bu kadınlar, emeklilik haklarından, sağlık hizmetlerinden, eğitim ve sosyal güvenlik haklarından da yararlanamamaktadır. Bundan dolayı kırsal alanda ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadınların emek piyasasına katkısının ekonomiye kayıtlı olarak değerlendirilmesi gerekmektedir (Davaslıgil, 2011: 74-75).

Kadınların iş hayatında ücretsiz çalışan kesim olarak görülmesi yerel ekonomik kalkınmada gerçek etkisinin tespit edilmesini engellemektedir. Bu noktada kadınların emeklerini kayıt altına alacak ve onları girişimci olarak piyasada destekleyecek bir yapılanmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle bireylerin tek başına yapamayacakları işleri iş birliği ile en iyi biçimde ve maliyette yapmayı sağlayacak kooperatif anlayışının ehemmiyeti artmaktadır.

Kooperatifler, ekonomik açıdan atıl kaynakların harekete geçirilmesine, tarımın ve küçük çaplı üretimlerin sanayiye entegrasyonuna, mikro krediye erişim imkânlarının artırılmasına, girişimcilik ve örgütlenme kültürünün gelişmesine katkıda bulunurken sosyal açıdan kırsal kalkınmanın sağlanmasına, kırsal kesimden göçün önlenmesine, yoksulluğun azaltılmasına vb. imkân tanımaktadır. Kooperatifler, özellikle kadın yoksulluğunun azaltılmasında, kadın girişimci sayısının artırılmasında, kadının işgücüne katılımının pekiştirmesinde, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırılmasında, kısaca kadının ekonomik ve sosyal hayatta yerinin güçlendirilmesinde etkili araçlardan biri olarak kabul edilmektedir (Aksoy ve Günay, 2018).

Kooperatiflerin yukarıda sıralanan amaçları, yerel ekonomik kalkınmanın toplumsal hedefleri ile ortak bir görünüm sergilemekte, bu nedenle günümüzün yerel kalkınmasının başlıca araçlarından biri olmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YEREL EKONOMİK KALKINMADA KADIN KOOPERATİFLERİN ROLÜ: ERZURUM ÖRNEĞİ

3.1. LİTERATÜR ÖZETİ

Uluslararası ve ulusal literatürde kadın girişimcilerin ve kadın kooperatiflerinin ekonomi üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik birçok çalışma mevcuttur. Bu çalışmalardan bir kısmı aşağıda iki başlık altında verilmektedir.

3.1.1. Kadın Girişimciliğini Ele Alan Çalışmalar

Literatürde kadın girişimcilerin karşılaştıkları sorunları ve başarılarını etkileyen faktörleri tespit etmeye yönelik farklı ülkelerde yapılmış çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin; bu çalışmalardan birinde Lerner vd. (1997) İsrail’de bulunan 200 kadın işletmesinin başarılı olmasında etkili olan unsurları tespit etmeyi amaçlamıştır. Çalışmada kadınların erkeklerden daha eğitilmiş olmasına rağmen daha az kazanç elde ettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca kadın girişimcilerin başarılı olmasında eğitim seviyelerinin ve iş deneyimlerinin etkili olduğu belirlenmiştir. Bir başka çalışmada Kenya’da küçük ölçekli işletme sahibi girişimci kadınların yaşamış oldukları sorunlarını tespit etmek ve sorunların çözümüne yönelik yapılan hamleleri belirlemek amaçlanmıştır (Mwobobia, 2012). Araştırma sonucunda başta Kenya’nın ekonomik yapısı olmak üzere yeterli seviyede finansman imkanının olmaması, herkesin objektif olarak adalet önünde yargılanmaması ve eğitim imkanlarının kısıtlı olması kadın girişimcilerin karşılaştığı başlıca sorunlar olarak tespit edilmiştir. Brodman vd. (2007)’nin Makedonya üzerinde yapmış oldukları çalışmada aynı işi yapmalarına rağmen kadınların erkeklere göre daha az kazanç elde etmeleri, kadın girişimcilerin karşılaştıkları başlıca problem olarak tespit edilmiştir.

Halkias vd. (2007) çalışmalarında Nijeryalı kadın girişimcilerin sosyoekonomik özelliklerini ortaya koymayı amaçlamışlardır. 67 kadın girişimcinin katıldığı çalışmada firmaların kuruluş aşaması tamamlandıktan sonra işletmenin yürütülmesinde erkek-kadın ayrımının olmadığı, bir başka ifadeyle cinsiyet ayrımcılığının firma yönetiminin başarısında rol almadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Welsh vd. (2018) tarafından yapılan çalışmada Türkiye ve Fas’ın kültürel yapısı dikkate alınarak bu iki ülkede kadın girişimcilerin performansları üzerinde iş-aile ikileminin ele alınması ve karşılaştırması amaçlanmıştır. Türkiye’deki kadın girişimcilerin iş

performansı ile ailesinin mali desteği arasında pozitif ilişkisi bulunmuştur. Fas'ta ise toplumsal cinsiyete dayalı sorunların gün geçtikçe iyileştiği belirlenmiştir.

Tulan ve Türko. (2018) çalışmasında Türkiye'de Erzurum ilinde kadın girişimcilerin genel profilini belirlemek ve girişimcilik faaliyetinde bulunmadan önce ve faaliyette bulunurken yaşamış olduğu sorunları, karşılaştıkları zorlukları tespit etmeyi amaçlamıştır. Yapılan analiz sonucunda; işletmenin yönetiminde yaşanan zorluklar, aile içindeki rol çatışması, destekleyici çevresel koşullar, geleneksel aile yapısının hâkim olması kadın girişimcilerin karşılaştıkları başlıca problemler olarak tespit edilmiştir.

Literatürde kadın girişimcilerin ulusal ve yerel ekonomi kalkınma üzerindeki etkilerini tespit etmeye yönelik çalışmalar da mevcuttur. Bu çalışmalardan birinde De Vita vd. (2014) gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kadın girişimcilerin ekonomik kalkınmaya olan etkisini tespit etmeyi amaçlamışlardır. Ancak gelişmekte olan ülkelerdeki kadın girişimci sayısının gelişmiş ülkelere göre daha düşük kalmasının ekonomiye katkısını sınırlandırdığı sonucuna ulaşmışlardır. Misango ve Ongiti (2013) Kenya'daki yoksulluğun azaltılmasında kadın girişimcilerin yeri ve öneminin incelenmesini hedeflemişlerdir. Araştırma sonucunda kadın girişimcilerin yoksullukla mücadelede önemli bir işlev üstlendiği tespit edilmiştir.

Sajjad vd. (2020) kadın girişimciliğin küresel düzeyde ekonomik kalkınmaya olan etkisinin tespit etmeyi amaçladıkları çalışmada kadın girişimcilerin mikro ölçekte aile ekonomisine katkı sağladığı, makro ölçekte ise ekonomik kalkınmayı olumlu etkilediği sonucuna ulaşmışlardır.

Agrawal (2017) bölgesel düzeyde kadın girişimcilerin ekonomik katkılarını araştırdığı çalışmasında yerel kalkınmada kadın girişimciliğin sürdürülebilirliğinin ve yerel kalkınmada önemi ve yerinin saptanmasını amaçlamıştır. Çalışma yerel kalkınmada kadın girişimciliğin hayati bir öneme sahip olduğu sonucuna varmıştır.

Taşçı (2018) Türkiye'de yapmış olduğu çalışmada bölgesel kalkınmada kadın girişimcilerin rolünü incelemiş ve yörelerin kendi özellikleri dikkate alınarak bu tür girişimlerin hükümetçe desteklenmesi ve buna ilişkin politikaların yapılması gerektiğini savunmuştur.

Ahl ve Nelson (2015) çalışmalarında Amerika ve İsveç hükümetlerinin 1989-2012 yıllarında kadın girişimcilere yönelik yapmış oldukları politikaları karşılaştırmalı olarak

analiz etmiştir. Araştırmada Amerika ve İsveç hükümetlerinin yeterince kadın girişimcilere yönelik politika izlemediği, ekonomik piyasada kadınların ötekileştirildiği ve bu yüzden kadınların yeterli deneyime sahip olmadığı sonucuna varılmıştır. Ambepitiya (2016) tarafından yapılan çalışmada kadın girişimcilerin geliştirilmesi ve sürdürülmesi için gerekli olan sistemin oluşturulması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda her alanda yapılması gereken adımlar hakkında bilgi verilmesi hedeflenmiştir. Çalışmada gerekli adımların atılması koşuluyla kadın girişimcilerin artması ve sürdürülebilmesi söz konusu olacağını ortaya koymuştur.

3.1.2. Kadın Kooperatiflerini Ele Alan Çalışmalar

Özdemir Yılmaz (2009) Türkiye’de feminist STK olarak tanımlanan Amargi Kadın Kooperatifi’ni ele almış, bu kooperatifin işleyişi ve uygulanabilirliğini incelemiştir. Nitel araştırma yöntemlerinden biri olan tematik sözlü tarih yönteminin kullanıldığı araştırmada Amargi kooperatifinin farklı statülerden gelen gruplardan oluştuğu, ancak farklı kesimlerden üyeleri barındırmasının kooperatif içinde ortak karar alınmasını zorlaştırdığı belirlenmiştir.

Avşar (2017) çalışmasında Eskişehir merkez ve ilçelerinde kadın kooperatifi kurulmasına yönelik dinamik yapıları ve potansiyelleri tespit etmeyi amaçlamıştır. 381 kadının katıldığı anket araştırması sonucunda Eskişehir ve ilçelerinde kadınlara yönelik kooperatiflerin kurulabilmesi için büyük bir potansiyelin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Akkaya (2018) yapmış olduğu çalışmada sürdürülebilir kırsal turizmin gelişmesinde kadın kooperatiflerinin yeri ve önemini incelemiştir. Bu doğrultuda Türkiye’nin çeşitli illerinde faaliyetini sürdüren 99 kadın kooperatifi ile bir araştırma yürütülmüştür. Elde edilen bulgular neticesinde kadın kooperatiflerinin finansal sorunları olduğu belirlenmiştir. Sürdürülebilir kırsal turizmin gelişmesini sağlamak amacıyla kadın kooperatiflerinin finansal yönden güçlendirilmesi gerektiği savunulmuştur.

Kazar (2019) yapmış olduğu çalışmasında parasal ve katılımcı açılarından kadın kooperatiflerinin irdelenmesini gerçekleştirmiştir. Elde edilen bulgular neticesinde parasal açısından kadın kooperatiflerinin sınırlı olduğu, kadınların kendilerini yoksul hissettikleri belirlenmiştir.

Ceylan (2021) çalışmasında kadın kooperatiflerinin kadınlara ne gibi katkılar sağladığını tespit etmeyi amaçlamıştır. Afşar Bala’m Kadın Kooperatifi’nin ortakları ile

gerçekleştirilen araştırmada kadın kooperatifinin kooperatif ortaklarının hayatlarına ekonomik ve sosyal yönden katkı sağladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Kahrıman (2021) çalışmasında kadınların kooperatife ortak/üye olma süreçleri ve yaşadıkları deneyimleri incelemiştir. Elde edilen bulgular kadının en iyi yaptığı işten hareketle kadın kooperatifi olarak gıda imalatı üzerinde olduğu, kuruluş ve işleyişlerinde problem yaşadıkları ve yönetiminde de bazı aksaklıkların olduğu tespit edilmiştir.

Ayhan Sezer (2022) yapmış olduğu çalışmada kadın yoksulluğunu azaltmada kadın kooperatiflerinin rolünü tespit etmek amacıyla Mersin ve ilçelerindeki kooperatiflerin durumunun incelenmesi temel amacını oluşturmuştur. Genel olarak kadın yoksulluğunu azaltmada kadın kooperatiflerinin önemli role sahip olduğu belirlenmiştir. Bundan dolayı kadın kooperatiflerin kurulmasına yönelik teşviklerin yapılması gerektiği savunulmuştur.

Çalışmalar genel olarak değerlendirildiğinde kadınların iş hayatında yer almaları durumunda küçük ölçekte ailelerine katkı sağlayacakları büyük ölçekte ise ülke ekonomisini olumlu yönde etkileyeceği görülmektedir. Özellikle ele alınan bölgelerin kendi fiziki ve beşerî özellikleri dikkate alınarak destekleme yapılması izlenecek politikanın başarısını olumlu yönde etkileyeceği söylenebilir.

Çalışmaların genel olarak kadın girişimcilere yönelik olduğu tespit edilmiştir. Özellikle çalışma kapsamında ele alınan Erzurum iline yönelik kadın kooperatifleri konusunda herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Böylelikle bu çalışmanın ilde yapılacak ilk çalışma olma özelliğine sahip olmasının literatüre önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

3.2. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI VE ÖNEMİ

Günümüzde bölgesel kalkınma politikalarını yönlendiren yerel ekonomik kalkınma yaklaşımı (YEK), yerel kaynakları daha etkin ve verimli kullanarak yerel ekonominin büyüme, rekabet edebilme ve istihdam yaratma gücünü teşvik etmeyi amaçlayan; bu amaç için yerel paydaşlar arasında ortaklık ve iş birliği faaliyetlerini destekleyen, ortak bir kalkınma stratejisi tasarlayan ve uygulayan katılımcı bir süreç olarak tanımlanmaktadır.

YEK; ekonomik, siyasi, sosyal, kültürel ve çevresel boyutlarda sürdürülebilir kalkınmayı hedeflemekte, bu hedef doğrultusunda yerel kaynakları harekete geçirmekte ve yerel aktörleri sürece dâhil ederek karar ve uygulama sürecini aşağıdan yukarıya doğru işletmektedir. Kalkınma sürecinin başarıya ulaşmasında hükümet, yerel topluluklar, özel

sektör, sivil toplum kuruluşları, kalkınma ajansları vb. farklı yerel paydaşların kalkınma sürecine katılımı ve iş birliği büyük öneme sahiptir. Bununla birlikte, söz konusu yerel paydaşlar içerisinde yerel işletmeler ve bu işletmelere destek veren kuruluşlar kilit bir rol oynamaktadır.

Yerel işletmelerin kalkınma sürecinde oynadıkları kilit rollerden bazıları sahip oldukları maddi kaynaklar ile bilgi ve tecrübeyi sağlayarak etkinliği ve verimliliği artırmaları, fikir birliği ve desteği genişleterek potansiyel yatırımcıların ve işletmelerin güvenini artırmaları; toplum içinde gönüllü çabaları teşvik etmeleri, kayıt dışı ekonomi sorununa çözüm sağlayabilmeleri vb. şeklinde sıralanabilmektedir. Stratejik yerel kalkınma sürecindeki bu önemli rolleri nedeniyle yerel işletmelerin yerel yönetimler, sanayi ve ticaret odaları, finansal kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları vb. paydaşlar tarafından maddi ve manevi yönlerden desteklenmesi gerekli görülmektedir. Yerel işletmelere destek sağlayan önemli yapılardan biri de sivil toplumun ekonomik örgütlenmesi olarak kabul edilen kooperatiflerdir.

Kooperatifler gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerin ekonomik ve sosyal kalkınmasına önemli katkılar sağlamaktadır. Kooperatifler, ekonomik açıdan atıl kaynakların harekete geçirilmesine, tarımın ve küçük çaplı üretimlerin sanayiye entegrasyonuna, mikro krediye erişim imkânlarının artırılmasına, girişimcilik ve örgütlenme kültürünün gelişmesine katkıda bulunurken sosyal açıdan kırsal kalkınmanın sağlanmasına, kırsal kesimden göçün önlenmesine, yoksulluğun azaltılmasına vb. imkân tanımaktadır. Kooperatifler, özellikle kadın yoksulluğunun azaltılmasında, kadın girişimci sayısının artırılmasında, kadının işgücüne katılımının pekiştirmesinde, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırılmasında, kısaca kadının ekonomik ve sosyal hayatta yerinin güçlendirilmesinde etkili araçlardan biri olarak kabul edilmektedir (Aksoy ve Günay, 2018).

Bu çalışmada, kadın kooperatiflerinin kadın girişimciliği ve dolaylı olarak yerel ekonomik kalkınma üzerinde yaratacağı etkilerin tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda çalışmada Erzurum'da faaliyet gösteren kadın kooperatifleri ile bir saha araştırması yürütülmekte ve söz konusu kadın kooperatiflerinin Erzurum'un yerel kalkınmasındaki rolünü tespit etmek hedeflenmektedir.

Araştırmanın başlıca hedefleri ve bu hedeflerin literatüre sağlayabileceği katkılar üç başlık altında ele alınabilir:

- **Erzurum ilinde kadın kooperatiflerine üye kadınların genel demografik özelliklerini ve kadın girişimci olarak yaşadıkları problemleri tespit etmek:**

Sosyoekonomik gelişmişlik seviyesi açısından 5. kademe iller arasında yer alan Erzurum’da kadının işçi ve işveren olarak işgücüne katılım oranı Türkiye ortalamasının gerisinde kalmaktadır. Bu nedenle geleneksel aile yapısının hüküm sürdüğü Erzurum’da kooperatife üye kadın girişimcilerin genel demografik özelliklerini tespit etmek önem teşkil etmektedir. Araştırma sonucunda elde edilecek bulgular, Erzurum ilinde kooperatife üye kadın girişimci profili sunarak politika yapıcılar için bir bilgi kaynağı oluşturabilecektir.

- **Erzurum ilinde kadın kooperatiflerinin kadın girişimciler üzerindeki etkilerini tespit etmek:**

Türkiye’de birçok kadın, yeterli maddi ve manevi desteği göremediği için ekonomik hayatın dışında kalmaktadır. Bununla birlikte Türkiye’nin sosyal ve ekonomik kalkınmasını sağlamak ve bu süreci sürekli kılabilmek için ekonomik değer yaratan kadın girişimci sayısını arttırmak ve var olan kadın girişimcileri güçlendirmek gerekmektedir. Bu bağlamda araştırmada kadın kooperatiflerinin hem kadınların girişimci olması hem de var olan kadın girişimcilerin sorunlarının çözümü üzerindeki etkisini belirlemek hedeflenmektedir. Elde edilecek bulgular ışığında Erzurum özelinde kadın girişimci sayısını artırmak için kadın kooperatiflerinde ne gibi önlemlerin alınması gerektiği tartışılabilir. Ayrıca Erzurum’da kadınların kooperatifçiliğe bakış açısı tespit edilerek kadınların bu konudaki bilgi düzeyini artırmak hedeflenmektedir.

- **Erzurum ilinde kadın kooperatiflerinin yerel ekonomik kalkınma üzerindeki etkilerini tespit etmek:**

Yerel ekonomik kalkınmanın başlıca hedefleri; toplumun geçim kaynaklarının iyileştirilmesi, yoksulluğun ve sosyal kırılganlığın azaltılması; üretimde uzmanlaşmanın sağlanması ve bu uzmanlaşmanın önündeki engellerin kaldırılması; uluslararası alanda bölgenin rekabet edebilirliğinin artırılması, yörenin fiziksel gelişiminin ve toplumsal huzurunun temin edilmesi vb. şeklinde sıralanabilir. YEK’in söz konusu hedefleri başarımında kooperatifler, özellikle kadın kooperatifleri önemli bir araç olarak görülmektedir. Çünkü kadın kooperatifleri, kadınların işgücü piyasasına işçi ve işveren olarak daha fazla katılmasına olanak sağlayarak hem yoksulluğun hem de toplumsal cinsiyet eşitliği ile sosyal kırılganlığın azaltılmasına neden olabilmektedir. Bu bağlamda araştırma,

kadın kooperatiflerinin yerel kalkınmadaki rolüne odaklanmakta kadın kooperatiflerinin gelir, istihdam, toplumsal hayata katılım, toplumsal cinsiyet eşitliği, yoksullukla mücadele vb. sosyoekonomik faktörler üzerindeki etkisini tespit etmeyi hedeflemektedir. Çalışma sonucunda elde edilecek bulgular, Erzurum özelinde ileriye dönük yerel kalkınma stratejilerine yol gösterici bir ışık olabilecektir.

3.3. ARAŞTIRMANIN VERİ TOPLAMA ARAÇ VE TEKNİKLERİ

Kadın kooperatifleri ve yerel ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiyi konu edinen araştırma, saha araştırmasına dayanmakta ve “tanımlayıcı araştırma” tipine uymaktadır.

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Kapalı uçlu sorulara dayalı anket formunda hazır ölçek kullanılmamış, ulusal ve uluslararası bilimsel çalışmalardan faydalanılarak araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır.

Araştırmada kooperatif yöneticilerine ve kooperatife üye/ortak kadınlara yönelik iki farklı anket formu kullanılmıştır.

Kadın kooperatifinin yöneticisine yönelik anket formu: Kooperatifinin genel yapısını ortaya koymayı amaçlayan bu form kooperatifin türü, faaliyet alanı, ortak/üye sayısı, istihdam edilen çalışan sayısı, kooperatif içerisinde düzenlenen faaliyetler vb. toplam 23 soru içermektedir.

Kadın kooperatifine ortak/üye kadınlara yönelik anket formu: Bu form üç kısımdan oluşmaktadır:

- **Erzurum özelinde kadın kooperatiflerine üye kadınların genel demografik özelliklerini tespit etmeye yönelik sorular:** 16 soruyu içeren bu kısımda katılımcıların demografik özelliklerini belirleyerek geleneksel aile yapısının hüküm sürdüğü Erzurum’da kadın girişimcilerin genel profilini sunmak amaçlanmaktadır.
- **Erzurum özelinde kadın kooperatiflerinin kadın girişimciler üzerindeki etkilerini tespit etmeye yönelik sorular:** Bu kısımda 20 soru yer almakta ve kooperatife üyelik süreci ve sonrasında katılımcıların yaşadıkları problemleri ve kooperatifin hayatlarında rol açtığı değişiklikleri tespit etmek amaçlanmaktadır.
- **Erzurum özelinde kadın kooperatiflerinin yerel ekonomik kalkınma üzerindeki etkilerini tespit etmeye yönelik ifadeler:** Bu kısımda kadın kooperatiflerinin yerel kalkınmadaki rolüne odaklanılmakta kadın

kooperatiflerinin gelir, istihdam, toplumsal hayata katılım, toplumsal cinsiyet eşitliği, yoksullukla mücadele vb. sosyoekonomik faktörler üzerindeki etkisini tespit etmek hedeflenmektedir. Bu kısımda 5’li likert ölçeğine göre hazırlanmış 47 ifade yer almaktadır.

Anket sonucu elde edilen veriler SPSS İstatistik Paket Programı kullanılarak farklı istatistiki yöntemler ile değerlendirilmiştir. Bu bağlamda araştırmada tanımlayıcı istatistikler (frekans, aritmetik ortalama ve standart sapma), faktör analizi ve Mann-Whitney-U Testi yapılmıştır.

3.4. ARAŞTIRMANIN EVRENİ, ÖRNEKLEME SEÇİMİ VE SINIRLILIKLARI

Erzurum ilinin coğrafik sınırları araştırmanın kapsamını oluşturmaktadır. Araştırmada ana kütleyi belirlemek için Erzurum Ticaret İl Müdürlüğü ve Erzurum Sanayi ve Ticaret Odası ile irtibata geçilerek Erzurum’da kadın kooperatiflerinin sayısı ve bu kooperatiflere üye kadın sayısı tespit edilmiştir. Buna göre 2022 Kasım ayı itibariyle Erzurum’da toplam kadın kooperatifi sayısı 16 iken bu kooperatiflere üye/ortak kadın sayısı toplam 174’tür.

Tablo 3’te il-ilçe merkezine göre Erzurum’daki kadın kooperatiflerinin ve bu kooperatiflere üye kadınların dağılımı verilmektedir.

Tablo 3

2022 yılına ait İl-İlçe Merkezine göre Erzurum’daki Kadın Kooperatiflerinin ve Üyelerinin Dağılımı

	Koop. Sayısı	Koop. Üye Sayısı
İl Merkezi	7	90
İlçe	9	84
Toplam	16	174

Kaynak: Erzurum Ticaret İl Müdürlüğü, Erzurum Sanayi ve Ticaret Odası

Tablo 3’e göre Erzurum il merkezinde 7 tane kadın kooperatifi ve bu kooperatiflerde kurucu, ortak ve üye olarak 90 kadın yer almaktadır. Erzurum’a bağlı ilçelerde ise toplam 9 kadın kooperatifi ve kurucu, ortak ve üye olarak 84 kadın bulunmaktadır.

Araştırmada bilgi toplanırken tam sayım yöntemi tercih edilmiş; buna bağlı olarak 16 kadın kooperatifi ve 174 kooperatif ortak/üye kadın araştırmanın kapsamını oluşturmuştur.

Erzurum Teknik Üniversitesi-Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu tarafından 29.12.2022 tarihinde verilen 13 karar sayılı onay ile saha araştırması Ocak-Nisan 2023 tarihleri arasında yürütülmüş, 16 kadın kooperatifinin yetkilisi ile anket yapılmıştır. Bununla birlikte kadın kooperatifine üye 173 kadın katılımcı ile anket çalışması yapılabilmektedir.

Araştırmanın başlıca sınırlılığı, Erzurum özelinde kadın kooperatiflerine odaklanarak kooperatiflerin yerel kalkınma üzerindeki etkilerini irdelemesidir. Bu durum araştırma sonucu elde edilecek bilgilerin Erzurum ili ile sınırlı kalmasına neden olmaktadır.

3.5. ARAŞTIRMANIN AMPİRİK BULGULARI

Araştırmada öncelikle Cronbach Alfa Güvenirlilik Katsayısı kullanılarak soruların güvenirlilik analizi yapılmıştır. İç tutarlılık tahmin yöntemi olan Cronbach alfa katsayısı ölçekte yer alan k maddenin varyansları toplamının genel varyansa oranlanması ile bulunan bir ağırlıklı standart değişim ortalamasıdır (Özdamar, 2002). Yapılan analiz sonucu Cronbach's Alfa değeri 0,975 olarak tespit edilmiş ve yüksek güvenilir seviyesinde olduğu belirlenmiştir (Yıldız ve Uzunsakal, 2018). Ayrıca her bir sorunun bu katsayıya katkısı incelenerek herhangi bir sorunun çıkarılması durumunda α değerinin artış seyrinin nasıl bir değişim sergilediği izlenmiştir. Sonuçta hem Cronbach's Alfa değeri hem de α değerinin artış seyrine göre anket sorularının istenilen olguyu başarıyla ölçtüğü belirlenmiştir.

3.5.1. Erzurum'daki Kadın Kooperatiflerine Ait Ampirik Bulgular

Bu bölümde Erzurum'da yer alan kadın kooperatiflerine ilişkin genel bilgiler sunulmaktadır. Tablo 4'te araştırmaya katılan toplam 16 kadın kooperatifinin faaliyet türü aktarılmaktadır.

Tablo 4

Kadın Kooperatiflerinin Faaliyet Türüne göre Dağılımları

Kooperatif Türü	Frekans	%
Tarımsal Kooperatif	7	44
Tarım Dışı Kooperatif	9	56
Toplam	16	100

Tablo 4'e göre araştırmaya katılan kadın kooperatiflerinin %56'sı tarım dışı kooperatifken %44'ü tarımsal kooperatiftir. Söz konusu kadın kooperatiflerinin faaliyet alanları ise Tablo 5'te verilmektedir.

Tablo 5

Kadın Kooperatiflerinin Faaliyet Alanlarına göre Dağılımları

Faaliyet Alanı	Frekans	%
Hayvansal Tarım Faaliyeti	4	25
Hediyelik Eşya	2	12,5
E-Ticaret	4	25
Ev Yemek/Yöresel Ürünler	3	18,8
Bitkisel Tarım Faaliyeti	2	12,5
Eğitim Kooperatifi	1	6,3
Toplam	16	100

Tablo 5'e göre ankete katılan kadın kooperatiflerinin başlıca faaliyet alanları %25 ile hayvansal tarım faaliyeti ve e-ticaret faaliyet alanıdır. Bu faaliyet alanlarına ilave olarak diğer kooperatiflerin faaliyet alanları hediyelik eşya (%12,5), bitkisel tarım faaliyeti (%12,5) ev yemekleri/yöresel ürünler (%18) ve eğitim faaliyetleri (%7)'dir.

Tablo 6'da kadın kooperatiflerinin ortak/üye sayısına ilişkin dağılımlar gösterilmektedir.

Tablo 6

Kadın Kooperatiflerinin Ortak Sayılarına göre Dağılımları

Kooperatiflerin Ortak Sayısı	Frekans	%
7 Ortak	5	31,3
8-15 Ortak	10	62,4
16 ve Fazlası	1	6,3
Toplam	16	100

Tablo 6'ya göre kooperatiflerin yaklaşık %62'si 8-15 ortağa sahipken yaklaşık %31'i 7 ortağa ve %6,3'ü ise 16 ve üzeri ortağa sahiptir. Tablo 7'de kooperatife ortak kadınların eğitim durumlarına göre dağılımları verilmektedir.

Tablo 7

Kadın Kooperatiflerinin Ortaklarının Eğitim Durumlarına göre Dağılımları

Eğitim Seviyesi	Frekans	%
Okuma-Yazma	5	8
İlkokul	5	8
İlköğretim	13	21
Ortaöğretim	16	26
Ön lisans/Lisans	14	23
Lisansüstü	8	14
Toplam	61	100

Tablo 7'ye göre kooperatif ortaklarının %26'sı ortaöğretim, %23'ü ön lisans ya da lisans mezunu ve %21'i ilköğretim mezunudur. Ayrıca ortakların %14'ü lisansüstü eğitim seviyesine sahiptir. Tablo 8'de kadın kooperatiflerinin faaliyet sürelerine ilişkin bilgiler verilmektedir.

Tablo 8

Kadın Kooperatiflerinin Toplam Faaliyet Sürelerine göre Dağılımları

Kooperatifin Faaliyet Süresi	Frekans	%
1-5 yıl	15	93,8
6-10 yıl	1	6,2
Toplam	16	100

Tablo 8'e göre kooperatiflerin %93,8'i 1-5 yıl arası faaliyet gösterirken %6,2'si 6-10 yıldır faaliyette bulunmaktadır. Bu sonuca göre Erzurum'da yer alan kooperatiflerin göreceli olarak yeni kuruldukları ifade edilebilir.

Tablo 9'da kadın kooperatiflerinin üretim ve satış yapısına ilişkin bilgiler aktarılmaktadır.

Tablo 9

Kadın Kooperatiflerinin Üretim ve Satış Yapısına göre Dağılımları

Satış Yapılan Piyasa	Piyasa	Frekans	%
	İç Piyasa	10	62,5
	Dış Piyasa	1	6,3
	İç ve Dış Piyasa	5	31,2
	Toplam	16	100
Üretim Yapısı	Üretim Yapısı	Frekans	%
	Seri Üretim	5	31,3
	Esnek Üretim	7	43,8
	Parti Üretim	3	18,8
	Diğer	1	6,1
	Toplam	16	100
Üretilen Mal ve Hizmetin Tüketiciye Sunuş Biçimi	Sunuş Biçimi	Frekans	%
	Kendi Markası	7	43,8
	Aracı Firma Markası	1	6,3
	Kendi ve Aracı Firma Markası	8	50
	Toplam	16	100

Tablo 9'a göre kadın kooperatiflerinin %62,5'i iç piyasada satış yaparken yaklaşık %31'i ise hem iç hem de dış piyasada işlem yapmaktadır. Bir kooperatifin ise sadece dış piyasaya satış yapmakta olduğu tespit edilmiştir.

Kooperatiflerin üretim yapısına göre dağılımları incelendiğinde %43,8'inin esnek üretim yapısına sahip olduğu görülmektedir. Kadın kooperatiflerinin %31,3'ü seri üretim ve %18,8'i parti üretim gerçekleştirmektedir. Kadın kooperatiflerinin %50'si kendi ya da aracı firma markasıyla tüketiciye ulaşırken %43'ü ise kendi markasıyla ürettiği malları satışa sunmaktadır. Tablo 10'da kadın kooperatiflerinde istihdam edilen işçi sayıları verilmektedir.

Tablo 10

Kadın Kooperatiflerinin İstihdama göre Dağılımları

İşçi Sayısı	Frekans	%
0	1	6,3
1-9	6	37,5
10-49	5	31,2
50-249	3	18,7
250 ve üstü	1	6,3
Toplam	16	100

Tablo 10'a göre kadın kooperatiflerinin %37,5'i 1-9 arası işçi, %31,2'si 10-49 arası işçi ve %18,7'si 50-249 arası işçi ve %6'3'ü 250 ve üstü işçi istihdam ettiğini belirtmiştir. Tablo 11'de kadın kooperatiflerinin finansal yapıları ve karşılaştıkları başlıca finansal sorunlara ait bilgiler aktarılmaktadır.

Tablo 11

Kadın Kooperatiflerinin Finans Bilgilerine göre Dağılımları

Kooperatif Faaliyetlerini Finanse Etme Biçimi	Finans Araçları	Frekans	Oran
	Teşvikler	7	43,8
	Ortaklık Payları	8	50
	Banka Kredisi	1	6,3
	Toplam	16	100
Kooperatifin Finansal Sorunlar ile Karşılaşma Durumu	Tutum	Frekans	Oran
	Evet	13	81,2
	Kısmen	3	18,8
	Toplam	16	100
Kooperatifin Karşılaştığı Başlıca Finansal Problemler	Finansal Problemler	Frekans	Oran
	Yüksek Üretim Maliyetleri	13	81,3
	Düşük Kar Marjı	1	6,3
	Yüksek Vergi ve Harçlar	1	6,3
	Yüksek Borçlanma Maliyetleri	1	6,3
	Toplam	16	100

Tablo 11'e göre kooperatiflerin %50'si ortaklık payları ile faaliyetlerini finanse ederken %43,8'i teşvikler ile faaliyetlerini finanse etmektedir. Kooperatiflerin %6,3'si ise banka kredisi ile faaliyetlerini yürütmektedir. Kooperatiflerin %81,2'si finansal sorunlar ile karşılaşırken %18,8'i ise kısmen finansal problem yaşadığını belirtmiştir.

Finansal sorun yaşadığını belirten kooperatiflere yaşadıkları başlıca finansal sorunun ne olduğu sorulmuştur. Kooperatifler başlıca finansal problemlerinin yüksek üretim maliyetleri (%81,3) olduğunu belirtmiştir. Ayrıca düşük kâr marjı, yüksek vergi ve harçlar ile yüksek borçlanma maliyetleri kooperatiflerin karşılaştığı diğer finansal problemlerdir. Bu sonuca göre üretim maliyetlerinin düşürülmesine yönelik desteklerin önem arz ettiği ve bu desteklerin genişletilmesi ile kadın kooperatiflerinin sayısının artırılabilceği ifade edilebilir.

Kadın kooperatiflerinin faaliyetlerinin devamlığını sağlamak amacıyla destek alıp almadıkları ve destek alanların hangi kurumlardan yararlandıklarına ilişkin bilgiler Tablo 12'de aktarılmaktadır.

Tablo 12

Kadın Kooperatiflerinin Faaliyet Destek Durumuna ve Destek Alınan Kuruluşlara göre Dağılımları

Kooperatif Faaliyetleri İçin Destek Alma Durumu	Destek Alınması	Frekans	%
	Evet	12	75
	Hayır	4	25
	Toplam	16	100
Kooperatifin Finansal Destek Araçları	Destek Alınan Kurum/Kuruluş	Frekans	%
	KOSGEB Desteği	4	33,3
	Hibe Desteği	3	25,0
	KUDAKA Desteği	4	33,3
	Bakanlık Desteği	1	8,3
	Toplam	12	100

Tablo 12'ye göre faaliyetlerinin devamı için destek aldığını belirten kadın kooperatiflerinin oranı %75'dir. Herhangi bir destek almadığını belirten kooperatiflerin oranı ise %25'tir. Kooperatiflerin finansal destek aldığı başlıca kurum/kuruluşlar KUDAKA (%33,3) ve KOSGEB (%33,3)'tür. Ayrıca kadın kooperatiflerinin %25'i (3) kooperatif hibe desteği almıştır. Bakanlık desteğiyle devamlılığını sağlayan kooperatif sayısı ise birdir. Kadın kooperatiflerine faaliyetlerini yürütmek için herhangi bir yönetim binasına sahip olup olmadıkları ve faaliyetleri yürütmek için ne sıklıkla toplandıkları soruları yönlendirilmiştir. Bu sorulara ilişkin katılımcı kooperatiflerin verdiği bilgiler Tablo 13'te verilmektedir.

Tablo 13**Kadın Kooperatiflerinin Faaliyetlerinin Yürütülme Sıklığı ve Yönetim Binası Mevcudiyetine göre Dağılımları**

Yönetim Binasının Varlığı	Durum	Frekans	%
	Evet	15	93,8
	Hayır	1	6,2
	Toplam	16	100
Kooperatifin Toplanma Sıklığı	Zaman	Frekans	%
	Haftalık	8	50
	Aylık	4	25
	Mevsimlik	1	6,2
	Günlük	3	18,8
	Toplam	16	100

Tablo 13'e göre kadın kooperatiflerinin %93,8'i yönetim binasına sahipken sadece bir kooperatif yönetim binasına sahip değildir. Kooperatiflerin %50'si faaliyetlerini yürütmek için haftalık olarak toplanırken %25'i ayda bir defa toplanmaktadır. Kooperatiflerin %18,8'i ise günlük olarak bir araya gelmektedir. Sadece bir kooperatif faaliyetleri yürütmek için mevsimlik olarak bir araya geldiğini belirtmiştir. Tablo 14'te kadın kooperatiflerinin kâr ve risturn ödeme durumlarına ilişkin bilgiler aktarılmaktadır.

Tablo 14**Kadın Kooperatiflerinin Kâr ve Risturn Ödeme Durumuna göre Dağılımları**

Kooperatifin Kâr Durumu	Durum	Frekans	%
	Evet	10	62
	Hayır	6	38
	Toplam	16	100
Kooperatifin Risturn Ödeme Durumu	Durum	Frekans	%
	Evet	6	38
	Hayır	10	62
	Toplam	16	100

Tablo 14'e göre kooperatiflerin %62'si kâr elde ettiğini belirtirken %38'i ise soruya olumsuz yanıt vermiştir. Kooperatiflerin %38'inde risturn ödemesi gerçekleştirilirken %62'sinde yapılmamaktadır. Kooperatiflerin üye ve çalışanlarının gelişimi için eğitim faaliyeti düzenleme durumuna ilişkin bilgiler Tablo 15'te verilmektedir.

Tablo 15**Kadın Kooperatiflerinin Eğitim Faaliyeti Düzenleme Durumuna İlişkin Bilgiler**

Faaliyet yapma durumu	Durum	Frekans	%
	Evet	7	44
	Hayır	9	56
	Toplam	16	100
Eğitim Yapılmamasının Nedenleri	Başlıca Nedenler	Frekans	%
	Yeterli Düzeyde Kazancın Olmaması	5	55
	Faaliyete Uygun Ortamın Olmaması	2	22
	Merkezi/Yerel İdarenin Yetersiz Desteği	1	11,5
	İlgili Bakanlığın Desteğinin Olmaması	1	11,5
	Toplam	9	100

Tablo 15'e göre kadın kooperatiflerinin %44 'ü üyelerinin gelişimine yönelik eğitim faaliyetleri düzenlediğini belirtirken %56'sı ise herhangi bir faaliyet olmadığını ifade etmiştir.

Eğitim faaliyeti düzenlemediğini belirten kooperatiflere bu durumun nedenleri sorulmuştur. Tablo 15'e göre kooperatiflerin eğitim faaliyeti düzenlememesinin başlıca nedeni %55 ile yeterli düzeyde kazancın olmamasıdır. Ayrıca faaliyete uygun ortamın olmaması (%22), Merkezi/Yerel idarenin yetersiz desteği (%11,5) ve ilgili bakanlıkların destek olmaması (%11,5) da diğer önemli nedenlerdir.

Ankete katılan toplam 16 kadın kooperatifinin tamamı kamu kurum/STK'ler ile iş birliği yaptığını ifade etmiştir. Kooperatiflerin iş birliği yaptığı kamu kurum ya da STK'lere ait bilgiler Tablo 16'da gösterilmektedir.

Tablo 16**Kadın Kooperatiflerinin İş birliği Yaptığı Kamu Kurum/STK'lere göre Dağılımı**

İş Birliği Yapılan STK veya Kurum/Kuruluşlar	Frekans	%
KOSGEB	4	25
KUDAKA	3	18,8
Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı	6	37,5
Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı	2	12,5
Gümrük ve Ticaret Bakanlığı	1	6,2
Toplam	16	100

Tablo 16'ya göre kadın kooperatiflerinin %37,5 (6)'sı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, %25'i KOSGEB, %18,8'i KUDAKA ile iş birliği yaptığını ifade etmiştir. Ayrıca %12,5'i Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ve %6,2'si Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'yla iş

birliği yaptığını belirtmiştir. Erzurum genelinde kadınların STK'ler ile herhangi bir iş birliği yapmadığı belirlenmiştir. Ancak STK'ler ile iş birliğinin artırılması, kadın kooperatiflerinin başarıyı yakalaması ve pekiştirmesinde etkili rol oynayabilecektir.

3.5.2. Erzurum'daki Kadın Kooperatiflerine Üye Kadınlara ait Ampirik Bulgular

Bu bölümde Erzurum'daki kadın kooperatiflerine üye, ortak ya da kurucu kadınlar ile gerçekleştirilen ankete ait sonuçlar aktarılmaktadır.

3.5.2.1. Erzurum'daki Kadın Kooperatiflerine Üye Kadınların Demografik ve Hane Durumlarına ait Bulgular

Kadın kooperatiflerine üye, ortak ya da kurucu pozisyonundaki kadınlara ait demografik bilgiler Tablo 17'de verilmektedir.

Tablo 17
Kadın Kooperatiflerine Üye Katılımcıların Demografik Özelliklerine Göre Dağılımları

Katılımcıların Yaş Durumu	Yaş Aralıkları	Frekans	%
	25-34	12	6,9
	35-44	65	37,6
	45-54	64	37,0
	55-64	25	14,5
	65 ve Üstü	7	4,0
	Toplam	173	100,0
Katılımcıların Doğum Yeri	İl/İlçe	Frekans	%
	Merkez	102	58,9
	İlçe	51	29,5
	Diğer İller	20	11,6
	Toplam	173	100,0
Katılımcıların Eğitim Durumu	Eğitim Durumları	Frekans	%
	Okuryazar	1	0,6
	İlkokul	40	23,1
	İlköğretim	11	6,4
	Meslek/Teknik Lise	21	12,1
	Genel Lise	37	21,4
	Ön Lisans/Lisans	58	33,5
	Lisansüstü	5	2,9
	Toplam	173	100,0
Katılımcıların Medeni Durumu	Medeni Durum	Frekans	%
	Bekâr	18	10,4
	Evli	121	69,9
	Eşi ile Boşanmış	19	11,0
	Eşi Vefat Etmiş	15	8,7
	Toplam	173	100,0

Tablo 17'ye göre katılımcıların %37,6'sı 35-44 ve %37'si 45-54 yaş aralığındadır. 55-64 yaş aralığındaki katılımcıların oranı %14,5 iken 25-34 yaş aralığındaki katılımcıların oranı ise %6,9'dur. 65 yaş ve üstü katılımcı ise sadece %4 oranındadır.

Katılımcıların yaklaşık %59'unun doğum yeri Erzurum merkez ilçeleri (Yakutiye ve Aziziye)'dir. Bununla birlikte katılımcıların %29,5'inin doğum yeri Erzurum'a bağlı ilçe merkezleriyken katılımcıların %11,6'sının doğum yeri Erzurum dışındaki diğer illerdir (İstanbul, Ankara, Iğdır, Ardahan, Artvin, Malatya, Gaziantep). Erzurum dışında doğum yerine sahip katılımcılar eşleri nedeniyle Erzurum'da ikamet ettiklerini belirtmişlerdir.

Katılımcılar eğitim durumlarına göre incelendiğinde %33,5'inin ön lisans/lisans, %23,1'inin ilkökul, %21,4'ünün genel lise ve %12,1'inin meslek/teknik lise mezunu olduğu görülmektedir. Katılımcıların %2,9'u lisansüstü mezunuyken %0,6'sı ise okuryazardır. Bu sonuçlar, farklı eğitim düzeylerine sahip kadınların kooperatif faaliyetlerinde bir araya geldiklerinin göstergesi olarak yorumlanabilir.

Katılımcıların %69,9'u evli, %11'i boşanmış ve %10,4'ü bekârdır. Katılımcıların %8,7'sinin ise eşi vefat etmiştir. Evli olduğunu belirten katılımcılara eşlerinin eğitim ve çalışma durumuna ilişkin sorular yönlendirilmiştir. İlgili sorulara ait dağılımlar Tablo 18 ve Tablo 19'da verilmektedir.

Tablo 18

Katılımcıların Eşlerinin Eğitim Durumuna göre Dağılımları

Eğitim Düzeyi	Frekans	%
Okur-Yazar Değil	3	2,5
İlkokul	30	24,8
İlköğretim	12	9,9
Mesleki/Teknik Lise	8	6,6
Genel Lise	31	25,6
Ön lisans/Lisans	23	19,0
Lisansüstü	14	11,6
Toplam	121	100

Tablo 18'deki katılımcıların eşlerinin eğitim durumu incelendiğinde %24,8'inin ilkökul, %25,6'sının genel lise, %19'unun ön lisans/lisans eğitim seviyesine sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca katılımcıların eşlerinin %11,6'sı lisansüstü eğitim seviyesine sahiptir.

Tablo 19**Katılımcıların Eşlerinin Çalışma Durumu ve Mesleklerine Göre Dağılımları**

Katılımcıların Eşlerinin Çalışma Durumu	Çalışma Durumu	Frekans	%
	Evet	107	88,4
	Hayır	14	11,6
	Toplam	121	100
Katılımcıların Eşlerinin Meslekleri	Meslekler	Frekans	%
	Devlet Memuru	23	21,4
	Kamu İşçisi	17	15,8
	Tarım İşçisi	17	15,8
	Özel Sektör İşçisi	13	12,1
	Esnaf	12	11,2
	Emekli	20	18,7
	Esnek Güvencesiz İşçi	1	0,9
	Diğer	4	3,7
	Toplam	107	100

Tablo 19'a göre evli olan katılımcıların %88,4'ünün eşi bir işte çalışırken %11,6'sının eşi herhangi bir işte çalışmamaktadır. Katılımcıların %21,5'inin eşi devlet memuruyken %15,9'unun eşi tarım işçisidir. Ayrıca katılımcıların eşlerinin %15,9'unun kamu işçisi, %18,7'sinin emekli, %12,1'inin özel sektör işçisi, %11,2'sinin esnaf, %0,9'unun esnek güvencesiz işçi ve %3,7'sinin diğer meslek grubunda olduğu görülmektedir.

Tablo 20**Katılımcıların Çocuk Sahibi Olma Durumuna göre Dağılımları**

Katılımcıların Çocuk Sahibi Olma Durumu	Çocuk Sahibi Olma Durumu	Frekans	%
	Evet	145	83,8
	Hayır	20	11,6
	Cevapsız	8	4,6
	Toplam	173	100

Tablo 20'ye göre katılımcıların %83,8'i çocuk sahibi olduğunu belirtirken %11,6'sı çocuk sahibi olmadığını belirtmiştir. Çocuk sahibi olduğunu belirten katılımcıların çocuklarının yaşlarına göre dağılımları Tablo 21'de verilmektedir.

Tablo 21

Katılımcıların Çocuklarının Yaşlarına Göre Dağılımları

Yaş Aralıkları	Frekans	%
3-4	4	2,8
5-6	7	4,8
7-14	28	16,3
15-18	50	34,5
19-24	23	15,9
25 ve Üstü	33	22,8
Toplam	145	100

Tablo 21'e göre katılımcıların %34,5'i 15-18 yaş aralığında çocuk sahibiyken %22,8'i 25 yaş ve üstü çocuk sahibidir. Tablo 21'e genel olarak bakıldığında 6 yaş ve altı çocuk sahibi olan katılımcıların oranı sadece %7,6'dır. Ayrıca araştırmada 3 yaş altı çocuk sahibi katılımcı bulunmamaktadır.

Bu sonuç, kadınların işgücüne katılımını olumsuz etkileyen başlıca nedenlerden biri olan çocuk bakımı ve sorumluluğunun kadınların kooperatif üyeliklerinde de büyük bir engel oluşturduğu şeklinde yorumlanabilir.

Katılımcılara hanesinde sigortalı çalışan olup olmadığı sorusu yönlendirilmiştir. İlgili veriler Tablo 22'de aktarılmaktadır.

Tablo 22

Katılımcıların Hanesinde Sigortalı Çalışanın Varlığına Göre Dağılımları

Sigortalı Çalışan	Frekans	%
Evet	126	72,8
Hayır	47	27,2
Toplam	173	100,0

Tablo 22'ye göre hanesinde sigortalı çalışana sahip katılımcıların oranı yaklaşık %72,8'dir. Ailesinde sigortalı çalışan olmayan katılımcıların oranı ise %27,2'dir.

Tablo 23'de katılımcıların hanelerine giren toplam gelire ve hane gelirine katkı sağlayanlara göre dağılımları verilmektedir.

Tablo 23**Katılımcıların Toplam Hane Gelirine ve Katkı Sağlayanlara Göre Dağılımları**

Hane Gelirine Katkı Sağlayanlar	Katkı Sağlayanlar	Frekans	%
	Kendisi	49	28,3
	Eşi	34	19,7
	Kendisi ve Eşi	90	52,0
	Toplam	173	100,0
Hanenin Toplam Geliri	Gelir Aralığı	Frekans	%
	2501-5000 TL	18	10,4
	5001-7500 TL	2	1,2
	7501-10000 TL	19	11,0
	10001-12500 TL	36	20,8
	12501-15000 TL	31	17,9
	15001-17500 TL	33	19,1
	17501-20000 TL	16	9,2
	20001 TL ve Üzeri	18	10,4
	Toplam	173	100,0

Tablo 23'e göre katılımcıların %52'sinin toplam hane gelirine kendisi ve eşi katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte %28,3'ünün hane geliri kendisi tarafından oluşturulurken %19,7'sinin eşi tarafından hanenin toplam geliri sağlanmaktadır.

Haneye giren toplam gelir incelendiğinde %20,8'nin 10.001-12.500 TL, %19,1'inin 15.001-17.500 TL ve %17,9'unun 12.501-15.000 TL arası toplam geliri olduğu görülmektedir. Toplam hane geliri 10.000 TL ve altı olan katılımcıların oranı ise yaklaşık %23'tür. Bu gelir düzeyi 2023-Temmuz dönemi asgari ücret düzeyinin oldukça altında kalan bir gelir düzeyini temsil etmektedir.

Katılımcılara sahip oldukları toplam hane gelirinin temel ihtiyaçlarını karşılamadaki yeterlilik durumuna ilişkin sorusu yönlendirilmiştir. Tablo 24'te ilgili veriler gösterilmektedir.

Tablo 24

**Katılımcıların Toplam Hane Gelirinin Temel İhtiyaçlarını Karşılama Durumuna
Göre Dağılımları**

Barınma	Tutum	Frekans	%
	Evet	153	88,4
	Hayır	6	3,5
	Kısmen	9	5,2
	Cevapsız	5	2,9
	Toplam	173	100
Isınma	Tutum	Frekans	%
	Evet	133	76,9
	Hayır	12	6,9
	Kısmen	23	13,3
	Cevapsız	5	2,9
	Toplam	173	100
Gıda	Tutum	Frekans	%
	Evet	133	76,9
	Hayır	19	11,0
	Kısmen	16	9,2
	Cevapsız	5	2,9
	Toplam	173	100
Giyim-Ayakkabı	Tutum	Frekans	%
	Evet	112	64,7
	Hayır	20	11,6
	Kısmen	36	20,8
	Cevapsız	5	2,9
	Toplam	173	100
Fatura	Tutum	Frekans	%
	Evet	130	75,1
	Hayır	20	11,6
	Kısmen	18	10,4
	Cevapsız	5	2,9
	Toplam	173	100
Mobilya	Tutum	Frekans	%
	Evet	60	34,7
	Hayır	86	49,7
	Kısmen	22	12,7
	Cevapsız	5	2,9
	Toplam	173	100
Sağlık	Tutum	Frekans	%
	Evet	123	71,1
	Hayır	15	8,7
	Kısmen	30	20,2
	Cevapsız	5	2,9
	Toplam	173	100

Tablo 24
(Devamı)

Eğitim	Tutum	Frekans	%
	Evet	123	71,1
	Hayır	15	8,7
	Kısmen	30	17,3
	Cevapsız	5	2,9
	Toplam	173	100
Eğlence-Kültür	Tutum	Frekans	%
	Evet	56	32,4
	Hayır	73	42,2
	Kısmen	39	22,5
	Cevapsız	5	2,9
	Toplam	173	100
Kişisel ihtiyaç	Tutum	Frekans	%
	Evet	62	35,8
	Hayır	57	32,9
	Kısmen	49	28,3
	Cevapsız	5	2,9
	Toplam	173	100
Seyahat-Tatil	Tutum	Frekans	%
	Evet	34	19,7
	Hayır	69	39,9
	Kısmen	65	37,6
	Cevapsız	5	2,9
	Toplam	173	100

Tablo 24'e göre katılımcıların %88,4'ü barınma, %76,9'u ısınma ve gıda ihtiyaçlarını toplam hane gelirleri ile karşılamaktadır. Ayrıca katılımcıların %75,1'i faturalarını ödemekte zorluk yaşamadığını belirtirken toplam hane gelirleri ile eğitim ve sağlık harcamalarını %71,1 oranıyla karşılayabilmektedirler. Katılımcıların %64,7'si hane geliriyle giyim ayakkabı ve %34,7'si mobilya ihtiyaçlarını karşılayabilmektedirler. Buna karşılık hane geliriyle seyahat ve tatil ihtiyaçlarını katılımcıların yaklaşık %20'si karşılamaktadır. Benzer şekilde kişisel ihtiyaçlarını katılımcıların %35,9'u ve eğlence kültür harcamalarını %32,4'ü geliri ile karşılayabilmektedir. Bu sonuçlar, katılımcıların hane gelirlerinin önemli bir kısmını temel ihtiyaç olarak gördükleri ısınma, gıda, barınma vb. ihtiyaçlara harcadıkları, buna karşılık seyahat, tatil, eğlence vb. ihtiyaçlara yeterli hane geliri ayıramadıkları şeklinde yorumlanabilir.

Katılımcılara toplam hane gelirlerini dikkate alarak kendilerini yoksul hissedip hissetmedikleri sorusu yönlendirilmiştir. Tablo 25'de ilgili veriler aktarılmaktadır.

Tablo 25**Katılımcıların Kendilerini Yoksul Hissetme Durumları ve Nedenlerine İlişkin Dağılımları**

Katılımcıların Kendilerini Yoksul Hissetme Durumu	Tutum	Frekans	%
	Evet	47	27,2
	Hayır	63	36,4
	Kısmen	63	36,4
	Toplam	173	100
Katılımcıların Kendilerini Yoksul Hissetme Nedenleri	Nedenler	Frekans	%
	İşsizlik	32	25,3
	Düşük Gelir	51	40,4
	Hayat Şartlarının Ağır Olması	30	23,8
	Kırsalda Gelirin Düşük Olması	6	4,7
	Hane Nüfusunun Fazla Olması	7	5,5
	Toplam	126	100

Tablo 25'e göre katılımcıların %27,2'si kendini yoksul hissederken %36,4'ü hissetmemektedir. Kısmen yanıtını veren katılımcıların oranı ise %36,4'tür. "Kendini yoksul hissediyor musun?" sorusuna evet ya da kısmen cevabını veren katılımcılara yoksulluğa yol açan başlıca nedenlerin ne olduğu sorusu yönlendirilmiş ve birden fazla seçenek tercih edebilecekleri belirtilmiştir. Tablo 25'te yer alan veriler incelendiğinde katılımcıların yoksulluğa yol açan başlıca neden olarak düşük gelir (%40,4)'i kabul ettikleri görülmektedir. Ayrıca işsizlik (%25,3) ve hayat şartlarının ağır olması (%23,8)'da diğer başlıca nedenler arasında yer almaktadır.

3.5.2.2. Erzurum'daki Kadın Kooperatiflerine Üye Kadınların Kadın Kooperatiflerine Üyelik Sürecine ait Bulgular

Bu bölümde katılımcıların kadın kooperatiflerine üyelik süreci ve sonrası yaşanan gelişmeleri tespit etmeye yönelik sorulara ait bulgular verilmektedir. Katılımcıların kooperatifteki pozisyonlarına ait dağılımlar Tablo 26'da aktarılmaktadır.

Tablo 26**Katılımcıların Kadın Kooperatifindeki Pozisyonlarına göre Dağılımları**

Pozisyonlar	Frekans	%
Kurucu	14	8,1
Ortak	42	24,3
Üye	112	64,7
Cevapsız	5	2,9
Toplam	173	100,0

Tablo 26'ya göre katılımcıların %67,6'sı kadın kooperatifinde üye pozisyonundayken %24,3'ü ortak pozisyonundadır. Katılımcıların %8,1'i ise kurucu olarak kadın kooperatifinde yer almaktadır.

Tablo 27'de katılımcıların kooperatif öncesi ücretli bir işte çalışma durumu ve çalıştıkları sektöre ilişkin dağılımlar verilmektedir.

Tablo 27
Katılımcıların Kooperatif Öncesi Ücretli İşte Çalışma Durumu ve Çalıştıkları Sektöre Göre Dağılımları

Kooperatif Öncesi Ücretli İşte Çalışma Durumları	Tutum	Frekans	%
	Evet	46	26,6
	Hayır	127	73,4
	Toplam	173	100
Kooperatif Öncesi Çalışılan Sektör	Sektör	Frekans	%
	Özel Sektör	19	41,3
	Kamu Sektörü	23	50
	Enformel Sektör	4	8,7
	Toplam	46	95,4

Tablo 27'e göre katılımcıların %73,4 (127 Kişi)'si kooperatife üye/ortak olmadan önce ücretli bir işte çalışmazken %26,6 (46 Kişi)'si ise ücretli bir işte çalıştığını beyan etmiştir. Kooperatif öncesi ücretli bir işte çalıştığını belirten katılımcıların %41,3'ü özel sektörde farklı pozisyonlarda çalışmışken %50'si kamu sektöründe memur ve işçi olarak ücretli bir işte çalışmıştır. Çalıştığını ifade eden 4 katılımcı ise daha önce enformel sektörde gündelikçi olarak çalışmıştır. Tablo 28'de katılımcıların kadın kooperatiflerinden haberdar oldukları kanallara ilişkin dağılımları verilmektedir.

Tablo 28
Katılımcıların Kadın Kooperatiflerinden Haberdar Olma Kanallarına Göre Dağılımları

Kanallar	Frekans	%
KOSGEB	22	12,7
Radyo/TV	4	2,3
Gazete/Dergi	5	2,9
Aile	7	4
Sosyal Çevre	104	60,1
Akraba	20	11,6
Diğer	5	2,9
Cevapsız	6	3,5
Toplam	173	100,0

Tablo 28'e göre katılımcıların %60,1'i sosyal çevreden, %12,7 'si KOSGEB gibi kurumlardan, %11,6'sı akrabalarından, %12,7'si ailesinden, 2,9'u gazete/dergi ve diğer sosyal medya araçlarından ve son olarak %2,3'ü Radyo/TV'den kooperatiften haberdar olduklarını belirtmiştir.

Tablo 29'da kadın kooperatifine üye olma nedenlerine ait frekanslar verilmiştir. Bu soruda katılımcılara birden fazla seçenek tercih edebilecekleri belirtilmiştir.

Tablo 29
Katılımcıların Kadın Kooperatiflerine Üye Olma Nedenleri

Üyelik Nedenleri	Frekans	%
Kadın Kooperatifin Kadınlara İş İmkânı Sunması	105	13,93
Kadın Kooperatifin Faaliyet Alanında Yeteneğin Olması	77	10,21
Kadın Kooperatifinin Başka Bir İş Bulmada Etkili Olması	75	9,95
Kadın Kooperatifin Markalaştırma Olanaklarını Vermesi	71	9,42
Kadın Kooperatifin Eğitim İmkânının Sunması	66	8,75
Kadın Kooperatifin Sosyalleşme Olanaklarını Sunması	66	8,75
Kadın Kooperatifin Yeterli Sermaye Bulmada Etkili Olması	50	6,63
Kadın Kooperatifin Pazar İmkânlarının Genişlemesinde Etkili Olması	50	6,63
Kadın Kooperatifin Mikro Kredi İmkânını Vermesi	41	5,44
Kadın Kooperatifin Girdi Maliyetlerini Azaltmada Etkili Olması	41	5,44
Kadın Kooperatifin Diğer Üreticilerle Rekabet Etme Olanakları Sunması	37	4,91
Kadın Kooperatifin Küçük Birikimlerin Değerlendirilmesinde Etkili Olması	36	4,77
Kadın Kooperatifinde Demokratik ve İş Birlikçi Sistemin Etkili Olması	32	4,24
Kadın Kooperatifi Diğer Avantajlar Sunması	7	0,93
Toplam	754	100

Tablo 29'a göre katılımcıların kadın kooperatiflerine üye olmalarındaki başlıca beş neden sırasıyla kadınlara iş imkânının sunması, faaliyet alanında yetenekli olması, başka bir iş bulmada yardımcı olması, faaliyet alanında markalaşma imkânının olması ve ortaklara eğitim imkânının vermesi ile sosyalleşme olanaklarını sunmasıdır.

Tablo 30'da katılımcıların kooperatif üyesi olmasında manevi destek veren kişilere göre dağılımları verilmektedir.

Tablo 30**Katılımcıların Kooperatif Üyeliğinde Manevi Destek Alma Durumuna ve Destek Veren Kişilere Göre Dağılımları**

Katılımcılara Manevi Destek Veren Kişilere Göre Dağılım	Destek olan Kişiler	Frekans	%
	Eş	51	29,5
	Çocuk	40	23,1
	Akraba	18	10,4
	Arkadaş	38	22
	Hiç Kimse	26	15,0
	Toplam	173	100,0

Tablo 30'a göre manevi destek aldığını belirten katılımcıların %29,5'i eşinden, %23,1'i çocuğundan, %22'si arkadaşından ve %10,4'ü akrabasından manevi destek almıştır. Katılımcıların %15'i herhangi bir kişiden manevi destek almamıştır. Tablo 31'de katılımcıların kooperatif üyelik sürecinde problem yaşayıp yaşamadıkları ve ne gibi problemler yaşadıklarına dair bilgiler verilmektedir.

Tablo 31**Katılımcıların Kooperatife Üyelik Sürecinde Problem Yaşama Durumlarına ve Yaşadıkları Problemlere Göre Dağılımları**

Katılımcıların Problem Yaşama Durumu	Tutum	Frekans	%
	Evet	91	52,6
	Hayır	82	47,4
	Toplam	173	100,0
Katılımcıların Yaşadıkları Problemler	Problemler	Frekans	%
	Eşimin İtiraz Etmesi	21	23,1
	Çevrenin Olumsuz Tutumu	39	42,8
	Bürokratik İşlemlerin Zorluğu	4	4,4
	Ortak/Üye Aidatının Yüksek Olması	6	6,6
	Eğitimin Yetersiz Olması	12	13,2
	Erzurum'da Koop. Sayısının Yetersizliği	9	9,9
	Toplam	91	100,0

Tablo 31'e göre kadın kooperatifine üyelik sürecinde problem yaşamadığını belirten katılımcıların oranı %47,4 (82 kişi)'dir. Problem yaşadığını belirten katılımcılar ise 91 kişi (%52,6)'dır. Problem yaşadığını belirten katılımcılara "Kooperatife katılım sürecinde yaşadığınız problemler nelerdir?" sorusu yönlendirilmiş ve birden fazla seçenek tercih edebilecekleri belirtilmiştir. Buna göre katılımcıların karşılaştıkları başlıca problem %42,8 ile çevrenin (mahalle, akraba vb.) olumsuz bakış açısıdır. Diğer başlıca problemler ise eşinin itiraz etmesi (%23,1) ve eğitimin yetersiz olması (%13,2)'dir.

Katılımcıların üyelik sürecinde yaşadıkları problemleri nasıl aştıklarına dair çözüm yollarına ait bilgiler Tablo 32'de verilmektedir.

Tablo 32
Katılımcıların Kooperatif Üyelik Sürecinde Yaşadıkları Problemleri Aşma Yollarına Göre Dağılımları

Çözüm Yolları	Frekans	%
Üyelik Sonrası Elde Edilen Kazanç	8	9,7
Üyelik Sonrası Elde Ettiğim Manevi Başarı	26	28,3
Çevre (Arkadaş/Akraba/Mahalle) Desteği	7	7,6
Kooperatife Üye/Ortak Diğer Bireylerin Desteği	22	23,9
Kamu Kurumu Yetkililerinin Desteği	15	16,3
Diğer	14	15,2
Toplam	92	100

Tablo 32'ye göre kadın kooperatifine katılım sürecinde yaşanan problemleri, katılımcıların %9,7'si üyelik sonrası elde edilen kazançla, %28,3'ü üyelik sonrası elde edilen manevi başarıyla, %7,6'sı çevresinin desteğiyle, %23,9'u kooperatife üye/ortak diğer bireylerin desteğiyle, %23,9'u kooperatifi destekleyen kamu kurumu yetkililerinin desteğiyle aşmıştır.

Katılımcıların %15,2'si ise banka veya finansal kuruluşların kredisiyle vb. diğer çözüm yolları ile problemlerine çözüm getirmişlerdir. Tablo 33'de katılımcıların kadın kooperatifinden elde ettikleri ortalama kazanca ilişkin veriler aktarılmaktadır.

Tablo 33**Katılımcıların Kadın Kooperatif Üyeliklerinden Sonra Elde Ettikleri Ortalama Kazanca Göre Dağılımları**

Gelir	Frekans	%
1500 TL ve Daha Az	3	1,7
1501-3000 TL	12	6,9
3001-4500 TL	91	52,5
4501-6000 TL	20	11,6
6001-7500 TL	31	17,9
7501-9000 TL	5	2,9
9001-11500 TL	6	3,5
Cevapsız	5	2,9
Toplam	173	100,0

Tablo 33'e göre kadın kooperatifine üyelik sonrası katılımcıların %52,5'i 3.001-4.500 TL, %17,9'u 6.001-7.500 TL, %11,6'sı 4.501-6.000 TL, %6,9'u 1.501-3.000 TL, %3,5'i 9.001-11.500 TL, %2,9'u 7.501-9.000 TL ve son olarak %1,7'si 1.500 TL ve altı kazanç elde ettiklerini belirtmişlerdir. Tablo 34'te katılımcıların kooperatife üyelik sonrası hayatlarında değişiklik olup olmadı ve ne gibi değişikliklerin olduğuna dair bilgiler aktarılmaktadır.

Tablo 34**Katılımcıların Kooperatif Üyelik Sonrası Hayatlarında Meydana Gelen Değişikliklere Göre Dağılımları**

Katılımcıların Hayatlarındaki Değişim Durumu	Tutum	Frekans	%
	Evet	124	71,7
	Hayır	13	7,5
	Kısmen	36	20,8
	Toplam	173	100
Katılımcıların Yaşadıkları Değişimler	Değişimler	Frekans	%
	Kendime Güvenim Arttı.	103	59,5
	Geleceğe Yönelik Umutlarım Arttı.	19	11
	Kendime Ait Bir Gelirim Oldu.	31	17,9
	İş Dünyasına Ait Bilgi Birikimim Arttı	14	8,1
	Aile İçi Sorumluluklarım Arttı.	6	3,5
	Toplam	173	100

Tablo 34'e göre kooperatife üye olduktan sonra hayatımda değişiklikler olduğunu beyan eden katılımcıların oranı %71,7 iken herhangi bir değişiklik olmadığını belirten katılımcıların oranı %7,5'tir. Kısmen cevabını veren katılımcılar ise %20,8'dir. Kooperatife üyelik sonrası hayatında kısmen ya da tamamen değişiklik olduğunu belirten katılımcılara

hayatlarında ne gibi değişiklikler olduğu sorusu yönlendirilmiş ve birden fazla seçenek tercih edebilecekleri belirtilmiştir.

Tablo 34’te verilen bilgilere göre katılımcıların yaklaşık olarak %60’nın kendine güveni artmıştır. Ayrıca %17,9’unun kendine ait bir geliri olurken %11’inin geleceğe yönelik umutları artmıştır. Katılımcılara kooperatife üyelik öncesi faaliyet alanıyla ilgili eğitim alıp almadıkları sorusu yönlendirilmiş ve ilgili bilgiler Tablo 35’te aktarılmıştır.

Tablo 35
Katılımcıların Kooperatifin Faaliyet Alanıyla İlgili Eğitim Alma Durumuna Göre Dağılımları

	Frekans	%
Evet	63	36,4
Hayır	110	63,6
Toplam	173	100

Tablo 35’e göre katılımcıların %36,4 (63 Kişi)’ü faaliyet alanıyla alakalı eğitim aldıklarını belirtirken, %63,6 (110 Kişi)’sı eğitim almadıklarını beyan etmiştir. Tablo 36’da katılımcıların kooperatifin düzenlediği faaliyetlere ilişkin dağılımları gösterilmektedir.

Tablo 36
Katılımcıların Kooperatifin Düzenlediği Faaliyetlere göre Dağılımları

Faaliyet Alanları	Frekans	%
İş Alanına Yönelik Eğitim Faaliyetleri	82	47,4
Diğer Kooperatiflerle İş Birliği	21	12,1
E-Ticarete Yönelik Hizmet	34	19,7
Fuar, Seminer vb. Katılım	10	5,8
Yurt İçi Gezisi	7	4,0
Ürün Tanıtımına Yönelik Hizmet	19	11,0
Toplam	173	100,0

Tablo 36’ya göre kadın kooperatifi katılımcılarının %47,4’ü iş alanına ilişkin eğitim faaliyetleri, %19,7’si e-ticarete yönelik, %12,1’i diğer kooperatiflerle iş birliği oluşturma, %11’i ürünlerin tanıtımına yönelik hizmet, %5,8’i fuar, seminer vb. etkinliklere katılım sağlama ve son olarak %4’ü yurt içi gezisi faaliyeti düzenlemiştir. Tablo 37’de kadın kooperatifinin düzenlediği faaliyetlerin katılımcılara yaptığı katkılara ilişkin bilgiler verilmektedir.

Tablo 37**Katılımcıların Kooperatif Tarafından Düzenlenen Faaliyetlerin Etkisine Göre Dağılımları**

Katılımcılara Katkı Durumu	Tutum	Frekans	%
	Evet	170	95
	Hayır	3	5
	Toplam	173	100
Katılımcılara Sağladığı Katkılar	Katkılar	Frekans	%
	İş Alanına Yönelik Eğitim Faaliyeti	82	47,4
	Diğer Kooperatiflerle İş Birliği	21	12,1
	E-Ticarete Yönelik Hizmet	35	19,7
	Fuar, Seminer vb. Katılım	10	5,8
	Yurt İçi Gezisi	7	4,0
	Ürün Tanıtımına Yönelik Hizmet	9	11,0
	Toplam	165	100

Tablo 37 'ye göre katılımcıların %1,7'si kooperatifin düzenlediği faaliyetlerden herhangi bir katkı sağlamamışken %98,3'ü kooperatifin düzenlediği faaliyetlerden yararlanmışlardır. Kooperatifin düzenlediği faaliyetlerin katılımcılara sağladığı başlıca katkılar ürün kalitesinin artırılması, farklı ürün yönetim tekniklerinin öğrenilmesi ve ürünün markalaşmasıdır.

Tablo 38'de Erzurum'daki kadın kooperatifleşme hareketliliğinin yeterlilik durumuna ilişkin dağılımlar aktarılmaktadır.

Tablo 38**Katılımcıların Erzurum'daki Kadın Kooperatifleşme Hareketliliğinin Yeterlilik Durumuna İlişkin Dağılımları**

Kadın Kooperatifleşme Hareketliliğinin Yeterliliği	Tutum	Frekans	%
	Evet	56	32,4
	Hayır	72	41,6
	Kısmen	45	26,0
	Toplam	173	100,0

Tablo 38
(Devamı)

Kadın Kooperatifleşme Hareketliliğinin Yetersizliğinin Nedenleri	Değişimler	Frekans	%
	Kadın girişimci sayısının yetersiz olması	70	59,8
	Ortak hareket etme kültürünün olmaması	29	24,8
	Kadının çalışmasına karşı mahalle baskısı	1	0,9
	Kadınların eğitim seviyesinin düşük olması	6	5,1
	Ekonomik faaliyetlerde erkek hâkimiyeti	8	6,8
	Erzurum'da üretim altyapısının yetersiz olması	3	2,6
	Toplam	117	100
Başka İlde Kooperatifin Başarı Durumu	Tutum	Frekans	%
	Evet	86	49,7
	Hayır	43	24,9
	Kısmen	44	25,4
	Toplam	173	100,0

Tablo 38'e göre Erzurum'daki kadın kooperatifleşme faaliyetlerini yeterli bulan katılımcıların oranı %32,4'tür. Buna karşılık hayır diyen katılımcıların oranı %41,6 ve kısmen diyen katılımcıların oranı %26'dır. Erzurum'daki kadın kooperatifleşme hareketini yetersiz ya da kısmen yetersiz bulan katılımcılara yetersizliğin nedenleri sorulmuş ve birden fazla seçenek tercih edebilecekleri belirtilmiştir. Buna göre katılımcıların %59,8'i ildeki kadın girişimci sayısının yetersiz olmasını, %24,8'i ortak hareket etme kültürünün olmamasını ve %6,8'i ekonomik faaliyetlerde erkek hâkimiyetinin olmasını Erzurum'da kadın kooperatif faaliyetlerini olumsuz etkileyen başlıca nedenler olarak görmektedirler.

Katılımcılara "Erzurum haricinde farklı bir şehirde kooperatifinizin daha başarılı olacağını düşünüyor musunuz?" sorusu yönlendirilmiştir. Tablo 38'deki veriler incelendiğinde katılımcıların %49,7'sinin ilgili soruya evet cevabı verdiği görülmektedir. Bununla birlikte katılımcıların %24,9'u kooperatifin başarısının değişmeyeceğini belirtirken %25,4'ü ise kısmen artacağını düşünmektedir.

Tablo 39'da "Erzurum'daki kadın kooperatifleri ortak hareket ederlerse kooperatiflerin rekabet seviyesi artar mı?" sorusuna ilişkin veriler gösterilmektedir.

Tablo 39

Katılımcıların Rekabet Seviyesine İlişkin Tutumlarına Göre Dağılımları

Yanıtlar	Frekans	%
Evet	139	80,3
Hayır	4	2,3
Kararsızım	30	17,3
Toplam	173	100

Tablo 39'a göre katılımcıların %80,3'ü ortak hareket etmenin rekabet seviyesini artıracığını düşünürken %17,3'ü kararsızdır. Buna karşılık katılımcıların sadece %2,3'ü rekabetin artmayacağına inanmaktadır. Katılımcılara son olarak kendilerini girişimci olarak görüp görmedikleri sorusu yönlendirilmiş ve ilgili sonuçlar Tablo 40'da aktarılmıştır.

Tablo 40

Katılımcıların Kendilerini Kadın Girişimci Olarak Görme Tutumlarına Göre Dağılımları

Yanıtlar	Frekans	%
Evet	124	71,7
Hayır	6	3,5
Kısmen	43	24,9
Toplam	173	100

Tablo 40'a göre katılımcıların %71,7'si kendisini kadın girişimci olarak görmektedir. Ancak katılımcıların %24,9'u bu soruya kısmen yanıtını verirken %3,5'i hayır yanıtını vermiştir.

3.5.2.3. Erzurum'daki Kadın Kooperatiflerine Üye Kadınların Kadın Kooperatiflerinin Yerel Kalkınmadaki Rolüne İlişkin Tutumları

Bu bölümde kadın kooperatiflerinin yerel ekonomik kalkınma üzerinde oluşturduğu etkileri tespit etmeye yönelik ifadeler yer almaktadır. 5'li likert ölçeğine (1: Tamamen katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3: Kararsızım, 4: Katılıyorum ve 5: Tamamen katılıyorum) göre hazırlanmış ifadelerde yerel ekonomik kalkınma stratejilerinin ve kadın kooperatiflerinin ortak amaçları dikkate alınmıştır.

Yerel ekonomik kalkınmanın başlıca amaçları; geçim kaynaklarının iyileştirilmesi ve yoksulluğun azaltılması, üretimde uzmanlaşmanın sağlanması ve engellerin kaldırılması, uluslararası alanda bölgenin rekabet edebilirliğinin artırılması, yörenin fiziksel gelişimi, sosyal kırılganlığın azalması ve toplumsal huzurun sağlanmasıdır. Diğer taraftan kooperatiflerin başlıca amaçları ise atıl kaynakların harekete geçirilmesi, küçük çaplı üretimin entegrasyonu, mikro kredi erişim olanaklarının artması, girişimcilik ve örgütlenme

kültürünün gelişmesi, kırsal kalkınma, kırsal göçün önlenmesi, yoksulluğun azaltılması vb. olarak sıralanabilir. Bu doğrultuda çalışmada yerel ekonomik kalkınma üzerinde kadın kooperatiflerinin rolüne ilişkin ifadeler yedi başlık altında oluşturulmuştur. Bu başlıklar şu şekildedir;

- İşgücüne katılım ve girişimcilik,
- Yerel işletmeler ve yatırım,
- Hane geliri ve yoksulluğun giderilmesi,
- Kişisel gelişim,
- Sosyal hayata katılım,
- Toplumsal cinsiyet eşitliği,
- Bölgesel rekabet edebilirlik ve kalkınma.

Tablo 41’de katılımcıların yerel ekonomik kalkınma ifadelerine yönelik tutumlarının aritmetik ortalaması ve standart sapmaları verilmektedir.

Tablo 41
Katılımcıların Yerel Ekonomik Kalkınma İfadelerine Yönelik Tutumlarının Ortalaması

	KOD	İFADELER	Ort.	S. s.
İşgücüne Kat. ve Gir.	YK1	Kadının işgücüne katılımını sağlar.	4,55	0,49
	YK2	Yörede istihdam olanaklarını artırır.	4,52	0,50
	YK3	Kadının karşılıksız emeğini görünür kılar.	4,45	0,57
	YK4	Atıl kadın emeğine istihdam sağlayarak onun verimliliğini artırır.	4,42	0,64
	YK5	Kadının sosyal güvenlik sistemine dâhil olmasını sağlar.	4,39	0,61
	YK6	Kadının girişimcilik yeteneğini geliştirir.	4,29	0,76
	YK7	Kadınların küçük birikimlerini değerlendirmesine imkân sağlar.	4,41	0,79
	YK8	Kadınların mikro krediye daha fazla erişmesine olanak tanır.	4,49	0,79
Yerel İşletme ve Yatırımlar	YK9	İş birliğiyle, diğer üreticilere karşı rekabet gücü kazandırır.	4,35	0,66
	YK10	Üretimde iş bölümü ile daha kaliteli mal ve hizmet üretimini sağlar.	4,19	0,75
	YK11	Hammadde ve girdi maliyetlerini azaltır.	4,23	0,63
	YK12	Üretilen ürünlerin daha fazla pazara ulaşmasını sağlar.	4,29	0,76
	YK13	E-ticaret ile pazarlama olanağı sunar.	4,30	0,70
	YK14	Üretilen ürünlerin markalaşmasını sağlar.	4,41	0,58
	YK15	Üretilen ürünlerin coğrafik işaret almasını sağlar.	4,41	0,58
	YK16	Yeni iş sahalarının oluşmasını sağlar.	4,41	0,58
	YK17	Yöredeki diğer sektörlerin gelişmesine imkân tanır.	4,41	0,58
	YK18	Yöredeki yerli yatırımların artmasına neden olur.	4,45	0,77
	YK19	Yöredeki yabancı yatırımların artmasına neden olur.	4,35	0,76
	YK20	Yastık altı paraların ekonomiye katılmasına neden olur.	4,39	0,76

Tablo 41
(Devamı)

	KOD	İFADELER	Ort.	S. s.
Hane Gel. Yok.	YK21	Hane gelirini temel ihtiyaçları karşılayacak düzeyde artırır.	4,45	0,79
	YK22	Hane gelirini eğlence, tatil vb. ihtiyaçları karşılayacak düzeyde artırır.	4,47	0,83
	YK23	Hanenin eğitim ve sağlık hizmetinden daha fazla yararlanmasını sağlar.	4,44	0,91
	YK24	Yöredeki yoksulluğun azaltılmasına katkı sağlar.	4,54	0,59
	YK25	Yöredeki gelir dağılımı eşitsizliğini azaltmaya katkı sağlar.	4,49	0,57
Kişisel Gelişim	YK26	Kadının ekonomik bağımsızlığını destekler.	4,38	0,56
	YK27	Kadının sahip olduğu yeteneği değerlendirmesine olanak sağlar.	4,49	0,50
	YK28	Kadının özgüvenini artırır.	4,52	0,50
	YK29	Kadının çalışma arzusunu güçlendirir.	4,51	0,50
	YK30	Kadının liderlik yeteneğini geliştirmesine imkân sağlar.	4,52	0,50
	YK31	Kadının ruh sağlığını olumlu yönde etkiler.	4,50	0,50
Sos. Hayat Katılım	YK32	Kadının sosyalleşmesine imkân sağlar.	4,55	0,49
	YK33	Kadının iş dünyasında kendini geliştirmesine olanak sağlar.	4,51	0,50
	YK34	Kadınlar arasındaki iş birliğini artırır.	4,45	0,65
	YK35	Kadınların sosyal iletişimini güçlendirir.	4,43	0,77
	YK36	Kadınlar arasındaki dayanışma kültürünü güçlendirir.	4,59	0,49
	YK37	Kadınların temel hak ve özgürlüklere inancını pekiştirir.	4,53	0,59
	YK38	Kadınların demokratik yönetime olan inancını pekiştirir.	4,43	0,83
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	YK39	Yöredeki toplumsal cinsiyet eşitsizliğini azaltır.	4,45	0,77
	YK40	Aile içi fiziksel şiddeti azaltır.	4,50	0,72
	YK41	Kadının ev içinde karar alma mekanizmasına katılmasını sağlar.	4,57	0,57
	YK42	Kadının ev dışında karar alma mekanizmasına katılmasını sağlar.	4,58	0,49
	YK43	Toplumsal toplumsal cinsiyet rollerine ait bakışı açısını değiştirir.	4,56	0,49
	YK44	Kadının toplumsal kalkınmadaki katkılarını görünür kılar.	4,58	0,49
Böl. Kalk	YK45	Bölgede istihdam olanaklarını artırarak yöreden göçü azaltır.	4,61	0,48
	YK46	Bölgede örgütlenme kültürünün gelişmesine katkıda bulunur.	4,65	0,47
	YK47	Kooperatifiniz Erzurum ilinin sosyoekonomik kalkınmasına katkı sağlar	4,49	0,70

Tablo 41’de yerel ekonomik kalkınma ifadelerine yönelik katılımcı algılarının genel ortalama değerinin 4,46 olduğu görülmektedir. En yüksek ortalama değere sahip ifade 4,65 ortalama ile “Örgütlenme kültürünün gelişmesine katkıda bulunur.” ifadesidir. Bu ifadeyi 4,61 ortalama ile “Bölgede istihdam olanaklarını artırarak yöreden göçü azaltır.” ifadesi ve 4,59 ortalama ile “Kadınlar arasındaki dayanışma kültürünü güçlendirir.” ifadeleri takip etmektedir. Tablo 41’de yer alan ifadelerin ortalamalarına genel olarak bakıldığında katılımcıların kadın kooperatiflerinin kadınlar arasında örgütlenme ve dayanışmayı artırarak, yerel istihdam olanaklarını genişleterek ve kadınların işgücüne katılımı sağlayarak yerel ekonomik kalkınma üzerinde olumlu etkiler oluşturacağını düşündükleri görülmektedir.

3.5.3. Yerel Ekonomik Kalkınma İfadelerine Ait Açımlayıcı Faktör Analizi

Bu bölümde kadın kooperatiflerinin yerel ekonomik kalkınma üzerindeki rolüne ilişkin 38 ifadeye¹ ait açımlayıcı faktör analizi sonuçları aktarılmaktadır.

Çalışmada ilk olarak verilerin TBA'ya uygunluğu belirlenmiştir. Bunun için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı ve Barlett testi kullanılmıştır.

Tablo 42

Yerel Ekonomik Kalkınma İfadelerine Ait KMO ve Bartlett Küresellik Test Sonuçları

Kaiser-Mayer-Olkin Örneklem Yeterliliği Testi		0,869
Bartlett Küresellik Testi	Ki-kare	4288,729
	Serbestlik Der.	703
	p	0,000

Tablo 42'ye göre KMO ölçütü %86,9 ($>0,50$) ile iyi düzeyde ve Barlett testi ise anlamlı ($p=0,00<0,05$) olarak bulunmuştur. Böylece verilerin faktör analizi için uygun olduğu tespit edilmiştir. Daha sonra çalışmanın faktör yapısını belirlemek için döndürülmüş temel bileşenler analizi yapılmıştır.

Temel Bileşenler Analizinde korelasyon matrisi dikkate alınarak varimax dik döndürme tekniği tercih edilmiştir. Dik döndürme, araştırmacı daha çok sonuçların genellenebilirliği ile -yani gelecek için en uygun çözümle- ilgileniyorsa önerilmektedir. Dik döndürmede kullanılabilen bir teknik olan Varimax ise çok faktörlü yapının söz konusu olduğu durumlarda daha uygun bir seçenek olarak görülmektedir (Büyüköztürk, 2002, 477). Bu çalışmada çok faktörlü bir yapıyla genellenebilen bir faktör oluşturmak amaçlandığı için varimax dik döndürme tekniği tercih edilmiştir.

Tablo 43 açıklanan toplam varyans sonuçlarını aktarmaktadır.

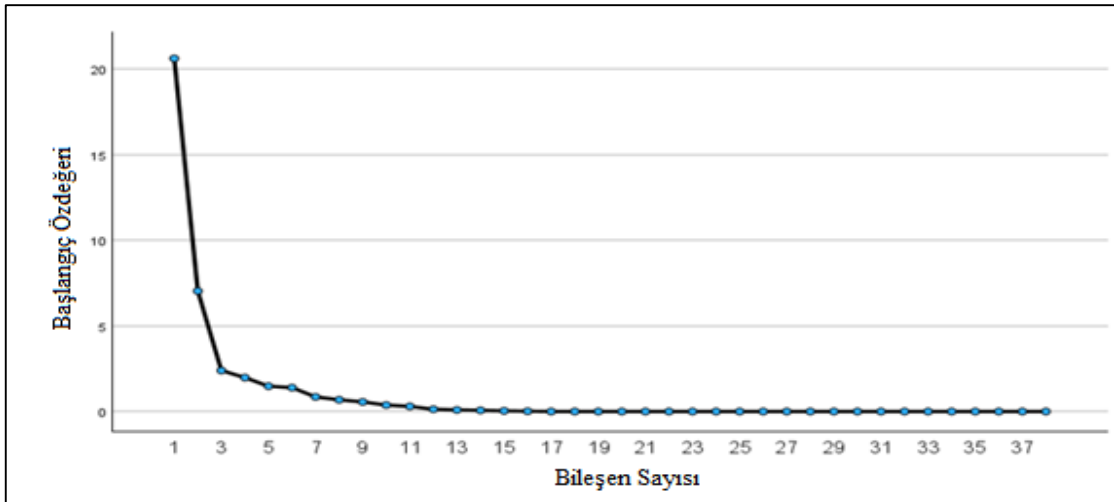
¹ Çalışmada temel bileşenler analiziyle aynı yapıyı ölçmeyen değişkenleri tespit etmek için değişkenlerin yer aldıkları faktördeki yük değerlerinin yüksek olması ve değişkenlerin tek bir faktörde yüksek yük değerine, diğer faktörlerde ise düşük yük değerine sahip olması şeklinde iki ölçüt dikkate alınmıştır (Büyüköztürk, 2006, 124). Birinci ölçütte faktör ağırlığının belirlenmesinde 0,50 kriteri dikkate alınmakta ve bu değer altında faktör ağırlığına sahip değişkenler analizden çıkartılmaktadır. İkinci ölçüte göre bir maddenin faktörlerdeki en yüksek yük değeri ile bu değerden sonraki yüksek yük değeri arasındaki farkın büyük olması arzulanır. Yüksek iki yük değeri arasındaki farkın en az 0,10 olması önerilir. Çok faktörlü bir yapıda birden çok faktörde yüksek yük değeri veren madde, binişik madde olarak tanımlanır ve analizden çıkartılabilir (Büyüköztürk, 2006, 124). Çalışmada bu iki ölçüte göre faktör analizi yapılmış ve analizden YK6, YK12, YK13, YK24, YK25, YK29, YK37, YK39 ve YK41 ifadeleri çıkarılarak tekrar döndürülmüş TBA yapılmıştır.

Tablo 43**Yerel Ekonomik Kalkınma İfadelerine Ait Açıklanan Toplam Varyans Sonuçları**

Bileşen	Başlangıç Öz değeri Toplam			Elde Edilen Faktör Yükleri Kareler Toplam			Döndürülmüş Faktör Yükleri		
	Toplam	Var. %	Küm. %	Toplam	Var. %	Küm. %	Toplam	Var. %	Küm. %
1	12,632	33,242	33,242	12,632	33,242	33,242	4,732	12,454	12,454
2	3,284	8,642	41,883	3,284	8,642	41,883	4,676	12,307	24,760
3	3,016	7,936	49,820	3,016	7,936	49,820	4,334	11,406	36,166
4	1,981	5,212	55,032	1,981	5,212	55,032	3,173	8,349	44,516
5	1,712	4,506	59,538	1,712	4,506	59,538	3,058	8,046	52,562
6	1,198	3,153	62,690	1,198	3,153	62,690	2,174	5,721	58,283
7	1,127	2,965	65,655	1,127	2,965	65,655	1,979	5,208	63,491
8	1,032	2,715	68,371	1,032	2,715	68,371	1,854	4,880	68,371

Tablo 43'e göre bileşenler 8 alt boyuttan oluşmakta ve toplam varyansın %68,371'ini açıklamaktadır. Bu aşamada analize faktör sayısını belirlemek için herhangi bir müdahalede bulunulmamış, özdeğer istatistiği 1'den büyük olan faktörler anlamlı olarak kabul edilmiştir. Döndürülmüş faktör yüklerine göre elde edilen toplam varyansın; %12,454'ü 1. faktör, %12,307'si 2. faktör, %11,406'sı 3. faktör, %8,349'ü 4. faktör, %8,046'sı 5. faktör, %5,721'i 6. faktör, %5,208'i 7. faktör ve %4,880'i 8. faktör tarafından oluşturulmaktadır.

Şekil 1'de yerel ekonomik kalkınma ifadelerine ait yamaç birikinti grafiği aktarılmaktadır.

Şekil 1**Yerel Ekonomik Kalkınma İfadelerine Ait Yamaç Birikinti Grafiği**

Şekil 1'de öz değeri 1 ve 1'den büyük olan 8 boyutun olduğu görülmektedir.

Tablo 44'te döndürülmüş temel bileşenler faktör matrisi sonuçları sunulmaktadır.

Tablo 44**Yerel Ekonomik Kalkınma İfadelerine Ait Döndürülmüş Temel Bileşenler Faktör Matrisi**

KOD	TB1	TB2	TB3	TB4	TB5	TB6	TB7	TB8
YK42	0,814	-0,033	0,115	0,123	0,145	0,114	0,151	-0,032
YK43	0,781	0,051	0,224	0,112	0,018	0,095	0,149	-0,040
YK44	0,777	0,009	0,279	0,146	-0,111	0,194	-0,021	-0,189
YK46	0,770	0,236	0,050	0,009	0,027	0,121	0,003	0,118
YK45	0,734	0,251	0,268	0,062	0,060	0,115	-0,029	-0,009
YK47	0,717	0,389	-0,013	0,007	0,048	0,048	0,064	0,177
YK40	0,588	-0,097	-0,015	-0,010	0,243	-0,093	0,228	0,180
YK38	0,548	0,219	0,012	0,070	0,357	-0,205	-0,018	0,238
YK34	0,117	0,802	0,269	0,166	0,010	0,065	-0,030	0,089
YK35	0,155	0,783	0,265	0,196	0,064	0,165	-0,006	-0,019
YK33	0,148	0,757	0,126	0,229	0,092	-0,002	0,102	0,145
YK36	0,162	0,740	0,281	0,205	0,156	0,089	-0,057	-0,018
YK32	0,029	0,670	0,019	0,076	0,080	0,288	0,234	0,137
YK31	0,081	0,568	0,061	0,151	0,066	0,392	0,212	0,061
YK30	0,186	0,519	0,095	0,141	0,113	0,258	0,182	0,401
YK16	0,099	0,173	0,797	0,077	0,230	0,125	0,094	0,114
YK17	0,158	0,192	0,760	0,050	0,187	-0,002	0,125	0,061
YK15	0,112	0,222	0,695	0,122	0,097	0,112	0,296	0,188
YK18	0,283	0,090	0,644	0,250	0,185	0,010	0,168	0,063
YK19	0,140	0,219	0,604	0,226	0,339	-0,120	0,085	0,217
YK14	0,191	0,312	0,577	0,097	0,055	0,163	0,253	0,312
YK1	0,009	0,180	0,106	0,795	-0,018	0,029	0,125	0,116
YK3	0,193	0,132	0,060	0,728	0,004	0,304	-0,013	0,069
YK2	0,084	0,206	0,155	0,693	0,152	-0,041	0,130	0,102
YK4	0,037	0,218	0,106	0,690	0,032	0,328	0,177	0,016
YK5	0,113	0,249	0,247	0,523	0,086	0,017	0,190	0,371
YK21	0,080	0,134	0,046	0,014	0,825	0,080	0,072	0,038
YK22	0,094	0,079	0,344	-0,052	0,777	0,134	0,092	-0,060
YK23	0,077	0,008	0,368	0,082	0,744	0,114	0,106	0,113
YK20	0,171	0,089	0,435	0,179	0,589	0,040	0,117	0,080
YK27	0,226	0,282	0,071	0,206	0,140	0,745	-0,001	0,136
YK28	0,155	0,330	0,206	0,175	0,111	0,673	0,011	0,230
YK26	0,085	0,334	-0,124	0,225	0,442	0,542	0,116	0,097
YK7	0,181	0,112	0,196	0,203	0,164	0,053	0,790	0,132
YK9	0,080	0,015	0,383	0,065	0,199	-0,037	0,644	0,095
YK8	0,129	0,194	0,220	0,274	0,009	0,099	0,535	-0,009
YK13	0,045	0,076	0,272	0,247	0,072	0,198	0,017	0,753
YK12	0,059	0,261	0,364	0,141	0,058	0,160	0,197	0,636

Çalışmada her bir faktörün güvenirlik analizini yapmak için Alpha Modeli kullanılmış ve iç tutarlılık katsayısı alfa (Cronbach Alpha) hesaplanmıştır. Her bir faktörün iç tutarlılık katsayısı alfa değeri 0,70 ve üstü olduğu için güvenilir olarak kabul edilmiştir. Bu sonuçlara göre her bir faktörün altındaki değişkenler kendi içerisinde tutarlı olarak benzeşik bir yapıyı açıklayabildiği kabul edilmiştir. Tablo 45’te yerel ekonomik kalkınma ifadelerine ait temel bileşenlerin adlandırılması ve yük değerleri gösterilmektedir.

Tablo 45
Temel Bileşenlerin Adlandırılması ve Yük Değerleri

KOD	İFADELER	Fakt. Yük.	Cron. Alfa
TB1	Ekonomik ve Toplumsal Hayata Katkı		
YK42	Kadının ev dışında karar alma mekanizması daha fazla katılmasını sağlar.	0,814	0,891
YK43	Toplumun toplumsal cinsiyet rollerine ait bakışı açısını değiştirir.	0,781	
YK44	Kadının toplumsal kalkınmadaki katkılarını görünür kılar.	0,777	
YK46	Örgütlenme kültürünün gelişmesine katkıda bulunur.	0,770	
YK45	Bölgede istihdam olanaklarını artırarak yöreden göçü azaltır.	0,734	
YK47	Erzurum ilinin sosyoekonomik kalkınmasına katkı sağlar.	0,717	
YK40	Aile içi fiziksel şiddeti azaltır.	0,588	
YK38	Kadınların demokratik yönetime olan inancını pekiştirir.	0,548	
TB2	Kadının Sosyalleşmesine Katkı		
YK34	Kadınlar arasındaki iş birliğini artırır.	0,802	0,896
YK35	Kadınların sosyal iletişimini güçlendirir.	0,783	
YK33	Kadının iş dünyasında kendini geliştirmesine olanak sağlar.	0,757	
YK36	Kadınlar arasındaki dayanışma kültürünü güçlendirir.	0,740	
YK32	Kadının sosyalleşmesine imkân sağlar.	0,670	
YK31	Kadının ruh sağlığını olumlu yönde etkiler.	0,568	
YK30	Kadının liderlik yeteneğini geliştirmesine imkân sağlar.	0,519	
TB3	Yöre Yatırımlarına Katkı		
YK16	Yöredeki yerli yatırımların artmasına neden olur.	0,797	0,897
YK17	Yöredeki yabancı yatırımların artmasına neden olur.	0,760	
YK15	Yöredeki diğer sektörlerin gelişmesine imkân tanır.	0,695	
YK18	Yastık altı paraların ekonomiye katılmasına neden olur.	0,644	
YK19	Kadınların küçük birikimlerini değerlendirmesine imkân sağlar.	0,604	
YK14	Yeni iş sahalarının oluşmasını sağlar.	0,577	

Tablo 45
(Devamı)

KOD	İFADELER	Fakt. Yük.	Cron. Alfa
TB4	Kadın İstihdamına Katkı		
YK1	Kadının işgücüne katılımını sağlar.	0,795	0,826
YK3	Kadının karşılıksız emeğini görünür kılar.	0,728	
YK2	Yörede istihdam olanaklarını artırır.	0,693	
YK4	Atıl kadın emeğine istihdam sağlayarak onun verimliliğini artırır.	0,690	
YK5	Kadının sosyal güvenlik sistemine dâhil olmasını sağlar.	0,523	
TB5	Hane Gelirine Katkı		
YK21	Hane gelirini temel ihtiyaçları karşılayacak düzeyde artırır.	0,825	0,854
YK22	Hane gelirini diğer ihtiyaçları karşılayacak düzeyde artırır.	0,777	
YK23	Hanenin eğit. ve sağl. hizmetinden daha fazla yararlanmasını sağlar.	0,744	
YK20	Kadınların mikro krediye daha fazla erişmesine olanak tanır.	0,589	
TB6	Kadının Kişisel Gelişimine Katkı		
YK27	Kadının sahip olduğu yeteneği değerlendirmesine olanak sağlar.	0,745	0,813
YK28	Kadının özgüvenini artırır.	0,673	
YK26	Kadının ekonomik bağımsızlığını destekler.	0,542	
TB7	Yerel Üretime Katkı		
YK7	İş birliğiyle, diğer üreticilere karşı rekabet gücü kazandırır.	0,790	0,709
YK9	Hammadde ve girdi maliyetlerini azaltır.	0,644	
YK8	Üretimde iş bölümü ile daha kaliteli mal ve hizmet üretimini sağlar.	0,535	
TB8	Yerel Ürüne Katkı		
YK13	Üretilen ürünlerin coğrafik işaret almasını sağlar.	0,753	0,733
YK12	Üretilen ürünlerin markalaşmasını sağlar.	0,636	

Tablo 45'e göre birinci faktör (temel bileşen) örgüt kültürünün gelişmesi, toplumun toplumsal cinsiyet rollerine ait bakış açısını değiştirmesi, bölgedeki istihdam olanaklarının artırılması vb. bölgenin ekonomik ve sosyal yönden kalkınmasını içeren 8 ifadeyi barındırmakta ve bu nedenle ekonomik ve toplumsal hayata katkı olarak adlandırılmaktadır. İkinci faktör kadının iş dünyası ve sosyal hayatta yer almasını pekiştiren 6 ifadeyi içermekte ve kadının sosyalleşmesine katkı olarak adlandırılmaktadır. Yöre yatırımlarına katkı olarak adlandırılan 3. faktör bölgedeki yerli veya yabancı yatırımlardaki artış ile ilgili 6 ifadeyi kapsamaktadır. 4. faktör kadının işgücüne katılımı ve emeğinin görünür olmasına yönelik 5

ifadeden oluşmaktadır. 5. faktör kadın kooperatiflerinin hane geliri üzerinde oluşturabileceği olumlu katkıları içeren 4 ifadeden oluştuğu için hane gelirine katkı olarak isimlendirilmiştir. Kadının kişisel gelişimine katkı olarak isimlendirilen 6. faktör, kadın kooperatiflerine üyelik sonrası kadının özgüveni, ekonomik bağımsızlığı gibi kişisel unsurlardaki olumlu değişimi yansıtan 3 ifadeyi içermektedir. 7 ve 8. faktörler ise kadın kooperatiflerinin yerel üretime ve yerel ürünlere yaptığı katkıları gösteren sırasıyla 3 ve 2 ifadeyi kapsamaktadır.

3.5.4. Yerel Ekonomik Kalkınma İfadelerine Ait Mann-Whitney-U Testi

Açımlayıcı faktör analizi sonucu yerel ekonomik kalkınma ifadelerinin sekiz faktörden oluştuğu tespit edilmiş ve bu faktörler Ekonomik ve Toplumsal Hayata Katkı, Kadının Sosyalleşmesine Katkı, Yöre Yatırımlarına Katkı, Kadın İstihdamına Katkı, Hane Gelirine Katkı, Kadının Kişisel Gelişimine Katkı, Yerel Üretime Katkı, Yerel Ürüne Katkı olarak isimlendirilmiştir. Bu bölümde açımlayıcı faktör analizi sonucu elde edilen bu sekiz faktöre yönelik katılımcıların tutumlarının kadın kooperatiflerinin faaliyetini yürüttüğü yere (il-ilçe merkezi), türüne (tarım kooperatifi ve tarım dışı kooperatif) ve deneyim yılına (1-5 yıl ve 6-10 yıl) göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini bulmak için yapılan test sonuçları aktarılmaktadır.

Çalışmada araştırma soruları şu şekildedir:

- S1: Kadın kooperatiflerinin yerel ekonomik kalkınma üzerinde oluşturduğu katkılar kadın kooperatifinin deneyim yılına yere göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.
- S2: Kadın kooperatiflerinin yerel ekonomik kalkınma üzerinde oluşturduğu katkılar kadın kooperatifinin türüne göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.
- S3: Kadın kooperatiflerinin yerel ekonomik kalkınma üzerinde oluşturduğu katkılar kadın kooperatifinin faaliyetini yürüttüğü lokasyona göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

Çalışmada uygun analiz yöntemini seçmek adına öncelikle verilerin normallik dağılımına uygun olup olmadığı incelenmiştir. Verilerin normal dağılıp dağılmadığını saptamak için normallik testi sonucunda elde edilen Kolmogrov- Smirnov ve Shapiro-Wilk testleri ile analiz yapılmaktadır. Bu çalışmada veri sayısının 29'dan fazla olmasından dolayı Kolmogrov- Smirnov test sonucu incelenmektedir.

Tablo 46**Yerel Ekonomik Kalkınma İfadelerine Ait Verilerin Normallik Test Sonuçları**

YEK İfadeleri	Kolmogrov- Smirnov		
	İstatistik	df	Anlamlılık Derecesi (P)
	0,189	173	<0,001

Tablo 46’da yer alan Kolmogrov-Smirnov Normallik test sonucuna göre anlamlılık derecesi $p=0,001<0,05$ ’tir. Bu sonuca göre veriler normal dağılım göstermemektedir. Dolayısıyla araştırma sorularının testi için parametrik olmayan analiz yöntemlerinden biri olan Mann-Whitney-U testi kullanılmıştır.

Tablo 47’de kooperatifin deneyim yılına göre Mann-Whitney-U testi sonuçları gösterilmektedir.

Tablo 47**Kadın Kooperatifinin Deneyim Yılına Göre Mann-Whitney-U Testi**

Faktörler	Gr	N	Sıra Ort.	Mann-Whitney-U	z	P
Ekonomik ve Toplumsal Hayata Katkı	1-5 6-10	102 71	90,62 81,80	3252	-1,141	0,254
Kadının Sosyalleşmesine Katkı	1-5 6-10	102 71	93,34 77,89	2974,50	-2,025	0,043
Yöre Yatırımlarına Katkı	1-5 6-10	102 71	93,34 77,89	2974,50	2,025	0,043
Kadın İstihdamına Katkı	1-5 6-10	102 71	95,57 74,69	2747	-2,734	0,005
Hane Gelirine Katkı	1-5 6-10	102 71	97,93 71,30	2506,50	-3,459	0,000
Kadının Kişisel Gelişimine Katkı	1-5 6-10	102 71	94,96 75,56	2809	-2,590	0,010
Yerel Üretime Katkı	1-5 6-10	102 71	96,83 72,88	2618,50	-3,131	0,002
Yerel Ürüne Katkı	1-5 6-10	102 71	90,47 82,02	3267,50	-1,137	0,255

Tablo 47’de kooperatifin deneyim yılına göre katılımcıların yerel ekonomik kalkınmanın katkılarına yönelik tutumlarının anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği aktarılmaktadır. Kadın kooperatiflerinin deneyim yılına göre katılımcıların kadın kooperatiflerinin kadının sosyalleşmesine katkısı, yöre yatırımlarına katkısına, kadın istihdamına katkısına, hane gelirine katkısına, kadının kişisel gelişimine katkısına ve yerel üretime katkısına ait tutumları istatistiki olarak %5 önem düzeyinde anlamlı bir farklılık

göstermektedir. Bununla birlikte ekonomik ve sosyal hayata katkı ile yerel ürüne katkıya ait katılımcı tutumları kadın kooperatifinin deneyim yılına göre anlamlı bir farklılık sergilememektedir.

Tablo 47'deki sekiz faktörün ortalamaları genel olarak incelendiğinde 1-5 yıl arası deneyimine sahip kadın kooperatiflerinin ortalamasının 6-10 yıl arası deneyime sahip kooperatiflerin ortalamasından daha büyük olduğu görülmektedir. Başka bir ifadeyle 1-5 yıl arası deneyime sahip kooperatiflerde yer alan katılımcılar, 6-10 yıl arası deneyime sahip kooperatif üyelerine göre kadın kooperatiflerinin yerel ekonomik kalkınmaya daha fazla katkı sağladığını düşünmektedir.

Katılımcıların yerel ekonomik kalkınma faktörlerine ait tutumlarının kooperatifin türüne göre farklılık gösterip göstermediğini saptamak amacıyla yapılan Mann-Whitney-U Testi sonuçları Tablo 48'de verilmektedir.

Tablo 48
Kadın Kooperatifinin Türüne Göre Mann-Whitney-U Testi

Faktörler	Gr	N	Sıra Ort.	Mann-Whitney-U	z	P
Ekonomik ve Toplumsal Hayata Katkı	Tarım Tarım D.	127 46	86,04 89,55	2798,50	-0,422	0,673
Kadının Sosyalleşmesine Katkı	Tarım Tarım D.	127 46	86,65 87,98	2876	-0,157	0,875
Yöre Yatırımlarına Katkı	Tarım Tarım D.	127 46	86,65 87,98	2876	-0,157	0,875
Kadın İstihdamına Katkı	Tarım Tarım D.	127 46	86,84 87,43	2901	-0,070	0,944
Hane Gelirine Katkı	Tarım Tarım D.	127 46	89,22 80,88	2639,50	-0,973	0,331
Kadının Kişisel Gelişimine Katkı	Tarım Tarım D.	127 46	86,53 88,29	2861,50	-0,211	0,833
Yerel Üretime Katkı	Tarım Tarım D.	127 46	87,48 85,68	2860,50	-0,210	0,833
Yerel Ürüne Katkı	Tarım Tarım D.	127 46	85,89 90,05	2780,50	-0,503	0,615

Tablo 48'deki sonuçlar, kadın kooperatifinin türüne (tarım ya da tarım-dışı kooperatif) göre katılımcıların yerel ekonomik kalkınma faktörlerine ait tutumlarının istatistiki olarak anlamlı bir farklılık sergilemediğini göstermektedir. Bununla birlikte tarım dışı kadın kooperatifine üye kadınlar, tarım kooperatifine üye kadınlara göre ekonomik ve toplumsal hayata, kadın istihdamına, kadının sosyalleşmesine, yöre yatırımlarına, kadının kişisel gelişimine ve yerel ürüne kadın kooperatiflerinin daha fazla katkı sağladığını

düşünürken tarım kooperatifinde yer alan kadınlar göreceli olarak kadının hane gelirine ve yerel üretime kadın kooperatiflerinin daha fazla katkı sağladığını düşünmektedir.

Katılımcıların yerel ekonomik kalkınma faktörlerine ait tutumlarının kooperatifin faaliyette bulunduğu lokasyona (il merkezi-ilçe merkezi) göre farklılık gösterip göstermediğini saptamak amacıyla yapılan Mann-Whitney-U Testi sonuçları Tablo 49’da verilmektedir.

Tablo 49

Kadın Kooperatifinin Bulunduğu Lokasyonuna Göre Mann-Whitney-U Testi

Faktörler	Gr	N	Sıra Ort.	Mann-Whitney-U	z	P
Ekonomik ve Toplumsal Hayata Katkı	Merkez İlçe	119 54	87,65 85,56	3135,50	-0,254	0,799
Kadının Sosyalleşmesine Katkı	Merkez İlçe	119 54	83,82 94,01	2834,50	-1,258	0,208
Yöre Yatırımlarına Katkı	Merkez İlçe	119 54	83,82 94,01	2834,50	-1,258	0,208
Kadın İstihdamına Katkı	Merkez İlçe	119 54	90,02 80,35	2854	-1,192	0,233
Hane Gelirine Katkı	Merkez İlçe	119 54	86,71 87,64	3178,50	-0,114	0,910
Kadının Kişisel Gelişimine Katkı	Merkez İlçe	119 54	85,19 90,99	2997,50	-0,730	0,466
Yerel Üretime Katkı	Merkez İlçe	119 54	88,95 82,71	2981,50	-0,768	0,443
Yerel Ürüne Katkı	Merkez İlçe	119 54	85,81 89,62	3071,50	-0,483	0,629

Tablo 49’daki sonuçlar, kadın kooperatifinin bulunduğu lokasyona (Erzurum il merkezi-ilçe merkezi) göre katılımcıların yerel ekonomik kalkınma faktörlerine ait tutumlarının istatistiki olarak anlamlı bir farklılık sergilemediğini göstermektedir. Bununla birlikte il merkezindeki kadın kooperatiflerine üye kadınlar, ilçedeki kooperatiflere üye kadınlara göre ekonomik ve toplumsal hayata, kadın istihdamına ve yerel üretime kadın kooperatiflerinin daha fazla katkı sağladığını düşünmektedir. Aksine, ilçe merkezinde faaliyet gösteren kooperatiflerde yer alan kadınlar ise göreceli olarak kadının sosyalleşmesine, kişisel gelişimine, hane gelirine yöredeki yatırımlara ve yerel ürüne kadın kooperatiflerinin daha fazla katkı sağladığını düşünmektedir.

SONUÇ

Bu çalışmada kadın kooperatiflerinin kadın girişimciliği ve dolaylı olarak yerel ekonomik kalkınma üzerinde yaratacağı etkilerin tespit edilmesi amaçlanmış ve Erzurum’da faaliyet gösteren kadın kooperatifleri ile bir saha araştırması yürütülmüştür. Çalışmada Erzurum’daki kadın kooperatiflerinin genel yapısını, bu kooperatiflere üye kadınların genel demografik özelliklerini ve kadın girişimci olarak yaşadıkları problemleri, Erzurum ilinde kadın kooperatiflerinin kadın girişimciler ve yerel ekonomik kalkınma üzerindeki etkilerini tespit etmek hedeflenmiştir. Bu hedefler doğrultusunda saha araştırmasında kooperatif yöneticilerine ve kooperatife üye/ortak kadınlara yönelik iki farklı anket formu uygulanmış, 16 kadın kooperatifi ve bu kadın kooperatiflerine üye/ortak 173 kadın katılımcı ile anket süreci tamamlanmıştır.

Erzurum’da faaliyet gösteren kadın kooperatiflerinin genel yapısına dair elde edilen sonuçlar şu şekildedir. İl-ilçe merkezleri olarak toplam 16 kadın kooperatifinin yer aldığı Erzurum’da kadın kooperatiflerinin %56’sı tarım dışı, %44’ü ise tarım kooperatiftir. Bu kooperatifler ağırlıklı olarak hayvansal tarım ve e-ticaret alanında faaliyet gösterirken 1-5 yıllık faaliyet geçmişine sahiptirler. Genellikle iç piyasaya satış yapan kooperatifler esnek üretim yapısına sahip olarak tüketiciye ulaşmak için kendi markasını veya aracı firmayı kullanmaktadır. Ayrıca kadın kooperatifleri ağırlık olarak 1-9 arası işçi istihdam etmekte ve ortaklık payları ile faaliyetlerini finanse etmektedir. Erzurum’daki kadın kooperatiflerinin iş birliğinde bulunduğu başlıca kurumlar Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, KOSGEB ve KUDAKA’yken söz konusu kooperatifler herhangi bir sivil toplum kuruluşu ile iş birliği yapmamıştır. Ayrıca kooperatiflerin başlıca finansal sorununun yüksek üretim maliyetleri olduğu ve faaliyetlerinin devamı için KUDAKA ve KOSGEB gibi kurumlardan destek aldıkları, kâr elde edebildikleri, ancak kârdan pay veremedikleri (risturn ödemesi yapmadıkları), finansal yetersizlikten dolayı eğitim faaliyetleri düzenleyemedikleri tespit edilmiştir.

Erzurum’daki kadın kooperatiflerine üye, ortak ya da kurucu pozisyonundaki kadınlar ile yapılan araştırma sonuçlarına göre kadın kooperatiflerine üye kadınlar genellikle Erzurum doğumlu, 35-44 yaş aralığındadır. Kadın kooperatiflerine üye kadınların eğitim seviyesi farklılık göstermekte ve tüm kademelere yayılmaktadır. Örneğin; katılımcıların yaklaşık %34’ü ön lisans/lisans düzeyinde eğitim seviyesine sahip iken %23’ü ise ilköğretim

mezunudur. Bu durum farklı eğitim seviyesine sahip kadınların bir araya gelerek örgüt kültürünü oluşturabileceğine dair önemli bir sonuç olarak düşünülmektedir.

Katılımcıların yaklaşık %70'i evli ve %84'ü çocuk sahibidir. Katılımcıların çocukları genellikle 15-18 yaş aralığındadır. Bununla birlikte çocukların yaş aralığı düştükçe kooperatiflere üye kadınların sayısı azalmaktadır. Örneğin; saha araştırmasında 3 yaş altı çocuk sahibi katılımcı yer almazken 3-7 yaş aralığında çocuk sahibi kooperatif üyesi kadın sayısı 11'dir. Türkiye'de kadının işgücüne katılımını engelleyen başlıca problemlerden biri çocuk bakımındır. Araştırma sonucu elde edilen bulguya göre çocuk bakımı, kadınların kooperatif üyeliğini de olumsuz etkilemektedir.

Katılımcıların toplam hane geliri yaklaşık olarak 10.001-12.500 TL'dir. Katılımcıların toplam hane gelirlerini genel olarak barınma, ısınma ve gıda gibi temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek için harcadıkları, bununla birlikte seyahat, eğlence, kişisel bakım vb. ihtiyaçlarını toplam hane gelirleriyle yeterli düzeyde karşılayamadıkları tespit edilmiştir. Ayrıca kadınların düşük gelir, işsizlik ve hayat şartlarının ağır olması gibi etkenleri yoksulluğa yol açan başlıca nedenler olarak ifade ettikleri saptanmıştır.

Katılımcıların kadın kooperatiflerine üyelik süreçleri ile ilgili bulgular şu şekildedir. Erzurum'da kadın kooperatifine üyelik öncesi kadınların yaklaşık %74'ü herhangi bir işte ücretli olarak çalışmamıştır. Katılımcıların kooperatife üye olmasındaki başlıca nedenler kadınlara iş imkânı sunması, faaliyet alanında yeteneklerinin olması, başka bir iş bulmada yardımcı olması, faaliyet alanında markalaşmaya imkân tanınması, üye ve ortaklara eğitim imkânı sağlamasıdır.

Kadınlar, kooperatiflerden genellikle sosyal çevreleri vasıtasıyla haberdar olmuştur. Bununla birlikte kooperatife üye olurken karşılaştıkları başlıca sorun ise yine sosyal çevrelerinden gelmiş ve bu süreçte çevrenin (mahalle, akraba vb.) olumsuz tutumuyla karşılaşmışlardır. Kooperatife üyelik sürecinde yaşadıkları problemleri, üyelik sonrası elde ettikleri, ortalama 3.001-4.500 TL arası kazançla aşmışlardır.

Üyelik sonrası katılımcıların kendilerine olan güvenleri artarken kendilerini kadın girişimci olarak görmekteirler. Ayrıca kadınlar üye oldukları kooperatiflerden genel olarak e-ticaret alanında eğitim almışlar ve bu eğitimlerin katkısıyla ürün kalitesinin artırılması, farklı ürün yönetim tekniklerinin öğrenilmesi ve ürünün markalaşması gibi hususlarda fayda sağlamışlardır.

Erzurum'daki kadın kooperatiflerinin yerel ekonomik kalkınma üzerindeki etkilerini tespit etmeye yönelik ifadelere katılımcıların tutumları incelendiğinde kooperatiflerin yeni iş imkanları oluşturduğu, hane gelirini temel ihtiyaçları (barınma, gıda vb.) karşılayacak düzeyde artırdığı ve eğitim ve sağlık hizmetinden daha fazla yararlanması imkanı sunduğu, lokal olarak sosyoekonomik kalkınmaya katkı sağladığı ve kadının toplumsal kalkınmadaki katkılarını ve kadının karşılıksız emeğini görünür kıldığı, kadının özgüvenini artırarak sahip olduğu yeteneklerin değerlendirilmesine yönelik olanak sağladığı, kadına sosyalleşme ve iş dünyasında kendini geliştirme imkânı sunduğu, kadının birikimlerini değerlendirmesinde fırsat sunduğu, kadının rakiplerine karşı rekabet gücü kazandırdığı, daha kaliteli mal ve hizmet üretimini sağladığı gibi hususların ön plana çıktığı görülmüştür.

Yukarıda sıralanan bu tutumlar Türkiye'de yapılan benzer çalışmalar ile uyumludur. Örneğin; Yıldırım (2020) kooperatiflerin üyeleri olarak bulundukları bölgenin sürdürülebilir kalkınmasına katkı sağladıklarını vurgulayıp kadın kooperatiflerinin kadın emeklerinin değerlendirilmesinde önemli yere sahip olduğunu ifade etmektedir. Topaloğlu ve Topaloğlu (2017)'ye göre kadın girişimci kooperatiflerinin artması ile ekonomik gelirde artış olacak ve aynı zamanda yeni istihdam kapıları açılacaktır. Özdoğan ve Kesgin (2021) kadın kooperatiflerinin kadınların sosyal yaşamda kendilerine güven duyarak var olmalarına ve il ekonomisine katkı sağlamalarına faydalı olduğunu ifade etmektedir. Yıldırım vd. (2021) kadın kooperatiflerinin birlikte hareket edebilme, bireysel olarak gerçekleştirilmesi güç olan hayallerin peşinden gidebilme, üretilen ürünlerin pazarlanması için pazar yeri bulabilme gibi hususlar açısından olumlu etkiler oluşturduğunu belirtmektedir. Benzer şekilde Karakuş (2022) kadın kooperatiflerinin kadınların yetenek ve becerilerini geliştirmelerine zemin oluşturarak kadınların güçlendirilmesine katkı sağladığını ifade etmektedir.

Araştırmada kadın kooperatiflerinin yerel ekonomik kalkınma üzerindeki rolüne ait ifadeler için açıklayıcı faktör analizi yapılmıştır. Açıklayıcı faktör analizi sonucu yerel ekonomik kalkınma ölçeğinin 38 madde ve 8 boyuttan oluştuğu tespit edilmiş ve bu faktörlerin toplam varyansın %68,371'ini açıkladığı görülmüştür. Elde edilen döndürülmüş toplam varyansın; %12,454'ü 1. faktör, %12,307'si 2. faktör, %11,406'sı 3. faktör, %8,349'ü 4. faktör, %8,046'sı 5. faktör, %5,721'i 6. faktör, %5,208'i 7. faktör ve %4,880'i 8. faktör tarafından açıklanmıştır. Faktörler, Ekonomik ve Toplumsal Hayata Katkı, Kadının Sosyalleşmesine Katkı, Yöre Yatırımlarına Katkı, Kadın İstihdamına Katkı, Hane Gelirine

Katkı, Kadının Kişisel Gelişimine Katkı, Yerel Üretime Katkı, Yerel Ürüne Katkı olarak isimlendirilmiştir.

Araştırmada katılımcıların açımlayıcı faktör analizi sonucu elde edilen sekiz yerel ekonomik kalkınma faktörüne yönelik tutumlarının kadın kooperatifinin deneyim yılına, türüne ve bulunduğu lokasyona göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için parametrik olmayan testlerden Mann-Whitney-U Testi yapılmıştır. Kadın kooperatiflerinin deneyim yılına göre katılımcıların kadın kooperatiflerinin kadının sosyalleşmesine, yöre yatırımlarına, kadın istihdamına, hane gelirine, kadının kişisel gelişimine ve yerel üretime katkısına ait tutumları anlamlı bir farklılık göstermektedir. Bununla birlikte ekonomik ve sosyal hayata katkı ile yerel ürüne katkıya ait katılımcı tutumları kadın kooperatifinin deneyim yılına göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Kadın kooperatifinin türüne (tarım ya da tarım-dışı kooperatif) ve bulunduğu lokasyona (il merkezi-ilçe merkezi) göre katılımcıların yerel ekonomik kalkınma faktörlerine ait tutumlarının istatistiki olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Elde edilen sonuçlar doğrultusunda şu önerilerde bulunulabilir:

- Erzurum'daki kadın kooperatiflerinin yaşadığı başlıca problemler, yüksek üretim maliyetleri ve bu maliyetlerden dolayı düşük kâr elde edilmesidir. Bu nedenle bölgede kurulan kadın kooperatiflerinin üretimlerini artırarak birim maliyetleri düşürebilmesi ve böylece büyük firmalarla rekabet edebilmelerinin sağlanması için kuruluş aşamasında merkezi ve yerel yönetim tarafından finansal olarak desteklenmesi önem teşkil etmektedir. Merkezi ya da yerel yönetim tarafından yer tahsisi, doğrudan ürün satın alma, araç-ekipman desteği, yeni pazarlara erişim desteği, fuar-festivallere katılım desteği vb. uygulanacak korumacı politikalar ile kadın kooperatifleri kuruluşu takip eden yılları daha rahat aşarak maliyetlerini düşürebilecek ve ileride daha istikrarlı bir yapılanmaya ulaşabilecektir.
- Erzurum'daki kadın kooperatiflerinin yaşadığı bir başka problem üyelerine düşük kârdan dolayı yeterli eğitim programları düzenleyememeleridir. Bu noktada yerel aktörlere önemli bir rol düşmektedir. Yerel aktörler, kadın kooperatiflerine gerek kuruluş gerekse faaliyet sürecinde destekleyici, yönlendirici ve geliştirici bir rol üstlenmelidir. Özellikle erken yaşta okuldan ayrılmak zorunda kalan kadınların bilgi ve beceri kazanımı temelinde kişisel ve mesleki gelişim eğitimleri verilerek kaliteli işgücü potansiyeli oluşturulmalıdır.

- Erzurum'daki kadın kooperatifleri genellikle iç piyasaya yönelik üretim yapmaktadır. Ancak küreselleşen dünyada uluslararası ticaretin önemi bir kat daha artmıştır. Bu nedenle uluslararası ticarete yer alan hem dış hem iç piyasaya satış yapabilen kooperatiflerin sayısının artırılması gerekmektedir. Bu noktada özellikle uluslararası fuarlara kadın kooperatiflerinin katılımını sağlayabilmek önem teşkil etmektedir. Bunun sonucunda bölgenin dış ticaretteki payı artırılabilir. Ancak daha önemlisi genellikle yöresel ürünlerin üretimini gerçekleştiren kadın kooperatifleri ile bölgeye ait yöresel ürünler dünyada tanınır olabilecektir.
- Erzurum'daki kadın kooperatiflerinin kurucu, ortak ve üye dışında yaklaşık 300 kadına istihdam olanağı yarattığı tespit edilmiştir. Erzurum'dan göçün başlıca nedenlerinden biri istihdam olanaklarının yetersiz olmasıdır. Bu nedenle şehirde istihdam yaratacak tüm olanaklar oldukça büyük ehemmiyet taşımaktadır. Diğer taraftan Erzurum'da kadının işgücüne katılımı da Türkiye ortalamasının gerisinde kalmaktadır. Bu noktada kadın kooperatifleri istihdam olanaklarının artırılması, özellikle kadınların işgücüne katılımında önemli bir araç olarak ön plana çıkmaktadır. Ancak çalışmanın sonuçlarına göre kadınlar kooperatiflerden genellikle sosyal çevreleri vasıtasıyla haberdar olmakta, eğer böyle bir sosyal çevreye ulaşılmamışsa kadınlar, kooperatiflerden haberdar olamamaktadır. Bu nedenle kadın kooperatiflerinin daha etkin tanıtımının yapılması ve yerel paydaşların farklı sosyal çevrelere ulaşması önem teşkil etmektedir.

Bu çalışma Erzurum'da faaliyet gösteren kadın kooperatifleri ve bu kooperatiflere üye olan kadınlar ile yürüten ilk çalışma olma niteliğine sahiptir. Bu nedenle ulaşılan sonuçların literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Diğer taraftan bu çalışma sadece Erzurum'daki kadın kooperatiflerini içermekte, Erzurum ile sınırlı sonuçları yansıtmaktadır. Bu nedenle ileride yapılacak çalışmalarda farklı il ve bölgelere odaklanılması ve bölgeler arası karşılaştırmalar yapılması kadın kooperatiflerinin yerel kalkınmadaki rolünün anlaşılması açısından büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, M. (2013). “Ekonomik Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri”. Akademik Bakış Dergisi, 35, 1-20.
- Agrawal, R. (2017). “Constraints and Challenges Faced by Women Entrepreneurs in Emerging Market Economy and the Way Forward”. Journal of Women’s Entrepreneurship and Education, 1, 3-4.
- Ahl, H. and Nelson, T. (2015). “How Policy Positions Women Entrepreneurs: A Comparative Analysis Of State Discourse In Sweden And The United States”. Journal of Business Venturing, 30 (273).
- Akkaya, F.A. (2018). Türkiye’de Kadın Kooperatiflerinin Sürdürülebilir Kırsal Turizmdeki Önemi ve Finansal Performanslarının Analizi (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aklar, N. (1993). Türkiye’de Kadın Girişimciliğin Desteklenmesi, Konusunda Politikalar, Kadın Girişimci, Türkiye Esnaf-Sanatkâr ve Küçük Sanayi Araştırma Enstitüsü (TES-AR). Ankara.
- Aksoy, A. D. ve Günay, G. (2018). “Türkiye’de Kadın Kooperatifçiliği”. Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi, 53(1), 77-90.
- Aktakas, B. G. (2006). Bölgesel/Yerel Kalkınma, Bölgesel Gelişme İçin Bir Model (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akyol, C. (1967). “Kooperatif Hareketi”. T.C. Ziraat Bankası Kooperatifler Genel Müdürlüğü.
- Alıcı, G. (2008). Ortaöğretim Kurumlarında Yönetici Pozisyonunun Kadın İstihdamı ve Yaşanılan Sorunları İçeren Bir Uygulama (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Alüftekin, N. (2007). Yerel Düzeyde Ekonomik Kalkınmada Tarımsal Ürün İşleyen KOBİ’lerin Rolü: Karaman İli Araştırması (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

- Ambepitiya, K. R. (2016). "The Role of Women Entrepreneurs in Establishing Sustainable Development in Developing Nations". *World Review of Business Research*, 6(1), 161-178.
- Andrew, S. (1998). "Self-Efficacy As A Predictor of Academic Performance in Science". *Journal of Advanced Nursing*, 27, 596-603.
<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1046/j.1365-2648.1998.00550.x>
(10.05.2022).
- Arat, N. (1993). *Türkiye’de Kadın Girişimcilik*. Ankara: TES-AR Yayınları.
- Avrupa Birliği Komisyonu, https://commission.europa.eu/index_en. (04.05.2022).
- Avşar, G. (2017). *Kırsal Kalkınmada Kadın Kooperatiflerinin Önemi: Eskişehir İlçe ve Mahallelerinde Kadın Kooperatifi Potansiyeli* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydemir, D. ve Aydemir, E. (2011). *Türk Siyasetinde Kadınlar: Çok Oluyoruz*. Ankara: USAK Sosyal Araştırmaları Derneği.
- Ayhan Sezer, F. (2022). *Kadın Yoksulluğuyla Mücadelede Kadın Kooperatifleri: Mersin Örneği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bacak, Ç. ve Altaş, F. (2011). "Kümelenme Politikaları ve Öneriler". *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, (2) 2, 1-13.
- Bakken, H. H. and Schaars, M. A. (1937). *The Economics of Cooperative Marketing* (First Edition). Newyork: MacGraw-Hill Book Company.
- Bayar, F. (2008). "Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye". *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, (32) 4, 25-34.
- Bayram, A. ve Kaya, H. Y. (2018). "Girişimciliğe Farklı Bir Bakış: Hibrid Girişimcilik". *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11 (3), 1827-1836.
- Bilgin, M. (2002). "Yerel Yönetimlerin Bölgesel Kalkınmada Etkinliği: Göller Bölgesi Uygulaması". *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (7) 2, 313-330.

- Brodman, J., & Berazneva, J. (2007). "Transforming Opportunities for Women Entrepreneurs", MIT Press, 4 (2), 3.
- Bryden, J. (2002). "Rural Development Indicators and Diversity in the European Union [Avrupa Birliği'nde Kırsal Kalkınma Göstergeleri ve Çeşitlilik]". https://www.researchgate.net/publication/228865950_Rural_Development_Indicators_and_Diversity_in_the_European_Union (23.07.2023).
- Ceylan, M. (2019). 21.Yüzyıl Becerileri Bağlamında Okul Yöneticilerinin Değişen Rollerinin Öğretmen Görüşlerine Göre İncelenmesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ceylan, Ö. (2021). Kırıldaki Kadınların Sosyal Kooperatiflerin Oluşumundaki Rolü: Afşar Bala'm Kadın Kooperatifi İncelemesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Colli J.C. and Bernard Y. (1998). Vocabulaire Economique et Financier. Berlin: Medimops.
- Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi (1936). "3008 Sayılı İş Kanunu". <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/3330.pdf> (10.07.2023).
- Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi (1945). "3008 Sayılı İş Kanunu, 4772 Sayılı İş Kazalarıyla Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortaları Kanunu". <https://resmigazete.gov.tr/arsiv/6051.pdf> (10.07.2023).
- Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi (1971). "3008 Sayılı İş Kanunu, 1475 Sayılı İş Kanunu". <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.1475.pdf> (10.07.2023).
- Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi (2023). "1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu". <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.1163.pdf> (23.07.2023).
- Çakır, A. (2022). Türkiye'de Çalışan Kadınların İş Yaşam Dengesini Sağlamaya Yönelik Aile Dostu Politikaların Değerlendirilmesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çelebi, F. (2011). Suudi Arabistan ve BAE'nin Enerji Gelirlerinin Sosyal ve Ekonomik Kalkınma Stratejilerine Etkisi (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Enstitüsü.
- Çetin, M. (2007). "Yerel Ekonomik Kalkınma Yaklaşımı ve Uluslararası Organizasyonlar". Yönetim ve Ekonomi, (14) 1, 153-170.

- Çetinel, E. (2008). Örgütsel Güven İle Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişki Üzerine Bir Örnek Olay (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Darıcı, B. (2007). “Yerel kalkınmada küresel Yaklaşımlar ve Türkiye’nin Konumu”. Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F Dergisi, Yerel Ekonomiler Özel Sayısı, 215-221.
- Davaslıgil, V. (2011). Kırsal Kalkınmada Kadın İş Gücünün Rolü ve Kadın İş Gücünü Etkileyen Faktörler (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- De Vita, L., vd, (2014). “Women Entrepreneurs in and from Developing Countries: Evidences From The Literature”. European Management Journal, 32(3), 451-460.
- Demir, M. (2009). Konaklama İşletmelerinde Duygusal Zekâ, Örgütsel Sapma, Çalışma Yaşamı Kalitesi ve İşten Ayrılma Eğilimi Arasındaki İlişkinin Analizi (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dhillon, P. K. (1993). “Women Entrepreneurs”. Blaze Publishers and Distributors PVT-LTD.
- Diñer, O. (2014). Eşitlik Tahayyülünün Müşterek Kurgusu: Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü Komisyonunun Çalışma Öncelikleri ve Çıkan Politika Metinleri Üzerine Bir Analiz (Uzmanlık Tezi). Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.
- Doğan Günday, P. (2011). Ekonomik Kalkınmada Kadın’ın Önemi ve Katkısı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Doğan, S. (2005). Çalışan İlişkileri Yönetimi. İstanbul: Kare Yayınları.
- DPT. (1989). Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994). Ankara: DPT Yayınları.
- DPT. (1995). Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000). Ankara: DPT Yayınları.
- DPT. (2000). Sekizinci beş yıllık kalkınma planı bölgesel gelişme özel ihtisas komisyonu raporu. Ankara: DPT Yayınları.
- DPT. (2006). Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013). Ankara: DPT Yayınları.

- Ecevit, Y. (1993). “Kadını Girişimciliğe Özendirme ve Destekleme Paneli, Bildiriler ve Tartışmalar”. Devlet Bakanlığı Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü. Ankara: Eğitim Serisi.
- Eker, K. Ş. (2011). II. Meşrutiyet Döneminde Kadın Dernekleri (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Emelianoff, I. V. (1948). Economic theory of cooperation: Economic structure of cooperative organizations (No. 1567-2016-133427).
- Emer, B. (2019). Batman’da Kadın Girişimciliğinin Sorunlarının İncelenmesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ener, M. ve Demircan, E. (2006). “Küreselleşme Sürecinde Yeni Devlet Anlayışı ve Türkiye”. Yönetim Bilimleri Dergisi, 4 (2), 197-218.
- Erdem, Y. T. ve Yiğit, H. (2010). Bacıyân-ı Rûm’dan Günümüze Türk Kadınının İktisadî Hayattaki Yeri. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Ergin, B. Z. ve Sayın, H. C. (2018). “Ekonomik Kalkınma ve Büyüme İçin Bir Fırsat Olarak Kadın Girişimciler”. GSI Journals Serie B: Advancements In Business And Economics, 1 (1), 15-29.
- Esen, Ö. (2009). Bir Sivil Toplum Kuruluşu (Stk) Örgütlenme Modeli: Amargi Kadın Kooperatif (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Fidan, M. M. ve Yılmaz, Ş. (2005). Girişimcilik (Müşebbislik). Ankara: Tübitak Yayınları.
- Fromm, E. (1947). Man For Himself, Reinehart.
- Goffee, R. S. R. (1992). Kadınlar İş Başında: Kadın Girişimcilerin Deneyimleri. çev. Ahmet Fethi, İstanbul: Eti Kitapları.
- Gökulu, G. ve Furat, M. (2013). “Türkiye’de Kadınla İlgili Kalkınma Politikalarının ve Projelerinin Eleştirel Bir Değerlendirmesi”. Turkish Studies, 8 (8), 1895-1913.
- Gül, H. (2004). “Ekonomik Kalkınmada Yerel Alternatifler, Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu”. DPT yayınları, 1.

- Gümrük ve Ticaret Bakanlığı (2012). Kooperatifçilik ve Kadın Kooperatifleri. Ankara: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü. <https://ticaret.gov.tr/data/5d4c0eed13b876180c773fbb/Kooperatif%C3%A7ilik%20ve%20Kad%C4%B1n%20Kooperatifleri%20Kitap%C3%A7%C4%B1k%2018.12.2012.pdf> (15.07.2022).
- Halkias, D., vd. (2011). “Challenges Facing Women Entrepreneurs in Nigeria”. Management Research Review, 34 (2), 221-235.
- Hazar, N. (1966). “Türkiye’de Tarım Kooperatifleri ve Bunların Kooperatifçiliğimiz İçindeki Yeri”. İktisadi Kalkınma ve Kooperatifçilik Semineri Raporları. İstanbul-Adana Mersin (8 Şubat 1965–14 Şubat 1965): İstanbul Üniversitesi Yayınları. 39-49.
- Hazar, N. (1970). Kooperatifçilik Tarihi. Ankara: Tarım Kredi Kooperatifleri Yardımlaşma Birliği Yayınları/Ziraat Bankası Matbaası.
- Hazar, N. (1981). Atatürk ve Türk Kooperatifçiliği. Ankara: TKK IX. Türk Kooperatifçilik Kongresi/Fon Matbaası.
- Hazar, N.(1986). T.C. Ziraat Bankası (1863-1983). Ankara: Fon Matbaası.
- International Cooperative Alliance. <https://124.im/qPijLUu> (E.T:07.07.2022).
- International Labor Organization (ILO) (2005). Leadership Training Manual for Women Leaders of Cooperatives. Switzerland: International Labour Office.
- ISO. Hakkımızda. <https://www.iso.org/members.html?m=MC> (02.05.2022).
- İGEME. Hizmetlerimiz. <https://www.igeme.com.tr/hizmetlerimiz> (01.06.2022).
- İnan, İ. H. (2008). Türkiye’de Tarımsal Kooperatifçilik ve AB Modeli. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- İpek, S. ve Öksüz, M. (2016). “Yerel Kalkınma Açısından Girişimcilik ve Ticaret Becerisi: GMKA Kapsamında Bir Analiz”. Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 11 (1), 122-145.
- İrmiş, A. ve Özdemir, L. (2011). “Girişimcilik ve Yenilik İlişkisi”. Yönetim Bilimleri Dergisi, 9 (1), 138-161.
- Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimciliği (KEİG) (2015). “Türkiye’de Kadın Kooperatifleşmesi: Eğilimler ve İdeal Tipler”. <http://www.keig.org/wp-content/uploads/2016/03/koopwweb.pdf> (15.07.2022).

- Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV). “Hakkında”. <https://www.kedv.org.tr/kedv-hakkinda> (11.07.2023).
- Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV). “Kadın Kooperatifleri Güçleniyor”. <https://www.kedv.org.tr/icerik/kadin-kooperatifleri-gucleniyor> (23.07.2023).
- Kadın Kooperatifler Birliği (Simurg). “Kooperatif Hikâyeleri”. <https://simurg.org.tr/kooperatif-hikayeleri/> (11.07.2023).
- Kadın Kooperatifler Birliği (Simurg). <https://simurg.org.tr/hakkimizda/> (16.07.2022).
- Kahrıman, E. (2021). Bir Kadın Kooperatifi ve Kadınların Dayanışma Deneyimleri (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kanyılmaz, P. E. (2010). “Kooperatif Birliklerinin Küreyerelleşme Sürecindeki Önemi”. Üçüncü Sektör Kooperatifçilik, 45 (2), 15-33. http://www.makalesistemi.com/panel/files/manuscript_files_publish/e61942b4897972dd6a60f8037db34c7c/c41fe72b6f935191a2fdc010a9250895/7480920225abc8a.pdf (07.07.2022).
- Karakuş, G. (2022). “Kadın Kooperatiflerinin Kadınların Güçlendirilmesi ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasındaki Rolü”. Pamukkale Üniversitesi İşletme Araştırmaları Dergisi, 9(1), 247-259.
- Kaymaz, İ. Ş. (2010). “Çağdaş Uygarlığın Mihenk Taşı: Türkiye’de Kadının Toplumsal Konumu”. Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, 46, 333-366.
- Kazar, E. N. (2019). Kadın Yoksulluğunu Azaltmada Kadın Kooperatiflerinin Rolü: İstanbul ve Bursa Örneği (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- King, W., and Mercer, T. W. (1922). Dr. William King and the Co-operator, 1828-1830;
- Koçel, T. (2001). İşletme Yöneticiliği, İşletme-Ekonomi Dizisi (35, 8. Baskı). İstanbul: Beta Yayınları.
- Konaklıoğlu, E. ve Kaleözü, S. (2023). “Turizm Sektöründeki Kadın Girişimcilerin Motivasyon Faktörleri ve Kişilik Özelliklerine İlişkin Nitel Bir Araştırma”. İşletme Araştırmaları Dergisi, 15 (1), 274-285.

- Kök, R., vd, (2010). “Türkiye’de Organize Sanayi Bölgelerinin Performans Değerlendirmesi ve Strateji Geliştirme: Alt Bölgeler Arası Karşılaştırma” (Proje Raporu). İzmir: DEÜ-DPT İleri Araştırma Projesi. Proje No: 2003K120360
- Kuru, U. B. ve Cinel, M. O. (2022). “Samsun İli Kadın Girişimcilerin Duygusal Zekâ Düzeylerinin İncelenmesi”. Bilge International Journal of Social Research, 6 (2), 106-115.
- Kuşay, Y. (2017). “İş Gücü Alanı Olarak Sosyal Medyanın Kullanımı ve Girişimci Kadınlar”. Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi, 1, 23-33.
- Lerner, M., Brush, C., & Hisrich, R. (1997). “Israeli Women Entrepreneurs: An Examination Of Factors Affecting Performance”. Journal of Business Venturing, 12 (4), 315-339.
- Luisa, D. V. vd. (2014). “Women Entrepreneurs in And From Developing Countries: Evidences From The Literature”. European Management Journal, 32, 451..
- Marangoz, M. (2012). Girişimcilik. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Misango, S. B., & Ongiti, O. K. (2013). “Do Women Entrepreneurs Play a Role in Reducing Poverty? A Case in Kenya”. International Review of Management and Business Research, 2 (1), 87.
- Mutlu, C. (2007). Birinci Dünya Savaşı’nda Amele Taburları. İstanbul: IQ Kültür ve Sanat Yayınları.
- Mülayim, Z. G. (2003). Kooperatifçilik (Dördüncü Baskı). Ankara: Yetkin Yayınları.
- Mülayim, Z.G. (1992). Kooperatifçilik. Ankara: Yetkin Yayıncılık.
- Mülayim, Z.G. (2006). Kooperatifçi Atatürk ve Kooperatifçilik. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Mwobobia, F. M. (2012). “The Challenges Facing Small-Scale Women Entrepreneurs: A Case of Kenya”. International Journal of Business Administration, 3 (2), 112
- Nilsson, J. (1999). “Co-Operative Organisational Models As Reflections Of The Business Environments, Proceedings of the Seminar Puplished in LTA”. Journal of Business Economics, 4, 449-470.

- Onat, O. K. vd. (2014). “İşletmelerde Risk Kavramı Farkındalığı: Organize Sanayi Bölgesinde Bir Araştırma”. Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 5 (11), 21-39.
- Önder, N. (2013). “Türkiye’de Kadın İşgücünün Görünümü”. Çalışma Dünyası Dergisi, 1 (1), 35-61.
- Özdamar, K. (2002). Paket programlar ile istatistiksel veri analizi (4.Baskı). Eskişehir: Kaan Yayınları.
- Özdemir Yılmaz. G. (2009). Yerel Ekonomik Kalkınma ve Turizm İlişkisi Üzerine Bir Çalışma: Kemer Örneği (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özdemir, G. (2008). “Günümüz Kooperatiflerinde Dönüşümün Örneği: Kadın Kooperatifleri”. Türk Kooperatifçilik Kurumu tarafından 9-10 Ekim 2008 tarihinde düzenlenen XIX. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi.
- Özdoğan, E., & Kesgin, M. T. (2021). “Kırsal Ekonomik Kalkınma için Kadının Güçlendirilmesi: Bolu SS Demirciler Gelincik Kadın Tarımsal Kalkınma Kooperatifi Örneği”. Zeugma Health Res, 3(2-3), 81-87.
- Öztopçu, A. (2017). Sosyal Sermaye Teorisi ve Sürdürülebilir Yerel Kalkınma. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Özyılmaz, A. M. (2016). Türkiye’de Kadın Girişimciliği ve Girişimci Kadınların Karşılaştıkları Sorunlar Üzerine Bir Araştırma (Yüksek Lisans Tezi). Hacı Bektaş Veli Üniversitesi.
- Quan, J., and Nelson, V. (2005). “Territory and Rural Development: Concepts, Methods And Approaches (Literature Review)”.
- Rehber, E. (2011). Kooperatifçilik. Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım.
- Reyes, J. C. and Harnecker, C. P. (2013). “An Introduction to Cooperatives”. Camila Piñeiro Harnecker (Ed.). Cooperatives and Socialism, Palgrave Macmillan, a division of Macmillan Publishers Limited. Nova Scotia: Cooperatives and Socialism, 25-45.
- Roy, E. P. (1981). Cooperatives: Development, Principles and Management. Illinois: The Interstate Printers&Publishers.

- Sajjad, M., vd. (2020). "Worldwide Role Of Women Entrepreneurs In Economic Development". *Asia Pacific Journal of Innovation and Entrepreneurship*, 14 (2), 151-160.
- Saka, R. (1974). *Kooperatifçiliğimiz: Kurucular, Temel Sorunlar*. Aktaş Matbaası.
- Saray, G. (1993). "Türkiye’de Kadın Girişimciliği". Ankara: Kadın Girişimciliği Özendirme ve Destekleme Paneli.
- Sevinç, H. (2011). "Bölgesel Kalkınma Sorunsalı: Türkiye’de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları". *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, (6) 2, 35-54.
- Sharma, S. (1996). *Applied Multivariate Techniques*. NewYork: John Wileyve Sons Inc.
- Smith-Gordon, L. (1918). *Cooperation for Farmers*. William and Norgate London.
- Soner, O. (2000). "Aile Uyumu, Öğrenci Özgüveni ve Akademik Başarı Arasındaki İlişkiler". *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğilim Bilimleri Dergisi*, 12, 249-260.
- Soysal, A. (2013). "Kırsal Alanda Kadın Girişimciliği: Türkiye İçin Durum Değerlendirmesi". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 8(1), 163-189.
- Spilioti, A. (2014). *Trade With Greece. Tourism: The New National Tourism Strategy*.
- Staatz, J. M. (1987). "The Structural Characteristics of Farmer Cooperatives and Their Behavioral Consequences." *Cooperative theory: New approaches*, 18, 33-60
- Şahankaya Adar, A. vd. (2023). "Türkiye’de Kadın Kooperatifleri: Mevcut Durum Analizi, Kadın Güçlenmesi ve İstihdam Yaratma Potansiyeli". *Çalışma ve Toplum*, 2 (77), 1174-1208.
- Şahin, E. (2006). *Kadın Girişimcilik ve Konya İlinde Kadın Girişimcilik Profili Üzerine Bir Uygulama (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmi Gazete (2012-2016). "Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı". <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/10/20121017M1-1.htm> (15.07.2022).
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmi Gazete. "1163 Sayılı Kooperatif Kanunu, 1. Maddesi". <https://124.im/AQYPwBM> (25.07.2023).

- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. 44-60. http://www.sp.gov.tr/upload/xSPStratejikPlan/files/Q4YjI+Ticaret_Bkanligi_2019-2023_SP_Guncel.pdf (17.07.2022).
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı-SBB. (2019). Ankara: On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023).
- T.C. Kalkınma Bakanlığı-KB. (2013). Ankara: Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018).
- T.C. Ticaret Bakanlığı, 2019-2023 Stratejik Planı (2022). http://www.sp.gov.tr/upload/xSPStratejikPlan/files/Q4YjI+Ticaret_Bkanligi_2019-2023_SP_Guncel.pdf (23.07.2023).
- T.C. Ticaret Bakanlığı, Toplam Mevcut Aktif Ticari İşletme Sayıları (2023). <https://ticaret.gov.tr/data/6214a18c13b876b4f0182f30/MERS%C4%B0S%20Verileri.pdf> (23.07.2023).
- Tabachnick, B.G. and Fidell, L.S. (2013). Using Multivariate Statistics (6). Boston: Pearson.
- Taşçı, N. B. (2018). Bölgesel Kalkınmada Girişimcilik Kültürünün Rolü: Tokat İlinde Bir Uygulama (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tekin, E. (2022). Girişimcilik (Sosyal Sermayenin Rolü) (Güncellenmiş ve Genişletilmiş 3. Baskı). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Tekin, Z. (2019). Yerel Kalkınmada Kadın Girişimciliğinin Önemi: Iğdır Örneği (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TOBB Kadın Girişimciler Kurulu. “Hakkımızda”. <https://www.tobb.org.tr/TOBBKadinGirisimcilerKurulu/Sayfalar/Hakkimizda.php> (23.07.2023).
- Tokat, B. (1985). Yönetimde İşbirliği İlkesinin Türk Kooperatif Düzenindeki Sorunsalı Ve Bir Model Denemesi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları.
- Top, S. (2006). Girişimcilik Keşif Süreci. İstanbul: Beta Yayınları.
- Topaloğlu, E. Ö., & Topaloğlu, M. (2017). Türkiye’de kadın girişimci kooperatifleri: Bacıyan-ı Meram örneği.

- Tulan D. ve Türko, E.S. (2018). “Kadın Girişimciliği: Erzurum İlinde Bir Uygulama”. Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3 (1), 285-306.
- Tunçer, P. (2013). “Örgütlerde Performans Değerlendirme ve Motivasyon”. Sayıştay Dergisi, 88, 87-108.
- Tutar, F. ve Demiral, M. (2007). “Yerel Ekonomilerin Yerel Aktörleri: Bölgesel Kalkınma Ajansları”. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 2 (1), 65-83.
- TÜİK (2021). “Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri”. https://www.tuik.gov.tr/media/announcements/toplumsal_cinsiyet_istatistikleri_2021.pdf (31.05.2023).
- Türk Dil Kurumu. “Türkçe Sözlük”. <https://sozluk.gov.tr/> (07.07.2022).
- Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı. “Esnaf Sanatkârlar ve Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü”. <https://esnafkoop.ticaret.gov.tr/kurumsal/hakkimizda> (15.07.2022).
- Türkün-Erendil, A. (2000). “Mit ve Gerçeklik Olarak Denizli Üretim ve İşgücünün Değişen Yapısı: Eleştirel Kuram Açısından Bir Değerlendirme”. Toplum ve Bilim, 86, 91-117.
- United National (1975). “Report of The World Conference of The International Women’s Year”. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N76/353/95/PDF/N7635395.pdf?OpenElement> (05.07.2022).
- United National (1980). “Conferences Women and Gender Equality Report Of The World Conference Of The United Nations Decade Forwomen: Equality”. Development And Peace. <https://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/otherconferences/Copenhagen/Copenhagen%20Full%20Optimized.pdf> (05.07.2022).
- United National (1985). “Conferences Women and gender equality”. World Conference to Review and Appraise the Achievements of the United Nations Decade for Women. <https://l24.im/giMQ> (05.07.2022).
- United National (1993). “Human Rights Office of High Commissioner”. World Conference on Human Rights. <https://www.ohchr.org/sites/default/files/vienna.pdf> (05.07.2022).

- United National (1995). “Conferences Women and Gender Equality”. Report of the Fourth World Conference on Women. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N96/273/01/PDF/N9627301.pdf?OpenElement> (05.07.2022). bulamadım
- Uzgören, N. N. (1983). Atatürk Kooperatifçilik ve Türk Kooperatifçilik Kurumu. Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayınları.
- Varol Ç. ve Özelçi Ecerel, T. (2008). “Türkiye’ de Bölgesel Kalkınma Çalışmalarının Uygulanma Uygulanamama Süreçleri”. 3. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu.
- Welsh, D. H., vd. (2018). “Business-Family Interface and The Performance of Women Entrepreneurs. The Moderating Effect of Economic Development”. International Journal of Emerging Markets, 13 (2), 330-349.
- Wickham, P. A. (2001). Strategic Entrepreneurship; A Decision-Making Approach to New Venture Creation and Management. Financial Times Prentice Hall.
- Wilding, P. (1997). “Globalization, regionalism and social policy. Social Policy & Administration”. 31 (4), 410-428.
- with introduction and notes by T.W. Mercer. XII-XXIII. Manchester: The Cooperative Union.
- World Bank. “Documents & Report”. <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/763491468313739403/local-economic-development-a-primer-developing-and-implementing-local-economic-development-strategies-and-action-plans> (11.07.2023).
- Yelkikalan, N. (2006). “21.Yüzyılda Girişimcinin Yeni Özelliği: Etkileyici Zekâ”. Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 1 (2), 39-51.
- Yetim, N. (2002). “Sosyal Sermaye Olarak Kadın Girişimciler: Mersin Örneği”. 2008 Ege Akademik Bakış Dergisi, (2) 2, 79-92.

- Yıldırım, P. D. (2020).” Kırsal Kalkınmada Kadın Kooperatiflerinin Rolü: Ahatlı Kadın Kooperatifi Örneği”. Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (11), 159-170.
- Yıldırım, S., İslamoğlu, E., & Ateş Torun, M. (2021). “Kadın Kooperatiflerinin Ekonomik ve Sosyal Yaşamda Rolü ve Önemi: Antalya İli Örneği”.
- Yıldız, D. ve Uzunsakal, E. (2018). “Alan Araştırmalarında Güvenilirlik Testlerinin Karşılaştırılması ve Tarımsal Veriler Üzerine Bir Uygulama”. Uygulamalı Sosyal Bilimler Dergisi, 2(1), 14-28.
- Yıldırım, A. G. (2002). “Şirket Birleşme, Ele Geçirme ve Devralma İşlemlerinin Makro Ekonomik Etkileri”. Öneri Dergisi, 5 (18), 119-126.
- Yılmaz, V. ve Çelik Efşan, N. (2019). “Yerel Kalkınma Aktörlerinin Yerel Kalkınma Yaklaşımı Perspektifinde İncelenmesi”. R&S - Research Studies Anatolia Journal, 2 (7), 342-359
- Yurtoğlu, N. (2017). “Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de İpek Böcekçiliği (1923-1950)”. Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, 17 (34), 159-189.

EKLER

EK-1: Kadın Kooperatiflerine Yönelik Anket Formu

Sayın Katılımcı;

Bu anket formu, Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde yürütülen “**Yerel Ekonomik Kalkınmada Kadın Kooperatiflerinin Rolü: Erzurum Örneği**” adlı yüksek lisans tezinde kullanılmak için hazırlanmıştır. Elde edilen veriler sadece akademik çalışmalarda kullanılacaktır. Veriler, herhangi bir üçüncü kişi, kurum veya kuruluşlarla paylaşılmayacaktır.

Doç. Dr. E. Demet EKİNCİ HAMAMCI
Yüksek Lisans Öğrencisi Elif NUHOĞLU

1	Kooperatifin adı																		
2	Kooperatifin ortak/üye sayısı																		
3	Kooperatif ortak/üyelerinin eğitim durumu	<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <th style="width: 60%;">Eğitim</th> <th style="width: 40%;">Sayı</th> </tr> <tr><td>Okuma-yazma bilmiyor</td><td></td></tr> <tr><td>Okuma-yazma biliyor</td><td></td></tr> <tr><td>İlkokul</td><td></td></tr> <tr><td>İlköğretim</td><td></td></tr> <tr><td>Ortaöğretim</td><td></td></tr> <tr><td>Ön lisans/Lisans</td><td></td></tr> <tr><td>Lisansüstü</td><td></td></tr> </table>	Eğitim	Sayı	Okuma-yazma bilmiyor		Okuma-yazma biliyor		İlkokul		İlköğretim		Ortaöğretim		Ön lisans/Lisans		Lisansüstü		
Eğitim	Sayı																		
Okuma-yazma bilmiyor																			
Okuma-yazma biliyor																			
İlkokul																			
İlköğretim																			
Ortaöğretim																			
Ön lisans/Lisans																			
Lisansüstü																			
4	Kooperatifin deneyim yılı	☐ 1 yıl altı ☐ 1-5 yıl ☐ 6-10 yıl	☐ 11-15 yıl ☐ 16-20 yıl ☐ 20 yıl üstü																
5	Kooperatifin türü	☐ Tarımsal Kooperatif	☐ Tarım-dışı Kooperatif																
6	Kooperatifin faaliyet alanı	☐ Bitkisel tarım faaliyeti ☐ Hayvansal tarım faaliyeti ☐ Yardımlaşma kooperatifi ☐ Temizlik ürünleri ☐ Kredi ve kefalet koop. ☐ Küçük sanat kooperatifi ☐ Eğitim kooperatifi	☐ Tüketim kooperatifi ☐ E-Ticaret ☐ Hediyeelik Eşya ☐ Ev yemek/yöresel ürünler ☐ Konut yapı kooperatifi ☐ Turizmi geliştirme koop. ☐ Diğer.....																
7	Kooperatifin üretim yapısı	☐ Seri Üretim ☐ Esnek Üretim	☐ Parti Üretim ☐ Diğer																
8	Üretilen mal ve hizmet tüketiciye nasıl sunuluyor?	☐ Kendi markası ☐ Aracı firmanın markası ☐ Kendi ve Aracı firma markası ☐ Birlik ve kooperatif yoluyla (tarım kredi koop)																	
9	Kooperatifin satış yaptığı piyasanın niteliği	☐ İç piyasa ☐ Dış piyasa	☐ İç ve Dış piyasa																
10	Kooperatifte istihdam edilen toplam işçi sayısı	☐ 0 ☐ 1-9 ☐ 10-49	☐ 50-249 ☐ 250 ve üstü																
11	Kooperatif faaliyetleri hangi kaynaklar ile finanse edilmektedir?	☐ Ortaklık payları ☐ Yedek akçeler ☐ Dağıtılmayan risturnler ☐ Teşvikler ☐ Banka Kredisi	☐ Finansal Kiralama ☐ Faktöring ☐ Forfaiting ☐ Satıcı kredisi ☐ Diğer.....																
12	Kooperatifiniz finansal sorunlar ile karşılaşılıyor mu?	☐ Evet ☐ Kısmen ☐ Hayır (14. soruya geçiniz)																	
13	Kooperatifinizin başlıca finansal sorunları nedir?	☐ Bankalardan uygun vade/faiz ile kredi sağlanamaması ☐ Likidite ve nakit açığı sorunu ☐ Yüksek borçlanma giderleri ☐ Yüksek üretim maliyetleri ☐ Düşük kâr marjı ☐ Yüksek vergi ve harçlar ☐ Diğer.....																	
14	Kooperatif faaliyetlerinin devamlılığı için destek aldınız mı?	☐ Evet ☐ Hayır (16. soruya geçiniz)																	

15	Kooperatif faaliyetleri için hangi kurum/kuruluşlardan destek aldınız?	☐ KOSGEB ☐ KUDAKA ☐ TKDK Destekleri ☐ Hibe Desteği ☐ Bakanlık desteği	☐ ESK Genel Müdürlüğü ☐ Dünya Bankası ☐ Banka kredisi ☐ Yerel/Merkezi İdare ☐ Diğer.....
16	Kooperatifçilik faaliyetlerinizi yürüttüğünüz herhangi bir yönetim binanız var mı?	☐ Evet	☐ Hayır
17	Kooperatif faaliyetlerinin yürütülmesi için ne sıklıkla toplanıyorsunuz?	☐ Günlük ☐ Haftalık ☐ Aylık	☐ Mevsimlik ☐ Yıllık ☐ Diğer.....
18	Kooperatif, faaliyetlerinden kâr elde ediyor mu?	☐ Evet	☐ Hayır
19	Kooperatif, rısturn ödemesi yapıyor mu?	☐ Evet	☐ Hayır
20	Kooperatifiniz ortak/üyelerin gelişimi için herhangi bir faaliyet düzenliyor mu?	☐ Evet (22. soruya geçiniz)	☐ Hayır
21	Kooperatifiniz faaliyet düzenlememesinin başlıca nedenleri nedir? (Birden fazla seçebilirsiniz)	☐ Yeterli düzeyde kazancının olmaması ☐ İlgili bakanlığın desteklememesi ☐ Kalkınma Ajansı desteğinin yeterli olmaması ☐ KOSGEB desteğinin yeterli olmaması ☐ Kooperatife ortak/üyelerin faaliyetlere sıcak bakmaması ☐ Faaliyete uygun ortamın olmaması ☐ Merkez/Yerel idarenin desteklerinin yetersiz olması ☐ Diğer.....	
22	Kooperatifiniz herhangi bir kamu kurumu/STK ile iş birliği yapıyor mu?	☐ Evet	☐ Hayır
23	Hangi kurumla iş birliği yapıyorsunuz?	☐ Tarım ve Hayv. Bakanlığı ☐ Gümrük ve Ticaret Bak. ☐ Aile ve Sosyal Pol. Bak.	☐ KOSGEB ☐ KUDAKA ☐ Diğer.....

Anketimize ayırdığınız zamandan dolayı teşekkür ederiz.

		Sağlık Eğitim Eğlence ve Kültür Kişisel İhtiyaçlar Seyahat/Tatil	☐ Evet ☐ Evet ☐ Evet ☐ Evet ☐ Evet	☐ Kısmen ☐ Kısmen ☐ Kısmen ☐ Kısmen ☐ Kısmen	☐ Hayır ☐ Hayır ☐ Hayır ☐ Hayır ☐ Hayır
15	Kendinizi yoksul hissediyor musunuz?	☐ Evet ☐ Kısmen ☐ Hayır (17.soruya geçiniz)			
16	Yoksul olmanıza yol açan başlıca nedenler nedir? (Birden fazla seçebilirsiniz)	☐ İşsiz olmam ☐ Kazancımın düşük olması ☐ Eşimin çalışmaması ☐ Boşanmış olmam ☐ Hayat şartlarının ağır olması ☐ Eğitimimin yetersiz olması ☐ Sosyal güvenceli iş olmaması ☐ Kırsalda gelirin düşük olması ☐ Hane nüfusunun fazla olması ☐ Çalışma şartlarının ağır olması ☐ Gelirde adaletsiz dağılım ☐ Diğer.....			
B. KOOPERATİF ÜYELİĞİNE İLİŞKİN SORULAR					
17	Kooperatifteki pozisyonunuz	☐ Kurucu ☐ Ortak ☐ Üye			
18	Kooperatif öncesi ücretli işte çalıştınız mı?	☐ Evet..... ☐ Hayır (20. soruya geçiniz)			
19	Ücret karşılığı hangi işte çalıştınız?				
20	Kooperatiften hangi kanal ile haberdar oldunuz?	☐ Kurumlar (KOSGEB vb.) ☐ Radyo/TV ☐ Gazete/Dergi ☐ İnternet ☐ Aile ☐ Sosyal çevre ☐ Akraba ☐ Diğer.....			
21	Kadın kooperatifine katılmanızda etkili olan başlıca nedenler nedir? (En önemli 5 seçenek seçiniz)	☐ Başka bir iş bulamama ☐ Kendi işini kuracak yeterli sermayenin olmaması ☐ Kooperatif ile küçük birikimini değerlendirme olanağı ☐ Kooperatif ile üretimdeki girdi maliyetlerini azaltma olanağı ☐ Kooperatifin faaliyet alanında yeteneğinin olması ☐ Kooperatif ile diğer kadınlara iş imkânı sunma isteği ☐ Kooperatif ile diğer üreticiler ile rekabet edebilme olanağı ☐ Kooperatif ile ürettiği ürünleri daha fazla pazara sunma olanağı ☐ Kooperatif ile ürettiği ürünleri markalaştırma olanağı ☐ Kooperatif ile mikro krediye daha fazla erişim olanağı ☐ Kooperatifin üyelerine sunduğu eğitim imkanları ☐ Kooperatifin demokratik ve işbirlikçi bir sistem sunması ☐ Kooperatifin sosyalleşme olanağı sunması ☐ Diğer			
22	Kooperatif üyesi olmanızda en büyük manevi desteği kim verdi?	☐ Hiç kimse ☐ Eş ☐ Çocuk ☐ Anne/Baba ☐ Akraba ☐ Arkadaş ☐ Kurumlar ☐ Diğer.....			
23	Kooperatife katılım sürecinde yaşadığınız başlıca problemler nelerdir? (Birden fazla seçebilirsiniz)	☐ Hiç problem yaşamadım. (Lütfen 25. soruya geçiniz.) ☐ Eşimin itiraz etmesi ☐ Çevrem (mahalle ve akraba) olumsuz tutumu ☐ Aile içi sorumluluk (ev işleri Hasta/yaşlı/çocuk bakımı vb.) ☐ Bürokratik işlemlerin zorluğu ☐ Ortak/üye aidatının yüksek olması ☐ Sermayemin yetersiz olması ☐ Eğitimimin yetersiz olması ☐ Erzurum'da kooperatif sayısının yetersizliği ☐ Diğer.....			
24	Kooperatife katılım sürecinde yaşadığınız problemleri nasıl aştınız?	☐ Üyelik sonrası elde edilen kazanç ☐ Üyelik sonrası elde ettiğim manevi başarı ☐ Banka kredisi ☐ Çevrem (arkadaş/akraba/mahalle) desteği ☐ Kooperatife üye/ortak diğer bireylerin desteği ☐ Kooperatifi destekleyen kamu kurumu yetkililerinin desteği ☐ Diğer.....			
25	Kooperatiften elde ettiğiniz ortalama aylık kazancınız ne kadar?	☐ 1500 TL ve daha az ☐ 1501-3000 TL ☐ 3001-4500 TL ☐ 4501-6000 TL ☐ 6001-7500 TL ☐ 7501-9000 TL ☐ 9001-11500 ☐ 11501 ve üzeri			

26	Kooperatifin üretim faaliyetleri için günlük çalışma takviminiz var mı?	☐ Evet..... ☐ Hayır.....	
27	Kooperatife katıldıktan sonra hayatınız değişti mi?	☐ Evet ☐ Kısmen ☐ Hayır (29.soruya geçiniz)	
28	Kooperatife katıldıktan sonra hayatınızda ne gibi değişiklikler oldu? (Birden fazla seçebilirsiniz).	☐ Kendime güvenim arttı. ☐ Geleceğe yönelik umutlarım arttı. ☐ Kendime ait bir gelirim oldu. ☐ İş dünyasına ait bilgi birikimim arttı. ☐ Sosyal çevrem genişledi ☐ Aile içinde karar verme sürecinde rollerim arttı. ☐ Ailemin bana karşı saygısı arttı. ☐ Aile içi sorumluluklarım arttı. ☐ Aile içi fiziksel/psikolojik şiddet başladı/arttı. ☐ Aile içi sorumluluklarımı aksattım. ☐ Kendime ve aileme ayırabileceğim boş zamanım azaldı ☐ Diğer.....	
29	Kooperatif faaliyeti için önceden eğitim aldınız mı?	☐ Evet	☐ Hayır
30	Kooperatifiniz yanda yer alan faaliyetlerden hangisini düzenliyor?	☐ İş alanına yönelik eğitim faal ☐ Yurtdışı gezisi ☐ Diğer koop.ile iş birliği ☐ Finansal danışmanlık hiz. ☐ Diğer firmalar ile iş birliği ☐ Hukuki danışmanlık hizmeti ☐ E-ticarete yönelik hizmet ☐ Ürünün tanıtımı için hizmet ☐ Fuar, seminer vb. katılım ☐ Ürün markalaşması için hiz ☐ Yurt içi gezisi ☐ Diğer.....	
31	Kooperatifin düzenlediği faaliyetler size ne gibi katkılar sağladı?	☐ Hiçbir katkı sağlamadı ☐ Ürün kalitesini artırılmasını sağladı. ☐ Ürünün markalaşmasını sağladı ☐ Yeni ticari ortaklıkların kurulmasını sağladı. ☐ Farklı ürün yönetim tekniklerini öğrenmemi sağladı ☐ E-ticaret üzerinden ürün satışı başladı. ☐ Diğer kooperatifler ile iletişim kuruldu. ☐ Diğer.....	
32	Erzurum'da kadın kooperatifleşme hareketi yeterli midir?	☐ Evet (34. soruya geçiniz) ☐ Kısmen ☐ Hayır	
33	Erzurum ilinde kadın kooperatifleşme hareketinin olmamasının başlıca nedenleri nedir? (Birden fazla seçebilirsiniz)	☐ Erzurum'da kadın girişimci sayısının yetersiz olması ☐ Erzurum'da ortak hareket etme kültürünün olmaması ☐ Erzurum'da ataerkil aile yapısının egemen olması ☐ Erzurum'da kadının çalışmasına karşı mahalle baskısının olması ☐ Erzurum'da kadınların eğitim seviyesinin yetersiz olması ☐ Erzurum'da ekonomik faaliyetlerde erkek hakimiyetinin olması ☐ Erzurum'da üretim altyapısının yetersiz olması ☐ Erzurum'da girdi maliyetlerinin yüksek olması ☐ Erzurum'da pazarın yetersiz olması ☐ Erzurum'da iklim şartlarının üretime elverişsiz olması ☐ Erzurum'da kadın kooperatifi için kurumsal desteğin olmaması ☐ Erzurum'da üretim sonrası gerekli teçhizatın olmaması ☐ Diğer	
34	Farklı bir şehirde kooperatifinizin daha başarılı olacağını düşünüyor musunuz	☐ Evet ☐ Kararsızım ☐ Hayır	
35	Kadın kooperatifleri bir araya gelerek rekabet seviyelerini artırabilir mi?	☐ Evet ☐ Kararsızım ☐ Hayır	
36	Kendinizi girişimci olarak görüyor musunuz?	☐ Evet ☐ Kısmen ☐ Hayır	

C. KADIN KOOPERATİFİNİN YEREL EKONOMİK KALKINMA ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNE YÖNELİK İFADELER

DİKKAT: Üye olduğunuz kooperatifin ve Erzurum ilinin koşullarını dikkate alarak aşağıdaki ifadelere katılım derecenizi belirtiniz.

	İFADELER	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
37	Kadının işgücüne katılımını sağlar.	☐	☐	☐	☐	☐
38	Yörede istihdam olanaklarını artırır.	☐	☐	☐	☐	☐
39	Kadının karşılıksız emeğini görünür kılar.	☐	☐	☐	☐	☐
40	Atıl kadın emeğine istihdam sağlayarak onun verimliliğini artırır.	☐	☐	☐	☐	☐
41	Kadının sosyal güvenlik sistemine dâhil olmasını sağlar.	☐	☐	☐	☐	☐
42	Kadının girişimcilik yeteneğini geliştirir.	☐	☐	☐	☐	☐
43	İş birliğiyle, diğer üreticilere karşı rekabet gücü kazandırır.	☐	☐	☐	☐	☐
44	Üretimde iş bölümü ile daha kaliteli mal ve hizmet üretimini sağlar.	☐	☐	☐	☐	☐
45	Hammadde ve girdi maliyetlerini azaltır.	☐	☐	☐	☐	☐
46	Üretilen ürünlerin daha fazla pazara ulaşmasını sağlar.	☐	☐	☐	☐	☐
47	E-ticaret ile pazarlama olanağı sunar.	☐	☐	☐	☐	☐
48	Üretilen ürünlerin markalaşmasını sağlar.	☐	☐	☐	☐	☐
49	Üretilen ürünlerin coğrafik işaret almasını sağlar.	☐	☐	☐	☐	☐
50	Yeni iş sahalarının oluşmasını sağlar.	☐	☐	☐	☐	☐
51	Yöredeki diğer sektörlerin gelişmesine imkân tanır.	☐	☐	☐	☐	☐
52	Yöredeki yerli yatırımların artmasına neden olur.	☐	☐	☐	☐	☐
53	Yöredeki yabancı yatırımların artmasına neden olur.	☐	☐	☐	☐	☐
54	Yastık altı paraların ekonomiye katılmasına neden olur.	☐	☐	☐	☐	☐
55	Kadınların küçük birikimlerini değerlendirmesine imkân sağlar.	☐	☐	☐	☐	☐
56	Kadınların mikro krediye daha fazla erişmesine olanak tanır.	☐	☐	☐	☐	☐
57	Hane gelirini temel ihtiyaçları (barınma, gıda vb.) karşılayacak düzeyde artırır.	☐	☐	☐	☐	☐
58	Hane gelirini diğer ihtiyaçları (eğlence, tatil vb.) karşılayacak düzeyde artırır.	☐	☐	☐	☐	☐
59	Hanenin eğitim ve sağlık hizmetinden daha fazla yararlanmasını sağlar.	☐	☐	☐	☐	☐
60	Yöredeki yoksulluğun azaltılmasına katkı sağlar.	☐	☐	☐	☐	☐
61	Yöredeki gelir dağılımı eşitsizliğini azaltmaya katkı sağlar.	☐	☐	☐	☐	☐
62	Kadının ekonomik bağımsızlığını destekler.	☐	☐	☐	☐	☐
63	Kadının sahip olduğu yeteneği değerlendirmesine olanak sağlar.	☐	☐	☐	☐	☐
64	Kadının özgüvenini artırır.	☐	☐	☐	☐	☐
65	Kadının çalışma arzusunu güçlendirir.	☐	☐	☐	☐	☐
66	Kadının liderlik yeteneğini geliştirmesine imkân sağlar.	☐	☐	☐	☐	☐
67	Kadının ruh sağlığını olumlu yönde etkiler.	☐	☐	☐	☐	☐
68	Kadının sosyalleşmesine imkân sağlar.	☐	☐	☐	☐	☐

69	Kadının iş dünyasında kendini geliştirmesine olanak sağlar.	☐	☐	☐	☐	☐
70	Kadınlar arasındaki iş birliğini artırır.	☐	☐	☐	☐	☐
71	Kadınların sosyal iletişimini güçlendirir.	☐	☐	☐	☐	☐
72	Kadınlar arasındaki dayanışma kültürünü güçlendirir.	☐	☐	☐	☐	☐
73	Kadınların temel hak ve özgürlüklere inancını pekiştirir.	☐	☐	☐	☐	☐
74	Kadınların demokratik yönetime olan inancını pekiştirir.	☐	☐	☐	☐	☐
75	Yöredeki toplumsal cinsiyet eşitsizliğini azaltır.	☐	☐	☐	☐	☐
76	Aile içi fiziksel şiddeti azaltır.	☐	☐	☐	☐	☐
77	Kadının ev içinde karar alma mekanizmasına daha fazla katılmasını sağlar.	☐	☐	☐	☐	☐
78	Kadının ev dışında karar alma mekanizmasına daha fazla katılmasını sağlar.	☐	☐	☐	☐	☐
79	Toplumun toplumsal cinsiyet rollerine ait bakışı açısını değiştirir.	☐	☐	☐	☐	☐
80	Kadının toplumsal kalkınmadaki katkılarını görünür kılar.	☐	☐	☐	☐	☐
81	Bölgede istihdam olanaklarını artırarak yöreden göçü azaltır.	☐	☐	☐	☐	☐
82	Örgütlenme kültürünün gelişmesine katkıda bulunur.	☐	☐	☐	☐	☐
83	Kooperatifiniz Erzurum ilinin sosyoekonomik kalkınmasına katkı sağlar.	☐	☐	☐	☐	☐

Anketimize Zaman Ayırarak Katıldığınız İçin Teşekkür Ederiz.

EK-3: Erzurum Teknik Üniversitesi- Etik Kurul Onay Belgesi

ERZURUM TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİK KURULU

KARAR

ETİK KURULUN BİLGİLERİ	ETİK KURULUN ADI	Erzurum Teknik Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu
	AÇIK ADRESİ	Erzurum Teknik Üniversitesi Yakutiye / ERZURUM
	TELEFON	444 5 388
	FAX	0442 2300046
	E-POSTA	hukuk@erzurum.edu.tr
PROJE YÜRÜTÜCÜSÜ/ SORUMLU ARAŞTIRMACI UNVANI/ADI/SOYADI		Emine Demet Ekinci HAMAMCI
ARAŞTIRMANIN AÇIK ADI		“Yerel Ekonomik Kalkınmada Kadın Kooperatiflerinin Rolü: Erzurum Örneği”
DİĞER ARAŞTIRMACILAR ADI /SOYADI		Elif NUHOĞLU
KARAR BİLGİLERİ	Toplantı Sayısı: 12 Karar Sayısı: 13 Tarih: 29.12.2022	
	Yukarıda bilgileri verilen başvuru dosyası ile ilgili belgeler araştırmanın gerekçe, amaç, yaklaşım ve yöntemleri dikkate alınarak incelenmiş ve çalışmanın gerçekleştirilmesinde etik açıdan sakınca olmadığına, taahhütname hükümleri gereğince çalışma sonucunun Başkanlığımıza bildirilmesine, mevcut oy birliği ile karar verilmiştir. Araştırmacılara çalışmalarında başarılar dileriz.	

Prof. Dr. Murat KÜÇÜKUĞURLU
Etik Kurul Başkanı

Prof. Dr. Songül DUMAN

Üye

Prof. Dr. Elanur YILMAZ KARABULUTLU

Üye

Doç. Dr. Nur Hüseyin KAPLAN
Üye

Doç. Dr. Nihal GÖRDES AYDOĞDU
Üye

EK-4: Açıklanan Toplam Varyans Tablosu

Açıklanan Toplam Varyans									
Bileşen	Başlangıç Öz Değeri Toplam			Elde Edilen Faktör Yükleri Kareler Toplam			Döndürülmüş Faktör Yükleri		
	Toplam	Var. %	Küm. %	Toplam	Var. %	Küm. %	Toplam	Var. %	Küm. %
1	12,632	33,242	33,242	12,632	33,242	33,242	4,732	12,454	12,454
2	3,284	8,642	41,883	3,284	8,642	41,883	4,676	12,307	24,760
3	3,016	7,936	49,820	3,016	7,936	49,820	4,334	11,406	36,166
4	1,981	5,212	55,032	1,981	5,212	55,032	3,173	8,349	44,516
5	1,712	4,506	59,538	1,712	4,506	59,538	3,058	8,046	52,562
6	1,198	3,153	62,690	1,198	3,153	62,690	2,174	5,721	58,283
7	1,127	2,965	65,655	1,127	2,965	65,655	1,979	5,208	63,491
8	1,032	2,715	68,371	1,032	2,715	68,371	1,854	4,880	68,371
9	,916	2,410	70,781						
10	,862	2,268	73,049						
11	,823	2,164	75,213						
12	,797	2,097	77,311						
13	,713	1,876	79,187						
14	,649	1,708	80,895						
15	,584	1,537	82,432						
16	,572	1,504	83,936						
17	,544	1,430	85,366						
18	,473	1,246	86,612						
19	,450	1,185	87,797						
20	,434	1,142	88,940						
21	,404	1,063	90,002						
22	,383	1,009	91,012						
23	,364	,959	91,970						
24	,342	,900	92,871						
25	,325	,854	93,725						
26	,278	,732	94,458						
27	,267	,702	95,159						
28	,254	,669	95,829						
29	,234	,615	96,444						
30	,218	,575	97,019						
31	,192	,506	97,525						
32	,182	,480	98,005						
33	,163	,430	98,436						
34	,151	,397	98,833						
35	,131	,345	99,178						
36	,118	,311	99,489						
37	,112	,296	99,785						
38	,082	,215	100,000						
Çıkarma Yöntemi: Temel Bileşenler Analizi.									